

Republika Crna Gora
Ministarstvo prosvjete i nauke
Zavod za školstvo

Predmetni programi

ISTORIJA

I, II, III i IV razred opšte gimnazije

PSIHOLOGIJA

II razred opšte gimnazije

SOCIOLOGIJA

IV razred opšte gimnazije

FILOZOFIJA

IV razred opšte gimnazije

D

(2005)

Podgorica 2005.

Predmetni programi : istorija, I, II, III, i IV razred opšte gimnazije ... /
Republika Crna Gora, Ministarstvo Prosvjete i Nauke, Zavod za Školstvo.
[Urednik: Dragan Bogojević]. - Podgorica : Zavod za Školstvo, 2005. - 137
S. : Tab.
Einheitssacht.: Lehrplan <Crna Gora> / Geschichte / 2005

Inventar-Nr.: 2005/3005

Georg-Eckert-Institut

1 187 042 7

REPUBLIKA CRNA GORA
MINISTARSTVO PROSVJETE I NAUKE

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni programi

ISTORIJA

I, II, III i IV razred opšte gimnazije

PSIHOLOGIJA

II razred opšte gimnazije

SOCIOLOGIJA

IV razred opšte gimnazije

FILOZOFIJA

IV razred opšte gimnazije

FOUNDATION OPEN
SOCIETY INSTITUTE
PREDSTAVNIŠTVO CRNA GORA

Podgorica 2005.

Predmetni programi

ISTORIJA

I, II, III i IV razred opšte gimnazije

PSIHOLOGIJA

II razred opšte gimnazije

SOCIOLOGIJA

IV razred opšte gimnazije

FILOZOFIJA

IV razred opšte gimnazije

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -

2005/3005

Izdavač: Zavod za školstvo
Urednik: mr Dragan Bogojević
Lektura: Radmila Josipović (Istorija, Psihologija i Sociologija) i Danijela Đilas (Filozofija)
Tehnička priprema: Nevena Čabrilo
Dizajn korica: Sead Haverić
Štampa: "IVPE" Cetinje
Tiraž: 200

Podgorica, 2005.

MND
2-3
(1, 2005)

Na osnovu javno-vazećeg opšteg dijela obrazovnog programa za opštu gimnaziju koji je utvrđen Rješenjem Ministarstva prosvjete i nauke od 24. marta 2004. godine (br. 01-1584/2), Savjet za opšte obrazovanje je na 23. sjednici, održanoj 18. novembra 2004. godine, utvrdio predmetni program **ISTORIJA** za opštu gimnaziju, na 25. sjednici, održanoj 16. decembra 2004. godine, utvrdio predmetni program **PSIHOLOGIJA** za opštu gimnaziju, a na 27. sjednici, održanoj 4. marta 2005. godine, utvrdio predmetni program **SOCIOLOGIJA** za opštu gimnaziju i predmetni program **FILOZOFIJA** za opštu gimnaziju.

SADRŽAJ:

OPŠTI DIO OBRAZOVNOG PROGRAMA ZA OPŠTU GIMNAZIJU	5
PREDMETNI PROGRAM ISTORIJA ZA OPŠTU GIMNAZIJU	11
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa	13
2. Određenje predmetnog programa	13
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	14
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	15
5. Didaktičke preporuke	38
6. Korelacija među predmetima	38
7. Standardi znanja (ispitni katalog)	39
8. Načini provjere znanja i stručne osposobljenosti	44
9. Resursi za realizaciju	45
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika	47
PREDMETNI PROGRAM PSIHOLOGIJA ZA OPŠTU GIMNAZIJU	49
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa	51
2. Određenje predmetnog programa	51
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	52
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	53
5. Didaktičke preporuke	63
6. Korelacija među predmetima	64
7. Standardi znanja	65
8. Provjeravanje i ocjenjivanje znanja	67
9. Resursi za realizaciju	67
10. Profil stručne spreme nastavnika/ca	69

PREDMETNI PROGRAM SOCIOLOGIJA ZA OPŠTU GIMNAZIJU.....	71
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa	73
2. Određenje predmetnog programa	73
3. Opšti ciljevi predmetnog programa.....	75
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	78
5. Didaktičke preporuke.....	107
6. Korelacija među predmetima.....	108
7. Standardi znanja (ispitni katalog)	108
8. Načini provjere znanja i stručne osposobljenosti	112
9. Resursi za realizaciju	113
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika	115

PREDMETNI PROGRAM FILOZOFIJA ZA OPŠTU GIMNAZIJU.....	117
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa	119
2. Određenje predmetnog programa	119
3. Opšti ciljevi predmetnog programa.....	120
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	120
5. Didaktičke preporuke.....	130
6. Korelacija među predmetima.....	133
7. Standardi znanja (ispitni katalog)	133
8. Provjeravanje znanja i ocjenjivanje	136
9. Resursi za realizaciju	136
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika	137

**OPŠTI DIO
OBRAZOVNOG PROGRAMA
ZA OPŠTU GIMNAZIJU**

---

1. Naziv obrazovnog programa: OBRAZOVNI PROGRAM ZA OPŠTU GIMNAZIJU

2. NASTAVNI PLAN ZA OPŠTU GIMNAZIJU

	1. razred		2. razred		3. razred		4. razred		standard	maturski standard
	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje		
<i>Obavezni predmeti</i>										
Maternji jezik i književnost	4	140	4	140	4	140	4	128	548	550
Matematika	4	140	4	140	4	140	4	128	548	550
Prvi strani jezik	3	105	3	105	3	105	3	96	411	411
Drugi strani jezik	2	70	2	70	2	70	3	96	306	306
Istorija	2	70	2	70	2	70	2	64	274	274
Fizičko vaspitanje	2	70	2	70	2	70	2	64	274	
Muzička umjetnost	1	35	→						35	140
Likovna umjetnost		←	1	35					35	140
Latinski jezik					2	70			70	140
Geografija	2	70	2	70					140	210
Biologija	2	70	2	70	2	70			210	310
Hemija	2	70	2	70	2	70			210	310
Fizika	2	70	2	70	2	70			210	310
Psihologija			2	70					70	140
Sociologija							2	64	64	140
Filozofija							2	64	64	140
Informatika	2	70							70	140
UKUPNO (obavezni predmeti)	28		28		25		22		3539	4211
<i>obavezni izborni predmeti</i>	3	105	3	105	6	210	8	256	676	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti)	31		31		31		30			
<i>obavezni izborni sadržaji</i>	1+1	35+35	1+1	35+35	1+1	35+35	1	30	240	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti, obavezni izborni sadržaji)	33		33		33		31		4455	
Broj radnih sedmica		36		36		36		33		

NASTAVNI PLAN ZA OPŠTU GIMNAZIJU NA ALBANSKOM JEZIKU

	1. razred		2. razred		3. razred		4. razred		standard	maturski standard
	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje	nedjeljno	godišnje		
<i>Obavezni predmeti</i>										
Maternji jezik i književnost	4	140	4	140	4	140	4	128	548	550
Službeni jezik kao nematernji	3	105	3	105	3	105	3	96	411	411
Matematika	4	140	4	140	4	140	4	128	548	550
Prvi strani jezik	3	105	3	105	3	105	3	96	411	411
Drugi strani jezik	2	70	2	70	2	70	3	96	306	306
Istorija	2	70	2	70	2	70	2	64	274	274
Fizičko vaspitanje	2	70	2	70	2	70	2	64	274	
Muzička umjetnost	1	35	→						35	140
Likovna umjetnost		←	1	35					35	140
Latinski jezik					2	70			70	140
Geografija	2	70	2	70					140	210
Biologija	2	70	2	70	2	70			210	310
Hemija	2	70	2	70	2	70			210	310
Fizika	2	70	2	70	2	70			210	310
Psihologija			2	70					70	140
Sociologija							2	64	64	140
Filozofija							2	64	64	140
Informatika	2	70							70	140
UKUPNO (obavezni predmeti)	31		31		28		25		3950	4622
<i>obavezni izborni predmeti</i>										
					3	105	5	160	265	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti)	31		31		31		30			
<i>obavezni izborni sadržaji</i>										
	1+1	35+35	1+1	35+35	1+1	35+35	1	30	240	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti, obavezni izborni sadržaji)	33		33		33		31		4455	
Broj radnih sedmica		36		36		36		33		

3. Ciljevi i zadaci su :

- sticanje potrebnih znanja, vještina, sposobnosti i navika, zasnovanih na dostignućima nauke, tehnike, kulture i umjetnosti, radi nastavljaja školovanja;
- postizanje međunarodno uporedivog nivoa znanja;
- razvijanje kritičkog mišljenja i prosuđivanja;
- razvijanje sposobnosti komunikacije i nenasilnog rješavanja konflikta;
- razvijanje odgovornog odnosa prema radnoj i životnoj sredini i sopstvenom zdravlju;
- razvijanje sposobnosti za život u pluralističkom i demokratskom društvu;
- podsticanje razumijevanja tolerancije i solidarnosti

4. Uslovi za upis, odnosno uključivanje u program za obrazovanje odraslih:

Ova materija određena je članom 11 Zakona o gimnaziji kao i Zakonom o obrazovanju odraslih.

5. Trajanje gimnazijskog obrazovanja je određeno članom 4 Zakona o gimnaziji

6. Prohodnost je određena članovima 23 i 24 Zakona o gimnaziji

predmetni program

ISTORIJA

I, II, III i IV razred opšte gimnazije

---

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

ISTORIJA

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

ISTORIJA

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Istorija je u srednjim školama opšteobrazovni predmet, koji zajedno sa maternjim jezikom i geografijom pripada grupi nacionalnih disciplina. Istorija se u osnovnoj školi izučava od VI do IX razreda. Kao nastavni predmet, istorija podrazumijeva odabranu količinu istorijskog znanja prilagođenu uzrastu učenika/ca i njihovim razvojnim sposobnostima.

U domenu obrazovanja, istorija svojim sadržajima omogućava učenicima/cama da se upoznaju sa svim značajnijim društvenim procesima i događajima koji su uticali na razvitak civilizacije, čime direktno doprinosi razvoju njihove opšte kulture. Time se ostvaruje ne samo usvajanje osnovnih pojmova vezanih za prošlost ljudskog društva, već i omogućava lakše razumijevanje savremenih procesa i događaja.

U vaspitnom procesu istorija ima primaran značaj u formiranju nacionalnog identiteta i razvoju ličnosti. Čitanje istorijskih tekstova praćeno je intenzivnim emocijama koje utiču na formiranje sentimentata – patriotizma, osjećanja časti, lojalnosti i nacionalne svijesti. Osim toga, istorija takođe doprinosi i razbijanju određenih predrasuda prema pojedinim narodima, rasama i vjerskim grupama, što je preduslov za konstituisanje društava zasnovanih na demokratskim principima.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Razred	Nedjeljni broj časova	Godišnji broj časova
I	2	70
II	2	70
III	2	70
IV	2	64
Ukupno		274

U realizaciji ovih programa potrebno je 85% od predviđenog plana, dok se 15% programa realizuje po izboru lokalne zajednice, odnosno manjinskih naroda i etničkih zajednica.

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Pored usvajanja shvatanja o razvitku ljudskog društva do kojih je istorijska nauka došla koristeći se naučnim metodama, nastava istorije ima za cilj i:

- usvajanje osnovnih znanja o istoriji kao nauci i nastavnom predmetu;
- razvijanje sposobnosti razumijevanja istorijskog vremena, prostora i upotrebe istorijske literature i terminologije;
- upoznavanje učenika/ca sa svim vrstama istorijskih izvora i ukazivanje na neophodnost kritičkog prilaza informacijama koje su u njima sadržane;
- upoznavanje sa značajnijim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne istorije, koje su obilježile određene istorijske epohe;
- afirmisanje sadržaja iz nacionalne istorije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta i svijesti o pripadnosti državnoj zajednici;
- razvijanje sposobnosti kritičkog i istorijskog mišljenja i logičkog zaključivanja;
- afirmaciju argumentovanog dijaloga;
- uticanje na formiranje ličnosti oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala, njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije;
- osposobljavanje učenika/ca za proces permanentnog obrazovanja;
- da se učenik/ca zainteresuje za proučavanje prošlosti, uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja i iznošenju argumenata i motiviše se za izučavanje nacionalne istorije.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Operativni ciljevi proizilaze iz opštih ciljeva i usmjereni su na učenike/ce. Pokazuju šta učenik/ca treba da nauči, sazna, postigne, može da uradi. Objedinjuju sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti) i procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije) i služe kao osnova za definisanje standarda znanja. Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik/ca ostvaruje cilj. Predstavljaju smjernice, nipošto striktna uputstva, za nastavnike/ce. Kolona – pojmovi i sadržaji predstavlja otvoren izbor za realizaciju predviđenih ciljeva i aktivnosti. U skladu sa mogućnostima i zahtjevima učenika/ca, nastavnik/ca je slobodan/na da kolonu dopuni ili skрати u obimu koji neće ugrožavati mogućnost sticanja kompetencija prema postavljenim standardima znanja. Kolona korelacije predstavlja uputstva i preporuke za ostvarivanje funkcionalne saradnje iz predmetnih oblasti u kojima je moguće napraviti logičku vezu i preplitanje od koristi za savladavanje nastavnih jedinica. Nastavnicima/cama je ostavljena mogućnost da i sami/e upisuju ostvareni stepen povezanosti sa ostalim predmetima i temama iz lokalne istorije nastavnim sadržajima za koje smatraju da im mogu biti od važnosti u sprovođenju nastavne prakse.

I razred

Tema: UVOD U ISTORIJU

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razloži značenje istorije kao nauke u rasvjetljavanju i tumačenju prošlosti ljudskog društva, - upoznaje ciljeve nastave istorije i puteve do istorijske istine, - saznaje da prošlost upoznajemo na osnovu istorijskih izvora i uviđa potrebu za njihovim sakupljanjem, čuvanjem i kritičkim proučavanjem, - razlikuje način računanja vremena nekad i sad, - razvrstava u pravilnom hronološkom redu velika istorijska razdoblja i opiše razlike između njih, - upozna najvažnije pomoćne istorijske nauke i shvati njihov odnos sa istorijom. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznaju značaj istorije za humanističke nauke, - objašnjavaju zašto učimo istoriju i na koja pitanja istorija kao nauka treba da odgovori, - izražavaju svoj stav – da li postoji razlika između priča o prošlosti i istorije kao nauke, - zaključuju zašto se izvorima služe istoričari i objašnjavaju potrebu kritičkog tumačenja izvora, - objašnjavaju način računanja vremena prema hrišćanskoj eri, - obrazlažu na osnovu čega je i kako izvršena periodizacija istorije kao nauke, - otkrivaju vezu istorije i drugih predmetnih oblasti. 	<p>Uvod u istoriju; civilizacija; kultura; povelja; hronika; arhiv; era; datum; antika; robovlasništvo; feudalizam; kapitalizam; socijalizam.</p>	<p>Književnost, likovna umjetnost, informatika (informacije sa Interneta).</p> <p>Nauke: metodologija prirodnih i društvenih nauke.</p>

Tema: PRAISTORIJA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna kako i na osnovu čega se dijeli praistorija, - opiše kako su prirodne i geografske promjene uticale na razvitak čovjeka, - sazna o načinu života ljudi u kamenom i metalnom dobu (način stanovanja i ishrane, gradnja prvih prebivališta, predmeti za svakodnevnu upotrebu), - shvati značaj pronalaska vatre, tehničkog napretka u izradi oruđa, oružja i njihovu širu primjenu, - opiše promjene nastale u životu čovjeka pronalaskom metala, - upozna postepeni razvoj ljudskog društva i kretanje od nižih ka višim oblicima društvenih zajednica (rod, bratstvo, pleme), - upozna razloge za pojavu prvih vjerovanja i potrebe za izražavanjem osjećanja putem umjetnosti, - sazna o Ilirima kao najstarijim stanovnicima crnogorskog prostora, njihovom načinu života i kulturi, - opiše na karti najznačajnija arheološka nalazišta na tlu Crne Gore. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade na tekstu i ilustrativnom materijalu iz udžbenika, - iznose svoj stav kako paleontologija i arheologija pomažu u tumačenju praistorije, - obrazlažu kako su živjeli praistorijski ljudi i čime su se bavili, - upoređuju oruđa, oružja i način života ljudi u doba paleolita i neolita; kamenog i metalnog doba, - obrazlažu posljedice otkrića metala i točka značajne za život ljudi, - analiziraju kako je način privređivanja ljudi u kamenom i metalnom dobu uticao na promjene u organizaciji društva i načina života, - objašnjavaju nastanak privatne svojine i države, - dovode u vezu vjerska shvatanja i umjetnost praistorijskog čovjeka i navode tragove prvog umjetničkog izražavanja, - demonstriraju na istorijskoj karti Crne Gore razmještaj ilirskih etničkih grupa i opisuju najstarija arheološka nalazišta na crnogorskom tlu, - posjećuju najbliže praistorijsko nalazište ili zavičajni muzej i pišu kratak referat o tome. 	<p>Kameno i metalno doba; svjedočanstva o životu ljudi u praistoriji; paleolit; mezolit; neolit; matrijarhalni rod; patrijarhalni rod; totemizam; animizam; magija; politeizam; monoteizam; ornament; Orijent.</p>	<p>Likovna umjetnost: pojava umjetničkog stvaranja i umjetnost praistorije; istaci religiozne i umjetničke predstave čovjeka praistorije.</p>

Tema: RANE CIVILIZACIJE

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede područja i rijeke oko kojih su nastale prve visokorazvijene kulture, - definiše u razvoju društva i država Starog istoka (Mesopotamija, Egipat, Indija, Kina, Fenikija, Palestina, Persija), - odredi osobine najstarijih civilizacija na američkom tlu (Maja, Asteka i Inka), - shvati značaj irigacionog sistema za život ljudi (na primjeru Mesopotamije i Egipta), - opiše način života različitih društvenih slojeva u ranim civilizacijama, - odredi osobine privrednog razvoja drevnih naroda, - uoči značaj religije u životu ljudi i njen uticaj na kulturno stvaralaštvo prvih civilizacija, - navede i opiše najznačajnije tekovine kulturnog stvaralaštva ranih civilizacija. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstriraju na karti narode i države ranih civilizacija i navode koji narodi i države danas postoje na tom prostoru, - obrazlažu strukturu društva i ustrojstvo država drevnih civilizacija, - čitaju i analizom odlomaka iz Hamurabijevog zakonika upoređuju sličnosti i razlike u društvenim i političkim djelatnostima među civilizacijskim područjima, - opisuju način života i zanimanja stanovništva ranih civilizacija i ukazuju šta im je bilo zajedničko a po čemu su se razlikovali - čitaju izvorni tekst i analiziraju ga. 	<p>Mesopotamija; Egipat; Indija i Kina; države istočnog Sredozemlja; civilizacije na tlu Amerike; Stari istok; despotizam; irigacioni sistem; asimilacija; katarakta; noma; piramida; mastaba; balsamovanje; mumija; hijeroglifi; obelisk; kapitel; sanskr; kolonija; judaizam; lavirint; almanah; inkarnacija.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: književnost starog vijeka, istorija sumersko-vavilonske civilizacije, <i>Ep o Gilgamešu</i> (nastanak književnosti, mit i književnost), Kakvi su junaci Gilgameš i Enkidu, njihovo porijeklo status i izgled? Šta je kod njih standardno, a šta izuzetno?</p> <p>Likovna umjetnost: umjetnost Mesopotamije (karakteristike umjetničkog izraza stanovništva Mesopotamije), egipatska civilizacija (karakteristike dostignuća umjetnosti Egipćana, građevinarstvo, vajarstvo slikarstvo).</p>

Tema: ANTIČKA GRČKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše prirodne uslove i geografski položaj grčkih oblasti značajne za život ljudi, - demonstrira na karti područja najstarijih kultura egejskog svijeta i ocijeni njihov značaj, - upozna tekovine kritsko-mikenske kulture i život starih Grka u Homerovom dobu, - upozna karakteristike grčke religije (mnogoboštvo, mitovi), - analizira život Grka u više različitih polisa, - navodi uzroke, pravce i posljedice velike grčke kolonizacije, - demonstrira na karti mjesta najvažnijih bitaka u grčko-persijskim ratovima i obrazloži njihove posljedice, - razloži Spartance i Atinjane i upozna osnovne karakteristike njihovog državnog i društvenog uređenja, - prosudi značaj zajedničke borbe Grka za slobodu, - vrednuje «zlatno Periklovo doba» - navede uzroke peloponeskih ratova i shvati štetnost unutar grčkog sukoba, - upozna najveća kulturna dostignuća Grka u književnosti, filozofiji i nauci, - opiše uspon Makedonske države i na karti uoči vrijeme i prostor nastanka imperije Aleksandra Velikog, njenu veličinu i značaj, - navede najznačajnija dostignuća helenističke kulture (umjetnost, nauka, filozofija, književnost). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - označavaju karakteristike grčkog društva i privrede Homerovog doba; - prave porodično stablo najvažnijih grčkih božanstava, - objašnjavaju zašto je u Grčkoj nastalo mnoštvo političkih zajednica – polisa i opisuju ih, - demonstriraju na karti zemlje i krajeve u kojima su Grci osnivali svoje kolonije i objašnjavaju razloge i značaj kolonizacije, - upoređuju uređenje Sparte i Atine i ističu sličnosti i razlike, - pronalaze na karti mjesta najvažnijih bitaka u grčko-persijskim ratovima, - procjenjuju Periklovo zlatno doba, obrazlažu privredne i političke uzroke Peloponeskog rata i ocjenjuju njegove posljedice, - ističu najznačajnije tekovine grčke kulture i pojašnjavaju tvrdnju da je kultura starih Grka u temelju svjetske kulture, - upoređuju kulturu starih Grka sa kulturom istočnih naroda, - demonstriraju na karti zemlje koje je osvojio Aleksandar Veliki i ocjenjuju uticaj Grka u helenizaciji istočnog svijeta, - navode primjere praktične primjene naučnih i kulturnih dostignuća helenističkog doba. 	<p>Mikena i njena uloga u istočnom Sredozemlju; herojsko doba; polis; Sparta; Atina; Zlatno doba Atine; kriza grčkih polisa; grčka kultura; helenističko doba; helenistička kultura; sedam svjetskih čuda; kiklopi, basileus; panteon, Titan; muza; mit; antropomorfizam; aristokratska; aklamacija; lakonski odgovori, hegemonija; arhont, demos; harmonija; tunika; kolonada; satrapija; metope; karijatida; idealizam; logika; valuta, gigant; idila.</p>	<p>Matrenji jezik i književnost: Homer: <i>Ilijada</i> i <i>Odiseja</i> (trojanski mit, antički ep, homersko pitanje). Podvući istorijski i umjetnički značaj Homerovih epova.</p> <p>Likovna umjetnost: Antika, klasična umjetnost Grka (karakteristike i tekovine nenadmašnog grčkog umjetničkog izraza, razlika između arhaiskog, klasičnog i helenističkog). Književnost: Dramska poezija Sofokle: <i>Antigona</i> (struktura dramskog teksta, antičko pozorište, tragičari, tebanski mit, pojam tragičnog). Istaći u čemu je herojska i ljudska veličina Antigonina.</p>

Tema: ANTICKI RIM

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna na istorijskoj karti geografske osobenosti Apeninskog poluostrva, - opiše nastanak Rima, - razloži strukturu i organizaciju rimskog društva u doba kraljeva, - upozna osnovna obilježja rimskog društva i države u doba Republike, - opiše rimsku vojsku i pojasni njenu ulogu i značaj u stvaranju i širenju Rimske države kao i posljedice rimskih osvajanja, - shvati suštinu agrarno-socijalnih reformi, vojnih reformi i prikaže položaj robova u Rimu, - utvrdi uzroke propadanja republikanskih organa vlasti i uslove koji su pogodovali za nastanak novih oblika vladavine (diktatura, monarhija), - upozna promjene društvenog, državnog i privrednog razvoja Carstva, - opiše svakodnevni život različitih slojeva rimskog društva, - na istorijskoj karti uoči dokle je sezalo rimsko carstvo na sjeveru, jugu, istoku i zapadu u vrijeme najvećeg uspona (II vijek nove ere). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstriraju na karti i prikazuju najstarije stanovništvo Italije i objašnjavaju šta govori istorija a šta legenda o osnivanju Rima, - obrazlažu kako se oblikovalo rimsko društvo u doba kraljeva, - objašnjavaju po čemu je Rim bio aristokratska republika i preko kojih institucija je djelovala njena vlast, - demonstriraju na karti područja osvojena u doba Republike i analiziraju promjene nastale u rimskom društvu poslije velikih osvajanja, - analiziraju agrarno-socijalne mjere u Rimu, život robova i ocjenjuju značaj njihovog rada, - objašnjavaju kako je i zašto Rimsku republiku zamijenila imperija, - obrazlažu najvažnije karakteristike Rimske države u doba Carstva (principat i dominat), - upoređuju život Rimljana prije i poslije velikih osvajanja, - prave tabelu značajnijih vladara u upravljanju Rimom u doba kraljeva, doba Republike i doba Carstva. 	<p>Razvoj civilizacija u zapadnom Sredozemlju; postanak Rimske države; Rim – gospodar Sredozemlja; od Republike do Carstva; uspon Rimskog carstva; kasnoantičko Rimsko carstvo; područje Crne Gore u Rimskoj državi; rimski svijet bogova; počeci hrišćanstva; rimska kultura; autohton, dominirati, republika, tribun, nobil, centurija, magistrat, veto, diktator, legija, latifundija, provincija, romanizacija, proleter, trijumf, optimat, popular, trijumvirat, imperija, princeps, kolonat, abdicirati, pontifik, hrišćanstvo, mesija, apostoli, katakombe, teolog, kanonske knjige, forum, arena, terme, sinagoga, akvadukt,</p>	<p>Književnost: Biblija: <i>Legenda o potopu, Besjeda na gori. (Stari i Novi zavjet)</i>. Zašto Bog (Gospod) hoće da "istrijebi sa zemlje ljude", iako su oni njegovo djelo? Kakav je smisao ovog čina – uništenje ili pročišćenje? Dočarati i analizirati viziju potopa. Koji detalji u njoj imaju realni, a koji simbolički smisao? Isus Hrist govori svojim učenicima monolog svojeumnih pjesama u prozi (u prvom poglavlju Novog zavjeta). Šta i kako savjetuje svoje učenike? Znači li takva pozicija aktivan ili pasivan stav prema životu, zadacima i protivnicima? Iz čega se vidi humanizam, a iz čega poetski karakter zalaganja za humanizam? Da li ideja mirotvorstva izražena u ovom tekstu, može da ima univerzalno, pa i aktivno, savremeno značenje?</p> <p>Likovna umjetnost: Klasična umjetnost Rima (osobnosti rimskog građevinarstva, vajarstva i slikarstva).</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči i opiše uzroke privredne i društvene krize Rimske imperije, seobe naroda, podjele i propasti Zapadnog rimskog carstva, - sazna o vremenu rimskog osvajanja i vladavine na prostoru Crne Gore i na karti navede spomenike rimske kulture u Crnoj Gori, - navede osnovna obilježja religije Rimljana; opiše društvenu i duhovnu podlogu hrišćanstva, osnovno učenje i širenje hrišćanske vjere, - upozna osobenosti rimske kulture i navede najznačajnija dostignuća Rimljana (pravo, historiografija, književnost, umjetnost), - vrednuje značaj rimske kulture za savremeni svijet. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstriraju na karti koja su područja bila pod Rimljanima u Evropi, koja u Africi i Aziji na vrhuncu moći, - analiziraju uzroke i posljedice seobe naroda i propasti Zapadnog rimskog carstva, - obrazlažu sistem rimske uprave i proces romanizacije u Crnoj Gori; navode u čemu i kako svjedoče tragovi rimske kulture na crnogorskom tlu, - posjećuju bar jedno nalazište ostataka rimske kulture ili najbliži zavičajni muzej i pišu kratak referat o tome, - objašnjavaju pojavu i širenje hrišćanstva, čitajući dio izvornog teksta iz Biblije (Hristova besjeda na gori) iznose svoj stav, - dovode u vezu grčku i rimsku religiju i kulturu i navode sličnosti i razlike, - objašnjavaju kako su Rimljani obogatili kulturu čovječanstva, navode primjere iz praktičnog života. 		

Didaktičke preporuke:

Sa metodičkog stanovišta nastavnik/ca pri planiranju rada treba da vodi računa o aktivnim oblicima i metodama rada, koji će učenike/ce motivisati i uvesti ih u samostalan rad uz pomoć raznovrsnih nastavnih sredstava.

Upotreba jedne metode – metode usmenog izlaganja, i pored i svojih pozitivnih svojstava, ne aktivira u dovoljnoj mjeri učenikovu/cinu ličnost. Stoga savremeni i raznovrsni oblici i metode rada: grupni, u parovima, upotreba udžbenika, popularne literature, istorijskih karata, ilustracija (slike, dijafilmovi, dijapozitivi, šeme, grafikoni, makete), muzejskih eksponata, kulturno-istorijski spomenici (posjeta), arhivskog materijala, referati i seminarski radovi učiniće nastavu zanimljivom.

Preporučuje se da savremene metode i oblici rada uz primjenu raznovrsnih nastavnih sredstava budu sastavni dio sve tri faze nastavnog procesa – tj. faze učenja i podučavanja, ponavljanja i utvrđivanja, faze provjeravanja znanja i ocjenjivanja.

Ovakva raznolikost i dinamika razbija monotoniju časa koja pasivizira učenike/ce. Nastavnik/ca bira onaj metod, odnosno oblik rada prema nastavnoj materiji, opremljenosti zbirke nastavnih sredstava i učila, svojim predsipozicijama i perspektivnom cilju kako bi se u najvećoj mjeri obezbijedio uspjeh u realizovanju obrazovnih i vaspitnih zadataka.

II razred**Tema: RANI SREDNJI VIJEK**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše pomoću karte veliku seobu naroda, - pojasni feudalne odnose, - se upozna sa Vizantijom kao vodećom ranofeudalnom državom, - pojasni razloge crkvenog sukoba između Rima i Carigrada, - opiše nastanak islama kao velike svjetske religije, - obrazloži stupanje na istorijsku pozornicu Germana, Slovena, Arapa i drugih naroda, - uočiti važnost društvenih promjena i njihovu povezanost sa privrednim razvojem, - pronade sličnosti i razlike između Vizantije i arabljanske države, - identifikuje crkvu kao najuticajnijiu instituciju u srednjem vijeku, - kritički procijenjuje sličnosti i razlike između hrišćanstva i islama, - se upozna sa prapostojbinom Slovena i načinom života, - opiše pomoću karte naseljavanje Južnih Slovena na Balkanu, - pojasni teškoće pri formiranju prvih država Južnih Slovena, - locira prostore Raške na Balkanu, - opiše prostore na kojima je nastala Duklja. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nalaze na istorijskoj karti podatak koji se traži, - označavaju ekonomske parametre u doba feudalizma, - navode ključne događaje iz vizantijske istorije do XIII vijeka, - iznose sopstveno zapažanje vezano za crkvenu podjelu, - samostalno formulišu pitanja, - vrše indentifikaciju, - dovede u vezu, - izvode zaključak o uticaju privrede na društvene promjene, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - imenuju način uticaja crkve na društvene prilike, - čitaju tekstove iz Biblije i Kurana, - sakupljaju podatke vezane za život Slovena u prapostojbini, - bilježe bitne pojmove i sadržaje koji se tiču konstituisanja država, - pronalaze na istorijskoj karti prve južnoslovenske države, - nabrajaju prve srpske vladare, - na karti prepoznaju lokalitete od istorijske važnosti. 	<p>Velika seoba naroda; feudalno društvo; Vizantija do XIII vijeka; Hrišćanska crkva i njeno ustrojstvo; Arabljani i islam; Stari Sloveni i njihove seobe; naseljavanje Slovena na Balkansko poluostrvo; Karantanija, Hrvatska, Samuilovo carstvo; Raška do XII vijeka; Duklja; Zeta u doba Vojislavljevića.</p>	<p>Geografija: migracije stanovništva; književnost u ranom srednjem vijeku (biografije, viteška, lirska i epska poezija).</p> <p>Književnost: južnoslovenska književnost u ranom srednjem vijeku.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede vladare iz porodice Vojslavljevića, - preispita potrebe starih Slovena za seobama, - analizira na primjeru Južnih Slovena seobu naroda, - potraži sličnosti među prvim južnoslovenskim državama, - napravi paralelu između srednjovjekovnih država Raške i Duklje, - procijeni značaj vladavine Mihaila i Bodina Vojslavljevića, - vrednuje značaj Duklje za stvaranje crnogorske države. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prave tabelu dukljansko-zetskih kraljeva sa značajnijim datumima, - grafički prikazuju pravac seoba Slovena, - iz udžbenika izdvajaju i upoređuju činjenice, - sintetišu date sadržaje i hronološki ih razvrstavaju, - kritički vrednuju interpretacije, pristupe i prednosti u metodološkom istraživanju, - navode najznačajnije događaje iz njihove vladavine, - prepoznaju istorijski kod termina Duklja-Zeta-Crna Gora. 		

Tema: RAZVIJENI I POZNI SREDNJI VIJEK

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše nastanak srednjovjekovnog grada, - navede krstaške pohode, - nabroji najznačajnije države ovoga doba i rezimira njihove odnose, - pojasni šta je za prostor Balkana značio pad Carigrada, - ilustruje razvoj grada na primjeru Venecije, - informiše o nastanku prvih univerziteta i razvoju kulture i umjetnosti, - opiše položaj Jevreja u srednjovjekovnoj Evropi, - upoređuje naturalnu i robno-novčanu privredu, - pravi poređenje između današnjeg i srednjovjekovnog grada, - analizira promjene u odnosu srednjovjekovnog društva prema crkvi, - dokazuje na primjerima uticaj Vizantije na Južne Slovene, - procijeni uticaj epidemija kuge na privredna i društvena dešavanja u Evropi, - predvidi značaj nastanka staleških monarhija, - opiše širenje Srpske države i navede najznačajnije vladare. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - hronološki ređaju događaje i dovede ih u vezu sa današnjim izgledom grada i iz krstaških pohoda, - analiziraju strukturu velikih monarhija u odnosu na ostale države, - razumiju simboličku poruku istorijske ilustracije, - klasifikuju po značaju kulturne institucije i stvaralaštva, - čitaju izvorni tekst Talmuda, - iznose sopstveno zapažanje o privrednim tokovima u srednjem vijeku, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti predhodnim znanjem i iskustvom, - dovede u vezu kulturnu emancipaciju sa religijskim ubjedenjima, - bilježe tekstom nekoliko polja uticaja Vizantije na Južne Slovene, - povezuju uticaje epidemija na društvene tokove sa današnjicom, - čitaju dodatnu literaturu s ciljem prepoznavanja mitskog i istorijskog. 	<p>Grad i opšti privredni razvoj; Rimokatolička crkva; velike monarhije; Vizantija (1204-1453); Mletačka republika; srednjovjekovna kultura; Jevreji u srednjem vijeku; razvoj srpske države od XIII do XV vijeka; položaj Zete u državi Nemanjića; Bosna; Dubrovnik; kultura Južnih Slovena; Albanci u srednjem vijeku; Osmanlije, njihovo uređenje i prva osvajanja; Srbija u borbi protiv Osmanskog carstva; Balšići; Crnojevići; privredne i kulturne prilike u Zeti u doba Balšića i Crnojevića.</p>	<p>Geografija: ekonomska geografija (razvoj privrede), istorija umjetnosti: romanika, gotika, istorija umjetnosti: (srednjovjekovna arhitektura, slikarstvo i vajarstvo.</p> <p>Južnoslovenska srednjovjekovna književnost: hagiografije, biografije, rodoslovi, romani.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji najznačajnija dostignuća srednjovjekovne kulture Južnih Slovena, - obrazloži kašnjenje u nastanku Bosanske države, - ilustruje razvoj grada na primjeru Dubrovnika, - pronađe sličnosti i razlike između Srpske države, Bosne i Dubrovnika, - napravi razlike u položaju Zete u doba Vojislavljevića i njen život u sklopu Srpske države, - ocijeni uticaj zapadno-evropske i vizantijske kulture na Južne Slovene, - napravi prikaz položaja Albanaca na Balkanu u srednjem vijeku, - interpretira uzajamne veze među balkanskim narodima u srednjem vijeku, - opiše uređenje Osmanske države i njihova prva osvajanja, - izvijesti o srpskim sukobima protiv Osmanlija i formiranju despotovine, - izvijesti o prilikama u Zeti u doba Balšića i Crnojevića, - preispita stanje na Balkanu uoči osmanskih osvajanja, - analizira stanje u Srbiji prije i poslije bitke kod Angore, - napravi paralelu prilika u Zeti Balšića i Crnojevića, - vrednuje značaj štamparije Crnojevića, - ocijeni ulogu Zete u drugoj polovini XIV i u XV vijeku. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenuju najznačajnija kulturna ostvarenja Južnih Slovena, - identifikuju probleme u konstituisanju bosanske države, - posjećuju slične lokalitete na svom prostoru, - koriste se indeksom pojmova u udžbeniku, - samostalno formulišu pitanja, - rezimiraju kulturne domete kod Južnih Slovena, - upoređuju položaj Albanaca i Južnih Slovena u srednjem vijeku, - sintetišu date sadržaje, - pišu kraće radove i prikaze, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - hronološki redaju značajnije događaje, - upoređuju stanje među državama na Balkanu, - procjenjuju značaj Angorske bitke na kasnije prilike u Srbiji, - izdvajaju najvažnije momente, - vrše malo istraživanje o tome gdje je štampana prva knjiga kod Južnih Slovena, - dovode u vezu položaj i prilike na Balkanu sa onima u Crnoj Gori. 		

Didaktičke preporuke:

Uvođenje učenika/ca u izučavanje nastavnih sadržaja historije predviđenih za II razred gimnazije, nužno je usmjeriti tako da učenik/ca istovremeno bude i objekt i subjekt vaspitno-obrazovnog procesa, kako bi se na taj način osposobio/la za samostalan rad i dalje samoobrazovanje. Izborom i sinhronizovanom primjenom odgovarajućih oblika rada (frontalni, rad u paru, individualni, grupni), metoda (metoda usmenog izlaganja, metoda rada s udžbenikom i drugim štampanim tekstom, metoda pisanih i ilustrativnih radova, metoda demonstracije, metoda ekskurzija), sredstava (udžbenik, dijafilmovi, video kasete i trake, nastavni listići, gotove grafolije, historijske karte), učenik/ca dolazi u sam centar pedagoškog interesovanja. Kombinacijom navedenih oblika i metoda rada, kao i korišćenjem raspoloživih sredstava, nastavu je moguće organizovati tako da u njoj učenik/ca stiče znanja i čulna iskustva koja će podstaći njegove/njene misaone i radne potencijale u cilju efikasnijeg razvoja njegove/njene ličnosti ne kao reproduktivne, već kao produktivne i stvaralačke.

III razred

Tema: NOVI VIJEK (OD KRAJA XV DO KRAJA XVIII VIJEKA)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede događaje po kojima se prepoznaje novi vijek, - razlikuje način i stil života u doba humanizma i renesanse u odnosu na prethodno doba, - nabroji najznačajnija ostvarenja na polju umjetnosti i nauke u periodu od XV – XVII vijeka, - obrazloži na novom primjeru promjene u vjerskom životu Evrope od XV-XVII vijeka, - opiše poziciju balkanskih naroda i prostora u odnosu na Osmansko carstvo i Habsburšku monarhiju u XVI i XVII vijeku. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hronološki ređaju događaje s početka novog vijeka značajne za svjetske procese, - analiziraju i komentarišu iz udžbenika likovni materijal, - razumiju simboličnu poruku historijske ilustracije, - označavaju nosioce vjerskih promjena u Evropi, - na historijskoj karti lociraju narode i državne zajednice koje su bile pod osmanskim odnosno habsburškim uticajem, - upoređuju oblik i način vladanja velikih sila na Balkanu. 	<p>Evropa od kraja XV-XVIII vijeka; reformacija i katolička obnova; Balkan u poziciji između Osmanskog carstva, Mletačke republike i Habsburške monarhije u XVI i XVII vijeku; Crna Gora u doba vladikata; apsolutistička monarhija; ulazak Crne Gore na evropsku diplomatsku scenu tokom XVIII vijeka; ratovi i revolucije od 1775-1815. godine.</p>	<p>Istorija umjetnosti: renesansa, barok.</p> <p>Sociologija: društveni sistemi.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira poziciju velikih sila na Balkanu u XVI-XVII vijeku, - odbrani specifičnu poziciju Crne Gore tokom dva vijeka života pod otomanskom vlašću, - navede crnogorske institucije koje su održavale i afirmisale borbu za nezavisnost od Otomanskog carstva, - odredi značaj apsolutističkih monarhija u odnosu na druge sisteme, - nabroji osnovne karakteristike po kojima su se prepoznavale evropske države u doba apsolutizma, - ocijeni stanje u Crnoj Gori, uoči i nakon ustoličenja dinastije Petrović Njegoš, - vrednuje značaj prvih građanskih revolucija, - prepriča tok Napoleonovih ratova. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenuju crnogorske specifičnosti pod otomanskom vlašću u odnosu na ostale balkanske narode, - prave malo istraživanje na osnovu porodične tradicije i lokalnog ambijenta, - identifikuju stanje u Francuskoj, Holandiji i Engleskoj u doba apsolutizma, - prave rodoslov Petrovića-Njegoša do Petra I i bilježe značajnije događaje iz njihove vladavine, - prepoznaju zajedničke elemente u Americi i Francuskoj nakon građanskog rata i revolucije, - izdvajaju bitne događaje iz Napoleonovih ratova i komentarišu ih. 		

Tema: STVARANJE MODERNIH DRŽAVA (XIX VIJEK)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa ekonomskim i tehničkim dostignućima prve industrijske revolucije, - opiše prilike na Balkanu i procijeni značaj prvih ustanaka, - razloži razlike u strategiji Karađorđa Petrovića i Miloša Obrenovića za oslobođenje Srbije, - obrazloži značaj stvaranja moderne države u Crnoj Gori i to ilustruje sa primjerom iz lokalne istorije, - definiše elemente po kojima se Crna Gora transformiše u modernu državu u doba Petra I, - kritički procijeni ulogu Petra I u stvaranju države, - ideju o ujedinjenju država i razvoj nacionalne svijesti obrazloži na novom primjeru, - opiše političke i društvene prilike u Evropi od 1915-1848. godine, - izrazi svoj stav o formiranju nacionalne svijesti i državnom ujedinjenju na primjeru Italije i Njemačke, - odredi osobine revolucije 1848. godine u Evropi, - dijagnostifikuje položaj južnoslovenskih naroda u revoluciji 1848. godine. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procjenjuju značaj parne mašine, telegrafa, parabroda, lokomotive za razvoj kapitalističkih odnosa, - upoređuju prilike u Grčkoj i Srbiji za vrijeme oslobodilačkih pokreta, - izdvajaju bitne događaje iz srpske revolucije, - čitaju i analiziraju izvorni tekst, - dovode u vezu crnogorske pobjede na Krusima i Martinićima sa stvaranjem modernih državnih institucija, - prikupljaju dokumente i izvore vezane za Petra I, - hronološki ređaju značajnije događaje u Evropi od 1815-1848. godine, - upoređuju proces ujedinjenja država u Zapadnoj Evropi i na Balkanu, - pronalaze sličnosti i razlike između Francuske građanske revolucije i evropske iz 1848. godine, - navode ključne događaje u prvoj polovini XIX vijeka koji se tiču balkanskih država i naroda, - označe uticaje Rusije na Balkan, - izvode zaključak o značaju Balkana za velike sile, 	<p>Prva industrijska revolucija; Balkan krajem XVIII i početkom XIX vijeka; Crna Gora u doba Petra I; evropske prilike u periodu 1815-1848.godine; Balkan između Osmanskog i Habsburškog carstva u prvoj polovini XIX vijeka; istočno pitanje; Crna Gora u doba Petra II (1830-1851.); Crna Gora u doba knjaza Danila; Evropa i SAD u drugoj polovini XIX vijeka; Druga industrijska revolucija; uspon nacionalnih pokreta na Balkanu do Berlinskog kongresa; Crna Gora u doba knjaza Nikole do 1876. godine; istočna kriza 1875-1878. godine; Velji rat 1876-1878.godine; Berlinski kongres i nezavisnost Crne Gore.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: poslanice Petra I, Gorski vijenac.</p> <p>Fizika</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenic/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira položaj Balkana u prvoj polovini XIX vijeka, - pronađe interese Rusije na Balkanu, - razloži genezu «istočnog pitanja», - napravi razliku između organa vlasti iz doba Petra I i doba Njegoša, - ilustruje kulturne i društvene prilike u Njegoševo doba, - potraži razloge koji su doveli do proglašenja knjaževine Crne Gore, - odredi osobine Danilove vladavine i istakne ključne događaje, - dramatiše «crnogorsko pitanje» kod velikih sila, - ocijeni prilike u Evropi i SAD po pitanju ujedinjenja država, - uporedi prilike u Americi i Habsburškoj monarhiji u drugoj polovini XIX vijeka, - nabroji izume iz Druge industrijske revolucije, - uređuje značaj nacionalnih pokreta kod Srba, Hrvata i Grka, - problematizuje politiku knjaza Nikole do Veljeg rata, - dokaže uticaj Crne Gore na prilike tokom Hercegovačkog ustanka, - odbrani ratne operacije Crne Gore tokom Veljeg rata, - obrazloži šta je za Crnu Goru značilo međunarodno priznanje na Berlinskom kongresu. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prave malo istraživanje o institucijama države iz doba Petra II - čitaju izvode iz «Gorskog vijenca» i vežu ih sa istorijskim izvorima, - navode argumente za i protiv proglašenja knjaževstva, - pišu kratki rad o crnogorskim borbama u doba Danila, - navode argumente za crnogorsko međunarodno priznanje, - prezentuju ujedinjenje Njemačke i Italije, - na istorijskoj mapi nalaze podatke koji se traže, - isjecaju i lijepe važnije pronalaskes (auto, radio, telefon), - imenuju nosioce nacionalnih pokreta na Balkanu, - otkrivaju uzročno-posljedične odnose, - čitaju izvorni tekst, - samostalno formulišu tekst, - procjenjuju značaj pobjeda na Vučjem dolu i Fundini, - izvode zaključak «samostalnost». 		

Tema: EVROPA I BALKAN OD BERLINSKOG KONGRESA DO I SVJETSKOG RATA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa stanjem u Srbiji, Bosni, Bugarskoj, Hrvatskoj, Sloveniji do balkanskih ratova, - ilustruje privredni i kulturni napredak Crne Gore od 1878-1912.godine, - se opredijeli prema prvom crnogorskom ustavu, - analizira stanje u Crnoj Gori do proglašenja kraljevine, - vrednuje napredak u kulturno-prosvjetnoj djelatnosti u Crnoj Gori, - problematizuje permanentno iseljavanje iz Crne Gore, - dokaže da su balkanski ratovi bili oslobodilački. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samostalano rade na pronalaženju dokumenata za učenje, - opažaju i opisuju slikovni materijal, - posmatraju, analiziraju i uređuju autentični dokument, - prave malo istraživanje o Bombaškoj aferi i kolašinskom procesu, - kreativno rješavaju problemske situacije, - objašnjavaju šire društvene kontekste. 	<p>Balkan od Berlinskog kongresa do balkanskih ratova; Crna Gora od dobijanja nezavisnosti do prvog ustava; doba parlamentarizma u Crnoj Gori; kulturno-prosvjetne prilike u Crnoj Gori od 1878-1912.godine; crnogorske migracije 1878-1914.godine; balkanski ratovi 1912/13.godine.</p>	

Didaktičke preporuke:

U realizaciji nastavnog programa za III razred srednjih škola važno je istaći ključne procese, tačke preokreta i civilizacijske tekovine koje su sudbonosno uticale na razvoj ljudskog društva uopšte i onda naglasiti način i mjeru u kojoj su ti procesi pokreti i tekovine uticali na istoriju regiona i Crne Gore, takođe, treba naglasiti i povratni proces, tj. način i mjeru u kojoj su događaji u Crnoj Gori uticali na okruženje.

Kod realizacije jedinica iz istorije balkanskih naroda tokom XVI, XVII i XVIII vijeka treba naglašavati procese i strukture karakteristične za organizaciju svih dijelova Osmanskog carstva, Habzburške monarhije ili Mletačke republike, izdvajajući, naravno, specifičnosti karakteristične za pojedine narode ili pokrajine.

Kod realizacije jedinica iz istorije XIX vijeka treba naglasiti da je proces nacionalne emancipacije karakterističan za veći dio Evrope i da traje, praktično, do balkanskih ratova i do I svjetskog rata.

IV razred

Tema: SVIJET POČETKOM XX VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede osnovne društveno-političke i ekonomske karakteristike koje su obilježile kraj XIX i početak XX vijeka, - nabroji najznačajnija tehnička otkrića s početka XX vijeka, - imenuje najveće političke centre moći u međunarodnim odnosima; - identifikuje najznačajnije društvene promjene prouzrokovane industrijskom revolucijom početkom XX vijeka, - nabroji najznačajnija kolonijalna područja velikih sila, - uporedi društveno-političke prilike u Kraljevini Srbiji prije i poslije "Majskog prevrata" 1903. godine, - ilustruje uzroke srpsko crnogorskih odnosa poslije 1903. godine, - pojasni suštinu aneksione krize iz 1908. godine, - opiše privredne i kulturne prilike u Crnoj Gori početkom XX vijeka, - navede zajedničke interese balkanskih država pri formiranju Balkanskog saveza, - ocijeni opravdanost vođenja Drugog balkanskog rata; - prepriča tok operacija crnogorske vojske u balkanskim ratovima, - identifikuje probleme integracije pripojenih oblasti Crnoj Gori. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prave pisani izvještaj o osnovnim karakteristikama društveno-političkih, privrednih i ekonomskih prilika u svijetu i na Balkanu početkom XX vijeka, - sakupljaju podatke o "aneksionoju krizi" 1908. godine i njenim odrazima na Crnu Goru, - usmeno izražavaju karakter balkanskih ratova u odnosu na istočnu krizu, - objašnjavaju proces nastanka mape Balkana nakon 1912/13.godine, - analiziraju i upoređuju političke faktore Kraljevine Srbije i Crne Gore sa drugim balkanskim zemljama, - upoređuju prilike u raznim krajevima Crne Gore uoči i nakon balkanskih ratova, - prepoznaju promjene nastale »Majskim prevratom« 1903. 	<p>Svijet početkom XX vijeka: naučni i tehnološki razvoj, politička preraspodjela moći.</p> <p>Balkan početkom XX vijeka: društveno-političke prilike u balkanskim državama početkom XX vijeka.</p> <p>Crna Gora početkom XX vijeka: privreda, političke i socijalne promjene, proglašenje kraljevine.</p> <p>Nestanak Osmanskog carstva sa Balkana: balkanski ratovi i nova politička karta Balkana.</p>	<p>Fizika i Hemija: tehnički pronalasci s kraja XIX i početka XX vijeka.</p> <p>Geografija: istorijat privrednog razvitka do početka XX vijeka.</p> <p>Sociologija: čovjek, društvo, kultura, socijalne promjene; stratifikacija i društvene nejednakosti; društvene grupe, institucije i područja: nacija i nacionalna svijest.</p>

Tema: PRVI SVJETSKI RAT 1914-1918.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kritički procijeni vladavinu kralja Nikole I Petrovića, - obrazloži međuzavisnost tehnološkog razvitka i savremenih sredstava za vođenje rata, - analizira društveno-političke prilike u Evropi početkom XX vijeka, - upozna osnovne uzroke izbijanja Prvog svjetskog rata, - kritički procijeni opravdanost povoda za rat, - ocijeni stavove zaraćenih zemalja i njihove ratne ciljeve, - demonstrira na karti najvažnije frontove i raspored zaraćenih strana, - nabroji najznačajnije bitke i najznačajnije ličnosti, - uporedi društveno-ekonomske prilike u Rusiji i zemljama zapadne Evrope, - pronađe sličnosti i razlike između Februarske i Oktobarske revolucije; - ocijeni i vrednuje karakter Prvog svjetskog rata. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenuju faktore koji su usloveli razvoj tehnoloških sredstava za vođenje rata, - kritički izdvajaju i klasifikuju ključne uzroke za izbijanje Prvog svjetskog rata, - određuju mjesto "Sarajevskog atentata" u sklopu Prvog svjetskog rata kao cjeline, - čitaju različite istorijske izvore vezane za Prvi svjetski rat i međusobno ih upoređuju, - prepričavaju tok rata i izdvajaju ključne momente, - bilježe najvažnije datume, događaje i ličnosti iz Prvog svjetskog rata, - opisuju karakter Prvog svjetskog rata, društveno-ekonomske prilike u Rusiji i revolucionarne smjene vlasti, - izdvajaju najvažnije momente revolucije u Rusiji. 	<p>Tehnološki razvoj kao pretpostavka prvog svjetskog sukoba u istoriji: tehnološki razvoj; vojno-politički savezi (Antanta; centralne sile); Londonski ugovor; Versajska mirovna konferencija.</p> <p>Posljedice svjetskog sukoba Revolucija u Rusiji: ideološka i socijalna osnova revolucije; Oktobarska revolucija; građanski rat;</p> <p>Srbija u Prvom svjetskom ratu; Crna Gora u Prvom svjetskom ratu; Stvaranje jugoslovenske države: jugoslovenska ideja; Jugoslovenski odbor, Krfska deklaracija; proglašenje Kraljevine SHS.</p>	<p>Tehnologija</p> <p>Maternji jezik i književnost: razvoj književnih pravaca i najznačajniji predstavnici u svijetu i kod nas do početka Prvog svjetskog rata.</p>

Tema: SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira društveno-političke prilike u Evropi poslije Prvog svjetskog rata; - opiše društvene sisteme u Evropi u periodu između dva svjetska rata i da uporedi njihove sličnosti i razlike; - ilustruje život širokih slojeva naroda u pomenutim sistemima, - uoči tehnološki razvitak međuratnog perioda i njegov uticaj na razvoj ljudske svijesti, - opiše proces konstituisanja Kraljevine SHS, - kritički preispita istorijsku opravdanost stvaranja zajedničke države Južnih Slovena, - nabroji najznačajnije političke stranke u KSHS i njihove lidere; - dijagnostifikuje osnovne uzroke državne krize u Kraljevini Jugoslaviji; - ocijeni položaj naroda u državnoj zajednici; - obrazloži uzroke uvođenja šestojanuarske diktature, - opiše privredni, društveni i kulturni život Jugoslavije između dva svjetska rata, - vrednuje rezultate privrednog i kulturnog razvoja Kraljevine Jugoslavije u međuratnom periodu, - kritički procijeni položaj Crne Gore u Kraljevini Jugoslaviji. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoređuju društvene sisteme u Evropi nastale poslije Prvog svjetskog rata, - prave pisani izvještaj o sličnostima i razlikama društvenih sistema u Evropi nakon rata; - prepoznaju elemente državnog socijalizma u SSSR-u; - određuju istorijsko mjesto fašizma i fašističkih osvajanja, - usmeno izdvajaju ključne momente u procesu stvaranja Kraljevine SHS, - učestvuju u grupnom radu radi razmjene mišljenja o političkom modelu novonastale države, - pišu izvještaj o položaju naroda u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, - prave malo istraživanje o društveno-ekonomskom i kulturnom razvoju Kraljevine SHS/Jugoslavije, - prave izvještaj o stanju u Crnoj Gori prije i nakon ujedinjenja, - navode argumente i izvode zaključak o položaju Crne Gore u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. 	<p>Versajska Evropa: Pariska mirovna konferencija, Društvo naroda.</p> <p>Svijet građanske demokratije Socijalizam u SSSR-u Svijet fašizma i nacizma: fašističke agresije do početka Drugog svjetskog rata.</p> <p>Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1929: Konstituisanje Kraljevine SHS, centralizam, federalizam, nacionalno pitanje.</p> <p>Kraljevina Jugoslavija od 1929-1941: Šestojanuarska diktatura; Oktroisani ustav, spoljna politika; stvaranje Banovine Hrvatske.</p> <p>Ulazak Crne Gore u jugoslovensku kraljevinu: djelovanje savezničkih trupa u Crnoj Gori; Podgorička skupština, "Bjelaši"; "Zelenaši"; Božićna pobuna; Komitski pokret; crnogorska vlada i vojska u emigraciji;</p> <p>Crna Gora u jugoslovenskoj kraljevini 1918-1941: Crna Gora u administrativno-teritorijalnim podjelama KSHS/Jugoslavije.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: razvoj književnih pravaca i najznačajniji predstavnici u svijetu i kod nas između dva svjetska rata – ekspresionizam, futurizam, nadrealizam.</p> <p>Likovna umjetnost: razvoj arhitekture; slikarstvo – impresionizam, nadrealizam, apstraktno slikarstvo; vajarstvo – odlike i predstavnici. ✓</p> <p>Muzička umjetnost: Atonalni ekspresionizam, kamerno-scenska i koncertna muzika; popularna muzika: šansone, romanse, balade, džez.</p>

Tema: DRUGI SVJETSKI RAT 1939-1945.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše prilike u Evropi uoči Drugog svjetskog rata, - identifikuje najznačajnije uzroke ratnog sukoba, - nabroji najznačajnije fašističke agresije do 1939. godine, - navede predstavnike fašizma i nacizma u Italiji i Njemačkoj, - obrazloži ratne ciljeve zaraćenih zemalja, - odredi osobine Hitlerove rasne politike, - uoči greške sovjetskog rukovodstva uoči Drugog svjetskog rata; (pakt Ribentrop-Molotov), - ocijeni značaj usvajanja Atlantske povelje za dalje vođenje rata i utemeljenje savremenih mirovnih organizacija, - nabroji najznačajnije frontove i bitke Drugog svjetskog rata, - ilustruje položaj civilnog stanovništva u ratnim uslovima, - ocijeni opravdanost upotrebe ratova u rješavanju konfliktnih situacija; - rezimira spoljnu politiku Kraljevine Jugoslavije između dva rata. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenuju glavne uzroke i povod za izbijanje Drugog svjetskog rata, - upoređuju ciljeve zaraćenih zemalja u Prvom svjetskom ratu sa zaraćenim zemljama u Drugom svjetskom ratu, - tumače ilustracije u udžbeniku u kontekstu konkretnih istorijskih dešavanja, - hronološki ređaju događaje, i na karti pokazuju značajnije frontove i bitke Drugog svjetskog rata, - pišu izvještaj o spoljnoj politici Jugoslavije u kontekstu evropskih dešavanja 1919-1939. godine, - izdvajaju iz štampe neki od feljtona koji se odnosi na Drugi svjetski rat i upoređuju ga sa činjenicama koje iznose istorijski izvor, - identifikuju na karti okupatorsku podjelu Jugoslavije, - opisuju kvislinške formacije i navode ciljeve njihovog djelovanja, - prave rezime 13-to julskog ustanka u svom zavičaju, - pronalaze sadržaje vezane za učešće i doprinos Crne Gore u pobjedi nad fašizmom. 	<p>Tok rata 1939-1941. Evropa uoči rata, pakt Ribentrop-Molotov, ratne operacije.</p> <p>Preokret u ratu: borbe na Istočnom frontu (Staljingrad – Kursk), kapitulacija Italije, iskrcavanje u Normandiji, kapitulacija Italije, Njemačke i Japana, suđenje ratnim zločincima.</p> <p>Život u ratu: ratna privreda, pokreti otpora, posljedice rata.</p> <p>Jugoslavija u ratu 1941-1945: Kraljevina Jugoslavija i Trojni pakt, Aprilski rat, okupacija i podjela Jugoslavije, kvislinški režimi, KPJ i organizacija ustanka, četnički pokret.</p> <p>Oslobodilački rat i revolucija: NOP, velike bitke NOR-a, organi narodne vlasti (NOO; AVNOJ); završne borbe za oslobođenje.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: realizam – ideje, motivi i predstavnici.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše napad fašističkih zemalja na Jugoslaviju i na karti pokaže okupatorsku podjelu Jugoslavije; - definiše razloge brze kapitulacije jugoslovenske vojske, - pronađe razlike između djelovanja KPJ i ostalih političkih partija u Aprilskom ratu i nakon njega, - nabroji kvislinške formacije na jugoslovenskom prostoru; - pojasni osnovne ciljeve NOR-a, - ocijeni karakteristike rata u Jugoslaviji, - prepriča tok 13-julskog ustanka u Crnoj Gori, - vrednuje istorijski značaj 13-julskog ustanka i ocijeni doprinos Crne Gore u pobjedi nad fašizmom. 		<p>Karakteristike rata u Jugoslaviji 1941-1945: građanski rat i revolucija, revolucionarna smjena vlasti, borba za međunarodno priznanje DFJ, doprinos pobjedi nad fašizmom.</p> <p>Crna Gora u ratu 1941-1945: Italijanska okupacija, 13-julski ustanak, pljevaljska bitka, razvoj NOP-a u Crnoj Gori, obnova državnosti – ZAVNO za Crnu Goru i Boku, oslobodjenje Crne Gore, doprinos Crne Gore pobjedi nad fašizmom.</p>	

Tema: SVIJET U DRUGOJ POLOVINI XX VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše proces i pojasni razloge formiranja OUN-a, - preispita ulogu OUN-a u očuvanju mira u svijetu, - nabroji protivurječnosti koje su dovele do podjele poslijeratnog svijeta na vojno-političke blokove, - uporedi društvene sisteme u državama NATO pakta i Varšavskog ugovora, - pronade sličnosti i razlike između Jugoslavije i zemalja tzv. narodne demokratije, - poveže karakter revolucije u Jugoslaviji sa njenim poslijeratnim uređenjem, - uoči najznačajnije etape jugoslovenske borbe za međunarodno priznanje, - informiše o rezultatima koje je Jugoslavija ostvarila u poslijeratnom periodu, - kritički procijeni privredni i društveni razvoj poslijeratne Jugoslavije, - se upozna sa položajem Crne Gore u poslijeratnoj Jugoslaviji, - imenuje najznačajnije faktore jugoslovenske krize koji su uticali na proces dezintegracije, - navede nove oblike evropskih integracija, - uoči argumente koji se odnose na proces globalizacije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlažu potrebu osnivanja OUN-a, - diskutuju o posljedicama formiranja i djelovanja vojno-političkih blokova, - prave rezime diplomatske borbe za međunarodno priznanje Jugoslavije 1941-1945. godine, - prepoznaju karakter revolucije u Jugoslaviji u kontekstu antifašističke borbe u svijetu, - sakupljaju podatke o položaju i stradanju civilnog stanovništva u toku Drugog svjetskog rata u Crnoj Gori i Jugoslaviji, - vrše anketiranje u cilju objašnjenja ratnih događanja sa učesnicima zbivanja, - imenuju i obrazlažu faktore koji su usloveli raspad SFRJ, - izražavaju svoj stav prema raznim oblicima evropskih integracija, - preko medija identifikuju pojedine posljedice globalizacije. 	<p>Svijet u prvim poslijeratnim godinama: kolektivna bezbjednost – OUN-a, nova politička karta svijeta; "Hladni rat", blokovska podjela svijeta; dekolonizacija; ratna žarišta; neokolonijalizam; pokret nesvrstanih.</p> <p>Svijet šesdesetih i sedamdesetih godina XX vijeka Jugoslavija u poslijeratnim godinama: obnova zemlje; agrarna reforma; nacionalizacija, eksproprijacija; Informbiro.</p> <p>Samoupravna i nesvrstana Jugoslavija: Samoupravljanje, privredna i društvena reforma, kulturni i prosvjetni razvoj; istorijska uloga Josipa Broza.</p> <p>Crna Gora u socijalističkoj Jugoslaviji Svijet osamdesetih i devedesetih godina XX vijeka: završetak hladnog rata i njegove posljedice; integracije u Evropi; globalizacija, naučno-tehnološki napredak; razvoj demokratije.</p> <p>Kriza i raspad SFRJ: ekonomska kriza početkom osamdesetih godina; jačanje nacionalizma; raspad SKJ; raspad SFRJ i formiranje novih država.</p>	<p>Geografija: opšte ekonomsko-geografske odlike savremenog svijeta; politička karta savremenog svijeta.</p> <p>Maternji jezik i književnost: razvoj književnosti u drugoj polovini XX vijeka – pravci i predstavnici.</p>

Didaktičke preporuke:

Program istorije za IV razred gimnazije obuhvata vrijeme od početka XX vijeka pa do naših dana. Program se realizuje sa 2 časa sedmično. Ukupni godišnji fond je 64 časa. Program tretira problematiku svjetske, evropske i nacionalne istorije u naznačenom periodu, koji iako nije dugo vremensko razdoblje, ipak obiluje krupnim promjenama, socijalnim i kulturnim preokretima, ratovima, nemirima i revolucijama kao nijedno razdoblje do sada.

Odabrani sadržaji u programu istorije za IV razred gimnazije, čine minimum na osnovu kojeg se mogu širiti i produbljivati istorijska znanja, pomoću kojih učenici/ce mogu dalje korigovati usvojena viđenja i po sopstvenom izboru dopunjavati svoja znanja.

U cilju punog ostvarivanja obrazovnih, funkcionalnih i vaspitnih zadataka nastave istorije, nastavnik/ca bira, kombinuje i primjenjuje najefikasnije oblike i metode rada.

Realizacija programskih sadržaja za IV razred gimnazije, s obzirom na uzrast, trebala bi biti koncipirana, što je više moguće, na samostalnom radu učenika/ca. Učenike/ce treba upućivati da putem analize, poređenja i uopštavanja sami/e dolaze do istorijskih saznanja. Bitna pretpostavka za takvo usvajanje znanja je izvođenje nastave koja je usko povezana sa radom na istorijskim izvorima i njihovim kritičkim čitanjem. U tom kontekstu pored klasičnih, tradicionalnih i ustaljenih oblika i metoda rada, nastavnica/cama se preporučuje da u duhu aktivnog učenja primjenjuju i interaktivne oblike rada, posebno stručne timove učenika/ca (učenici/ce u grupama zajednički rade na rješavanju nekog problema, tj. neki isti fenomeni se mogu sagledavati iz više različitih uglova (npr. stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kriza i raspad SFRJ itd.), pri čemu su stručni timovi međusobno zavisni što ih nužno tjera na međutimsku saradnju, razmjenu podataka i sl; rangiranje (široko primjenljiv oblik rada u raznim vrstama tema koji pomaže učenicima/cama da sami/e uoče prioritete, odnose među pojavama i sl., čime razvijaju sposobnost klasifikovanja i kategorisanja pojava); pravljenje biltena na zadatu temu (u ovom obliku rada učenici/ce pišu tekstove na osnovu sopstvenog iskustva, mišljenja i stava o određenoj temi. Njihov rad podrazumijeva koordinaciju, dogovor oko koncepcije, strukture, organizacije i teme tekstova. U ovoj vrsti rada do izražaja dolazi vježbanje vještine grupnog rada, usaglašavanje različitih mišljenja, traženje najboljeg rješenja itd.); izradu pojmovnih mapa (ključna stvar je izrada pojmovnih okvira, odnosno opštih pojmovnih pregleda za određenu oblast, tako da se najopštiji nalazi na vrhu mreže, a ispod njega se sukcesivno ređaju pojmovi manje opštosti). Ovakvi i slični oblici rada utiču na izgrađivanje samostalnosti učeničkog mišljenja, na njegovu/njenu moralnu orijentaciju i humanističku viziju svijeta, čime se ostvaruje uspješna nastava istorije.

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastavnicima/cama se sugeriše: upotreba različitih metoda rada, kombinovanje frontalne nastave (“predavanje”, izlaganje) sa aktivnim metodama, razmišljanjem istraživanjem, rješavanjem problema, radom u grupama, parovima, seminarski rad, projektni rad...

Sa metodičkog stanovišta, nastavniku/ci pri planiranju rada preporučuje se da vodi računa o aktivnim oblicima i metodama rada, koji će učenike/ce motivisati i uvesti ih u samostalan rad, uz pomoć istorijske karte, izvora, ilustrovanog gradiva, udžbenika i druge popularne literature. Tako učenike/ce uvodimo i u metodologiju rada i osposobljavamo ih za samostalan rad i samoobrazovanje. Operativni nastavni ciljevi naglašavaju ispunjavanje načela savjesne aktivnosti učenika/ca u usvajanju novih informacija i njihovom produbljanju i širenju.

Za savremeni pristup nastavi istorije su od osobitog značaja i istorijske ekskurzije, terenski rad, obilasci muzeja i to, kako za sticanje novih informacija, tako i za razvijanje pravilnog odnosa prema vrednovanju i čuvanju kulturnog nasljeđa.

Preporučuje se da metode rada uz pomoć istorijske karte, tekstova, ilustrativnog gradiva i grafičkih prikaza budu sastavni dio sve tri faze nastavnog procesa – tj. faze učenja i podučavanja, ponavljanja i utvrđivanja, faze provjeravanja znanja i ocjenjivanja.

Pri većini aktivnih oblika rada gdje će učenici/ce provjeravati i vježbati svoje znanje i vještine (po datim kriterijumima) i porediti ga sa rezultatima datog zadatka, biće više podsticajnog oduševljenja, a manje opterećenosti strahom od ocjene.

Metodika nastave istorije treba da omogući skladno razvijanje psiho-motorne, afektivne i komunikativne sposobnosti učenika/ca, podstiče slobodu i kreativnost ideja, razvija kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti.

Koliko prosječno uspješnom/oj gimnazijalcu/gimnazijalki treba rada kod kuće za nastavni predmet istorija?

Nastavni predmet istorija izučava se u gimnazijama sa 2 časa sedmično. Uz činjenicu da se metodologija rada bazira na 40-satnoj radnoj nedjelji, odnosno 8-satnom dnevnom opterećenju, koji su garantovani najvišim nacionalnim i međunarodnim aktima, smatramo da je prosječno uspješnom/oj učeniku/ci potrebno 1- sat rada kući tj. van nastave.

6. KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Korelacije među predmetima su date u tabelama.

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

7.1. Standardi znanja

I razred:

Učenik/ca treba da:

- zna da odredi značenje istorije u tumačenju prošlosti ljudskog društva;
- nabroji vrste istorijskih izvora i objašnjava njihov značaj za objektivno upoznavanje istorijskih događaja;
- poznaje načine i značaj računanja vremena nekada i danas;
- imenuje velike istorijske periode pravilnim hronološkim redoslijedom i zna njihove ključne karakteristike;
- pravilno upotrebljava istorijsku terminologiju;
- se zna orijentisati u vremenu i prostoru (uz upotrebu istorijske karte);
- objasni značaj ostataka materijalne kulture za saznanja o životu ljudi u različitim praistorijskim razdobljima;
- navede i opiše glavne pronalaskeske i način života u praistorijskom dobu;
- zna na istorijskoj karti pronaći najveća praistorijska nalazišta u Crnoj Gori i opisati ih;
- poznaje materijalne ostatke praistorijskih kultura u Evropi i zna ih smjestiti u prostor i vrijeme;
- analizom istorijske karte odredi područja i rijeke oko kojih su nastale prve visokorazvijene civilizacije (navede narode i države);
- utemelji i opiše strukturu društva i državno ustrojstvo i privredni razvitak kod naroda ranih civilizacija;
- imenuje najznačajnija kulturna i naučna dostignuća prvih civilizacija;
- prepoznaje značaj pronalaska pisma za očuvanje znanja kasnijim generacijama;
- ocijeni značaj kulturne baštine ranih civilizacija za dalji razvoj čovječnastva;
- na karti opiše prirodne uslove i geografski položaj grčkih oblasti;
- obrazloži uzroke i uslove za nastanak grčkih polisa i posljedice velike Grčke kolonizacije;
- zna da su Grci podijeljeni u više polisa povezani jezikom, religijom, kulturom i olimpijskim igrama;
- na primjeru Sparte i Atine zna opisati državno i društveno uređenje grčkih polisa, privredni razvitak i način života;
- opiše grčko-perisjke ratove i posljedice borbe Grka za slobodu;
- objasni atinski demokratski poredak Periklovog doba i vrednuje njegovo osnovno načelo ravnopravnosti građana;
- analizira uzroke i posljedice Peloponeskog rata;
- zna da navede i opiše najveća kulturna dostignuća grčke civilizacije (umjetnost, književnost, filozofija, nauka);
- na istorijskoj karti odredi vrijeme nastanka Makedonske države, njenu veličinu i posljedice osvajanja Aleksandra Velikog;
- navede glavne tekovine Helenističke kulture;
- zna ocijeniti uticaj Grčke civilizacije na moderni svijet;

- na istorijskoj karti zna prikazati osobenosti Apeninskog poluostrva, etničku i kulturnu sliku u predrimsko doba (područje Latina, Etruraca, Grka i Kartaginjana);
- poznaje osnove društvenog i državnog ustrojstva Rima u doba kraljeva i doba Republike;
- analizira posljedice rimskih osvajanja za rimsko društvo, privredu i kulturu;
- navede i opiše uzroke propadanja republikanskih organa vlasti i uslove koji su pogodovali za nastanak novih oblika vladavine (diktatura, monarhija);
- poznaje politički, privredni i društveni život u doba Carstva;
- ocijeni značaj vladavine Oktavijana Avgusta;
- na istorijskoj karti zna odrediti vrijeme najvećeg uspona rimske države, njen teritorijalni opseg (granice na sjeveru, zapadu, jugu i istoku);
- poznaje uzroke privredne i društvene krize Carstva, podjelu Carstva i propast Zapadnog rimskog carstva;
- utvrdi vrijeme rimske uprave na prostoru Crne Gore i obrazloži rimski privredni i kulturni uticaj;
- zna navesti osnovne karakteristike hrišćanstva (pojava, organizacija, širenje);
- poznaje najznačajnija kulturna i naučna dostignuća rimske civilizacije (pravo, historiografija, književnost, umjetnost);
- zna ocijeniti uticaj rimskog kulturnog nasljeđa na razvoj kasnih civilizacija.

II razred:

Učenik/ca treba da:

- objasni pomoću karte veliku seobu naroda;
- zna društvene slojeve;
- objasni razlike između hrišćanske crkve u zapadnoj Evropi i Vizantiji;
- prouči Vizantiju kao nasljednicu moćnih država starog vijeka;
- analizira islam kao veliku svjetsku religiju;
- utvrdi način života, uzroke i pravce seoba starih Slovena;
- analizira doseljavanje Slovena na Balkan;
- prouči odnos Slovena prema susjedima i starosjediocima;
- zna prostore nastanka prvih država Južnih Slovena;
- objasni probleme opstanka Raške države;
- analizira borbu za nezavisnost Duklje;
- utvrdi uspon Zete u doba Vojislavljevića;
- objasni izgled srednjovjekovnog grada;
- definiše trgovinu, zanatstvo i bankarstvo kao pokretačku snagu razvoja srednjovjekovne privrede;
- pozna pojam robnovčanice privrede;
- analizira značaj krstaških ratova;

- uoči promjene u odnosu srednjovjekovnog društva prema crkvi;
- objasni značaj nastanka staleških monarhija;
- prepozna probleme srednjovjekovnih društvenih slojeva;
- pozna uticaj Vizantije na Južne Slovence;
- uoči Veneciju kao značajnu trgovačku državu povezanu sa južnoslovenskim narodima;
- prouči nastanak univerziteta i razvoj umjetnosti;
- uoči glavne umjetničke pravce i značaj pronalaska štamparije;
- analizira progon Jevreja;
- prouči širenje države Njemanjića;
- objasni crkvu bosansku i razvoj države;
- prepozna značaj dubrovačkog arhiva i uticaj grada na okolne južnoslovenske prostore;
- utvrdi značaj gradova u zetskom primorju za nemanjićku državu;
- analizira pokrštavanje Južnih Slovena;
- navede najznačajnija dostignuća u oblasti književnosti, arhitekture i umjetnosti kod Južnih Slovena;
- objasni borbu albanskog plemstva protiv Osmanlija;
- utvrdi pozicije balkanskih država uoče osmanskih osvajanja;
- prepozna formiranje srpske despotovine;
- prouči širenje teritorije države Balšića;
- uoči probleme opstanka država Balšića i Crnojevića;
- prouči najznačajnije predstavnike porodice Crnojevića;
- prepozna štampariju Crnojevića kao prvu državnu ćirilichnu štampariju među Južnim Slovenima.

III razred:

Učenik/ca treba da:

- zna i objasni značaj, humanizma i renesanse za kulturne i društvene tokove novog vijeka;
- nabroji glavna geografska otkrića i zemlje koje su stvorile nove države;
- prepozna duh reformacije katoličke crkve;
- zna koje su tri dominantne sile na Balkanu i da im prepozna unutrašnju organizaciju;
- navede sve elemente po kojima se izdvajao položaj Crne Gore u odnosu na okupirane hrišćanske države pod Osmanskom vlašću;
- odredi glavne ideje apsolutističkih monarhija i njihove kulturne i ekonomske karakteristike;
- pojasni rusko-crnogorske veze početkom 18. vijeka;
- zna da nabroje crnogorske vladare iz dinastije Petrović-Njegoš;

- navede bitne odluke Deklaracije o nezavisnosti i Deklaracije o ljudskim pravima i da im objasni značaj za razvoj društveno-ekonomskih odnosa tokom XIX vijeka;
- navede glavne izume i napretke tokom prve i druge industrijske revolucije;
- pojasni značaj prvog srpskog ustanka i grčke revolucije;
- zna značaj bitaka na Krusima i Martinićima i ulogu Petra I u stvaranju državnih institucija;
- pozna razvoj nacionalne svijesti i potrebu Italije i Njemačke za ujedinjenje;
- zna da nabroji domete revolucije iz 1848. godine;
- nabroji sličnosti i razlike balkanskih naroda u prvoj polovini XIX vijeka pod Osmanskim i Habsburškim carstvom;
- zna značaj Petra II – Njegoša za Crnu Goru na kulturnom i diplomatskom planu;
- zna kako je došlo do stvaranja knjaževine Crne Gore, državnih institucija i pojasni značaj bitke na Grahovcu;
- navede nove države na Evropskom kontinentu nastale krajem XIX vijeka;
- objasni ideju radničkog pokreta;
- navede glavne ideje nacionalnih pokreta (programa) na Balkanu sredinom XIX vijeka;
- pojasni poziciju Crne Gore uoče Veljeg rata i odredi se prema Hercegovačkom ustanku
- nabroji glavne bitke Veljeg rata i teritorije na koje se proširila Crna Gora;
- zna značaj Berilnskog kongresa i prepozna stanje na Balkanu nakon njega;
- navede bitne elemente crnogorskog razvoja od 1878-1905. godine;
- zna kada je donešen prvi crnogorski ustav i navede glavne političke aktere u Crnoj Gori;
- prepozna iz lokalne istorije kulturno prosvjetne prilike u Crnoj Gori od 1878-1912.godine;
- navede značajne kulturne institucije nastale u Crnoj Gori (1878-1912) ;
- opiše prilike na Balkanu uoči balkanskih ratova;
- zna za crnogorske teritorijalne dobitke iz balkanskih ratova;
- uoči probleme vezane za "skadarsko pitanje".

IV razred:

Učenik/ca treba da:

- navede osnovne društveno-političke i ekonomske specifičnosti koje su obilježile kraj XIX i početak XX vijeka;
- nabroji najznačajnija kolonijalna područja velikih sila;
- opiše privredne i kulturne prilike u Crnoj Gori početkom XX vijeka;
- razlikuje suprotstavljene vojno-političke blokove formirane krajem XIX i početkom XX vijeka;
- locira glavna krizna žarišta pred Prvi svjetski rat (I i II Marokanska kriza, Aneksiona kriza i balkanski ratovi);
- pravilno uoči i razlikuje uzroke i povod izbijanja Prvog svjetskog rata;
- navede i na istorijskoj karti pokaže najznačajnije frontove Prvog svjetskog rata;
- analizira pisane izvore vezane za Prvi svjetski rat;

- pravilno rezimiraju društveno-ekonomske i političke prilike u Rusiji u prvoj polovini XX vijeka;
- imenuje novoformirane države u Evropi nakon Prvog svjetskog rata;
- shvati ulogu Društva naroda u međunarodnim odnosima između dva svjetska rata;
- uoči politički položaj Crne Gore i Srbije u međunarodnoj konstelaciji snaga početkom XX vijeka;
- razjasni pojmove "Niška deklaracija" , "Jugoslovenski odbor" , "Krfska deklaracija" , "Ženevska konvencija";
- shvati razlike između zemalja građanske demokratije i zemalja totalitarnih sistema (fašizam, nacizam, staljinizam);
- objasni proces nastanka i razvitka fašističke ideologije u Italiji, Njemačkoj, Japanu i Španiji;
- zna formulirati osnovne karakteristike spoljne politike Kraljevine SHS – Jugoslavije između dva svjetska rata;
- opiše odlike privrednog i kulturnog života Kraljevine Jugoslavije;
- uoči i ocijeni politički i ekonomski položaj Crne Gore u Kraljevini SHS – Jugoslaviji;
- shvati uzroke izbijanja Drugog svjetskog rata i povod za njegov početak;
- shvati suštinu Atlantske povelje;
- na istorijskoj karti locira frontove Drugog svjetskog rata i opiše tok najznačajnijih bitaka;
- uoči i definiše osnovne principe konferencija velikih sila (Teheran, Jalta i Potsdam);
- shvati i opiše posljedice rata;
- sagleda položaj civilnog stanovništva u ratu, opiše mjesto i ulogu Jugoslavije u međunarodnim odnosima uoči izbijanja Drugog svjetskog rata i objasni "Aprilski rat";
- pokaže na karti okupaciono rasparčavanje i podjelu teritorije Kraljevine Jugoslavije;
- objasni razlike između partizanskog i četničkog pokreta;
- nabroji i opiše najveće borbe na jugoslovenskom ratištu;
- uoči specifičnosti 13-julskog ustanka i shvati suštinu oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Jugoslaviji;
- shvati uzroke početka hladnog rata i blokovske podjele svijeta;
- objasni značaj Organizacije ujedinjenih nacija u međunarodnim odnosima;
- odredi položaj FNRJ u međunarodnim odnosima i objasni ulogu i značaj Josipa Broza Tita;
- uoči osnovne elemente krize jugoslovenskog društva sedamdesetih i osamdesetih godina XX vijeka i objasni proces dezintegracije jugoslovenske državne zajednice i nastanak novih država;
- shvati značaj evropskih integracija; objasni faktore koji su SAD omogućili dominaciju u savremenim međunarodnim odnosima.

8. NAČINI PROVJERE ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza nastavnikovog/cinog vaspitno-obrazovnog rada. Traži mnogo znanja ne samo iz struke nego, prije svega, iz metodike nastave predmeta, didaktike i psihologije. Od nastavnikovog/cinog vrednovanja znanja učenika/ce zavisi hoće li znanje ostati samo na ravni reprodukcije ili će učenici/ce pokušati da materiju razumiju a znanje da upotrijebe za rješavanje zadataka u školi i u svakodnevnom životu. Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja nastavnik/ca stiče povratnu informaciju o vrijednostima i stavovima učenika/ca i utiče na njih. Provjeravanje znanja učenika/ca za nastavnike/ce je ujedno i barometar njegove/njene uspješnosti u nastavi.

Provjeravanje i ocjenjivanje se obavlja usmeno i pismeno.

Elementi provjeravanja i ocjenjivanja znanja

U fazi provjeravanja i ocjenjivanja je pored osnovnih nivoa znanja (prepoznavanje, obnavljanje, opisivanje istorijskih događaja i pojava) potrebno je razvijati takođe i sposobnosti i vještine, a pri tome je potrebno poštovati individualne razlike.

Saopštavanje

- izlaganje stečenih informacija (znanja) u usmenoj, pismenoj ili grafičkoj formi;
- razvijati sposobnost/vještinu razdvajanja bitnih informacija od nebitnih o određenom istorijskom događaju;
- u usmenom ili pismenom obliku pravilno upotrijebiti osnovnu terminologiju o istorijskom događaju;
- uz pomoć različitih nastavnih pomagala (karte, tekst, slike) sakupiti informacije o određenom istorijskom događaju, povezati ih u logičnu cjelinu i o njima usmeno ili pismeno izlagati.

Sposobnost sagledavanja vremenskih i prostornih istorijskih pojava

- sakupiti i srediti podatke o određenom istorijskom periodu ili događaju u pravilnom vremenskom redosljedu;
- potražiti istovremene istorijske događaje i pojave u određenom periodu;
- orijentisati se na istorijskoj karti.

Istorijsko razmišljanje

- razlikovati uzroke i posljedice istorijskih događaja;
- uporediti istovjetne pojave ili događaje i zapisati sličnosti ili razlike;
- na osnovu stečenih istorijskih znanja o određenim pojavama ili događajima reći svoje mišljenje o značaju konkretnog događaja.

Pismena provjera znanja obavlja se najčešće objektivnim testovima koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici/ce moraju biti unaprijed upoznati sa kriterijumima kako usmenog tako i pismenog ocjenjivanja. Ocjenjivanje je brojčano u skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, a prema standardima koje određuju deskriptori nivoa znanja.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

9.1. Materijalni uslovi, standardi i normativi za nastavu istorije u gimnazijama

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave istorije neophodna je posebno specijalizovana učionica. U učionici na raspolaganju moraju biti različiti udžbenici, priručnici, didaktička pomagala i audio-vizuelna sredstva. Učionica mora imati komplete zidnih istorijskih i geografskih karata.

Potrebna audio-vizuelna sredstva su:

- grafoskop,
- dijaprojektor,
- televizijski prijemnik,
- video rikorder,
- kasetofon,
- kompjuter sa mogućnošću upotrebe disketa i sa priključkom za Internet.

Pored udžbenika preporučenih od strane Ministarstva prosvjete i nauke Republike Crne Gore, nastavnici/ce su slobodni/e da se u nastavi koriste i drugim metodama i priručnicima za ostvarivanje ciljeva predviđenih programom.

9.2. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Literatura za učenike/ce:

- Slavko Vukčević
- Milada Kasumović,
- Goran Marković   Istorija za I razred gimnazije, Podgorica, 2002.

- Radovan Popović
- Dragan Miranović
- Dragoje Đokić   Istorija za II razred gimnazije, Podgorica 2003. godine

- Đorđije Borozan
- Saša Knežević
- Sait Šabotić   Istorija za III razred gimnazije, Podgorica, 2003. godine
- Šerbo Rastoder
- Radoje Pajović
- Zvezdan Lakić   Istorija za IV razred gimnazije, Podgorica, 2003. godine

Literatura za nastavnike/ce

- Oksfordska istorija Grčke i helenističkog sveta (priredili: Džon Bordman, Džasper Griffin i Ozvin Miri) Clio, Beograd, 1999.
- Oksfordska istorija Rimskog sveta (priredili: Džon Bordman, Džasper Griffin i Ozvin Miri) Clio, Beograd, 1999.
- Oksfordska istorija srednjovjekovne Evrope, priredio: Džordž Holms, Clio, Beograd, 1998
- Sidni Peinter, Isytorija srednjeg veka (284-1500), Clio, Beograd, 1997.
- Helmut G.Kenigsberger, Džeri K.Bouler, Džordž L.Mouz, Evropa u XVI veku, Beograd, Clio 2002.
- Donald H.Penington, Evropa u XVII vijeku, Beograd, Clio, 2002
- Metju S.Anderson, Evropa u XVIII vijeku, Beograd, Clio, 2002
- Hari Herder, Evropa u XIX vijeku, Beogrd, Clio, 2002
- Dragoljub R.Živojinović, Uspon Evrope (1450-1789), Beograd 1995.
- Čedomir Popov, Građanska Evropa 1770-1871, Osnovi evropske istorije XIX vijeka, knj.I, Politička istorija Evrope, knj.II, Matica srpska, Novi Sad 1989.
- Pol Kenedi, Uspon i pad velikih sila, Ekonomska promjena i ratovanje 1500-2000, Podgorica, CID 1999
- Istorija Osmanskog carstva, priredio Rober Mantran, Beograd, Clio, 2002
- M.Peri, Intelektualna istorija Evrope, Beograd, Clio 2000
- Džon M.Roberts, Evropa 1880-1945, Beograd, Clio 2002
- Erik Hobsbaum, Doba ekstrema, Istorija kratkog Dvadesetog veka 1914-1991, Dereta, Beograd, 2002.
- A.Mitrović, Vreme netrpeljivih, Politička istorija velikih država Evrope 1919- 1939, Podgorica, CID, 1998
- F.Fire, Prošlost jedne iluzije, Komunizma u dvadesetom vijeku, Beograd 1996
- Mihail Geler, Aleksandar Negrić, Utopija na vlasti, Istorija Sovjetskog saveza, Podgorica, CID, 2000
- Ernst Nolte, Fašizam u svojoj epohi, Prosveta, Beograd 1990
- Stevan K.Pavlović, Istorija Balkana, Beograd, Clio, 2001
- Filip Longvort, Stvaranje istočne Evrope, Beograd, Clio 2002
- Volter Laker, Istorija Evrope 1945-1992. Beograd, 1999.

Crna Gora:

- Žarko Šćepanović, Kratka istorija Crne Gore (Od najstarijih vremena do 1796), CID, Podgorica, 2002
- Živko Andrijašević, Kratka istorija Crne Gore 1946-1918, Conteco, Bar, 2000
- Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, Podgorica 1995
- Istorija Crne Gore I-III, Titograd, 1975
- Dragoje Živković, Istorija crnogorskog naroda I-III, Cetinje 1991-1997.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA

Istoriju u gimnaziji može predavati onaj/a koji/a je stekao/la visokoškolsko obrazovanje: diplomirani istoričar i profesor/profesoricica istorije i geografije kao i nastavnik/ca istorije i geografije.

* *Za izradu ovog nacrtu programa komisija je koristila iskustva Slovenije, Francuske i Danske.*

PSIHOLOGIJA
II razred opšte gimnazije

predmetni program

PSIHOLOGIJA

II razred opšte gimnazije

---

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA**PSIHOLOGIJA****NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA****PSIHOLOGIJA****2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA**

Psihologija je opšteobrazovni predmet koji obuhvata naučna saznanja o psihičkim procesima, ponašanju čovjeka i njegovoj interakciji sa socijalnim okruženjem.

Predmet uključuje upoznavanje i sa procesom doživljaja, kako se oni javljaju i teku, šta im je osnov i kako se manifestuju. Psihologija, kao nauka, proučava psihičku stvarnost ili psihički život.

Smisao nastave psihologije je i da učenike/ce upozna sa promjenama i poremećajima psihičkog života, kao i da im omogući uvid u povezanost psihologije sa drugim naukama.

Jednom riječju, predmet je, u stvari, pokretač za učenikov/cin kreativno–misaoni odnos prema svijetu, životu i prema sebi samom.

a) Broj časova u godini obrazovanja i oblik nastave

Razred	Nedjeljni broj časova	Oblik nastave	
		T	V
2.	2	70	-

U nastavnom planu za gimnazije planirano je da psihologija bude zastupljena u drugom razredu sa dva časa sedmično, odnosno 70 časova godišnje.

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Nastava psihologije bi trebalo da:

- upozna učenike/ce sa karakteristikama i zakonitostima psihičkog života;
- upozna učenike/ce sa osnovnim psihičkim procesima (intelektualnim, emocionalnim i konativnim);
- upozna učenike/ce sa psihičkim osobinama kao relativno trajnim odlikama pojedinca (navike, sposobnosti, temperament...);
- upozna učenike/ce sa osnovnim metodama i tehnikama psihološkog istraživanja;
- osposobi učenike/ce za osnovno razumijevanje i upotrebu psiholoških informacija;
- motiviše učenike/ce u pravcu samorazumijevanja i samoispitivanja;
- usmjeri učenike/ce na formiranje sopstvene ličnosti i pozitivnog odnosa prema drugima.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

II razred – obavezni sadržaji

Tema: Predmet i metode psihologije (4 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa predmetom i njegovim sadržajem, - stekne interesovanje za predmet psihologija, - stekne početna znanja o raznim disciplinama i poljima primjene psihologije, - interpretira prirodu odnosa psihologije i drugih nauka, - diferencira osnovne pojmove, - pravi razliku između sticanja i upotrebe psiholoških saznanja, - shvati razliku između različitih psiholoških disciplina, - se upozna sa metodama psihologije, - razvije radoznalost za naučni pogled na svijet, - uči jezik psihologije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju, pamte, bilježe, - definišu pojam psihologije, - shvataju prirodu podataka kojima se bavi psihologija, - prave razliku između teorijskih i primijenjenih disciplina, - pronalaze primjere u svakodnevnom životu, - primijenjuju usvojene pojmove na konkretnim situacijama, - izvode zaključke o različitim metodama kojima se služi psihologija, - samostalno formulišu pitanja. 	<p>1. Predmet i grane psihologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - psihologija kao nauka, - definicija psihologije, - teorijski i praktični zadaci, - razvitak psihologije, - primijenjene discipline, - odnos psihologije i drugih nauka. <p>2. Metode i tehnike psihološkog istraživanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - metode (eksperiment, neeksperiment, posmatranje i samoposmatranje), - tehnike (upitnici, intervjui, skale procjene, testovi) 	<p>Filozofija: osnovna polja i problemi filozofskog istraživanja, određenje pojma psihologije u filozofiji.</p> <p>Sociologija: određenje pojma psihologije u sociologiji.</p>

Tema: Osnove psihičkog života (6 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj nervnog sistema za psihički život čovjeka, - pravi razliku između centralnog nervnog sistema i perifernog nervnog sistema, - shvata ulogu i značaj endokrinog sistema za psihički život čovjeka, - obogaćuje svoje znanje informacijama iz fiziologije i endokrinologije, - razlikuje i kritički prosuđuje različite koncepte u tumačenju razvoja psihičkog života, - razvija i obogaćuje svoj informativni okvir, - integriše znanja iz psihologije sa znanjem iz filozofije književnosti, - obrazlaže pojam sredine, - opisuje uticaj sredine i procjenjuje njen značaj za razvoj pjeđinca, - shvata uticaj različitih gledišta na tumačenja razvoja psihičkog života. 	<p>Učenci/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju, bilježe, crtaju, - preko crteža, grafopolije i drugog materijala se upoznaju sa građom nervnog sistema, - opisuju neurološke procese, - reprodukuju naučeno, - sintetišu date sadržajne cjeline, - samostalno dolaze do zaključaka o bitnim svojstvima i značaju organskih osnova za psihički život čovjeka, - uočavaju odnose između pojmova i teorija, - pišu kraće eseje o datom problemu, - diskutuju na zadatu temu sa različitih stanovišta, - traže u filozofskoj literaturi srodne sadržaje, analiziraju i upoređuju ih sa informacijama koje su dobili iz psihologije, - iznose sopstvena zapažanja, stavove, asocijacije, - izvode zaključke na konkretnim situacijama iz realnog života, - uočavaju smisao značenja osnovnih pojmova, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem, - diskutuju na zadatu temu, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta. 	<p>1. Organske osnove psihičkog života:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uloga nervnog sistema, - glavni dijelovi nervnog sistema, - čula i nervni sistem, - moždana kora, - sinapsa i neurotransmiteri, - žlijezde sa unutrašnjim lučenjem. <p>2. Razvitak psihičkog života:</p> <ul style="list-style-type: none"> - filogenetski razvoj, - ontogenetski razvoj, - shvatanja o činiocima razvoja, - empirizam, nativizam, - samoaktualizacija. <p>3. Uticaji sredine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prirodna sredina, - društvena sredina. 	<p>Biologija: korišćenje literature i slika, teme vezane za funkcionisanje nervnog sistema.</p> <p>Filozofija: filozofija egzistencije, fundamentalna ontologija i egzistencijalna analitika bivstvovanja, Sartr – bivstvo i ništa, Hegel – apsolutni idealizam.</p> <p>Maternji jezik i književnost: predstavnicu egzistencijalizma: Kami i Sartr.</p> <p>Sociologija: sve teme vezane za interakciju čovjeka i društvene sredine.</p>

Tema: Psihički procesi (20 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvija sposobnosti za jasno i diferencirano mišljenje, - upotrebljava osnovne pojmove u daljem procesu učenja i razvoja, - stiče specifično znanje sa ciljem njegove asimilacije u postojeći saznanji sistem, - stiče jasnije slike o saznanjnim procesima, - opiše smetnje u opažanju, - uoči odnose između različitih pojmova, - se upozna sa metodama uspješnog učenja i primjenjuje ih u ličnom stilu u učenju, - definiše pojam učenja, - integriše znanja iz ove oblasti sa prethodnim znanjem, - razvija svijest o uticaju adekvatnog pristupa učenju na efikasnost u učenju, - upoređuje teorijske modele i praksu (život), - razvija smisao za uočavanje problema i njihovu analizu, - razvija sposobnost za upoređivanje i kvalifikaciju pojmova. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju, bilježe... - definišu osnovne pojmove osjećaja i opažaja i prave razliku među njima, - na primjerima pokazuju značaj pažnje u opažanju, - diskutuju na temu kako psihološki i socijalni faktori utiču na opažanje, - kroz primjere ilustruju značaj opažanja za čovjeka, - se upoznaju sa osnovnim oblicima učenja, - upoređuju razne vrste učenja kroz primjere, - definišu pojam pamćenja, - uočavaju i interpretiraju osnovne karakteristike pojmova, - uočavaju odnose između pojmova, - sintetišu znanja i povezuju sa prethodno naučenim materijalom, - eksperimentišu sa različitim metodama i načinima učenja, 	<p>SAZNAJNI PROCESI</p> <p>1. Osjećaji i opažaji</p> <p>a) Organizacija osjećaja i opažaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opažanje, - nadražaj, - čula, - prag draži, - lik – podloga, - blizina, - sličnost, - simetričnost. <p>b) Pažnja, činioci pažnje.</p> <p>c) Smetnje kod opažanja (iluzije i halucinacije).</p> <p>2. Učenje</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam i oblici učenja - klasično uslovljavanje - instrumnetalno učenje - ponavljanje i greške - učenje po modelu - učenje sa razumijevanjem - učenje uvidanjem - transfer u učenju 	<p>Biologija: fiziološke osnove organskih procesa, organi čula vida, sluha... (slike, grafikoni), faktori uspješnog funkcionisanja CNS, vegetativni nervni sistem.</p> <p>Filozofija: Kant – "Kritika čistoga uma", gnoseologija - "kako je moguće saznanje", čovjek i njegovo djelovanje, različite teorije morala (Kant), tema: dužnost i zadovoljstvo.</p> <p>Logika: izvori mogućnosti i vrste saznanja, učenje o elementima mišljenja, metodologija istraživanja.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa pojmom inteligencije, - jača toleranciju u odnosu na individualne razlike po pitanju inteligencije, shvatajući faktore koji na nju utiču, - definiše pojam intelektualnih sposobnosti, - zna o širenju informativnog okvira... (ne postoji samo jedna vrsta intelektualnih sposobnosti...), - definiše pojam stvaralaštva, stiče osnovna znanja i ovladavanje pojmovima vezanim za stvaralaštvo i stvaralački proces, - se upozna sa ličnim stvaralačkim potencijalom i njegovim boljim razumijevanjem i prepoznavanjem, - otkrije način za analizu nekog stvaralačkog produkta uz adekvatno korišćenje naučenih pojmova, - definiše osnovne pojmove i pravi razliku među njima, - stekne znanja o značaju emocija i njihovoj ulozi u životu čovjeka. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju pojmove vezane za uspješno učenje, - na primjerima pokazuju promjene koje nastaju u zapamćenom materijalu, - objašnjavaju različite metode i načine uspješnog učenja i ocjenjuju njihovu upotrebljivost, slušaju, bilježe... - reprodukuju date sadržaje, - definišu pojmove, - nalaze razliku između pojmova, - analiziraju osnovnu vrstu mišljenja, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem, - se upoznaju sa tokom misaonog procesa i faktorima rješavanja problema, - eksperimentišu i diskutuju na zadatu temu. 	<p>3. Pamćenje i zaboravljanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam pamćenja - kratkotrajno i dugotrajno pamćenje - reprodukcija - prepoznavanje - kvalitetne promjene u sadržajima pamćenja - pojam zaboravljanja - metode i načini uspješnog učenja (sintetizacija, konkretizacija...) - faktori uspješnog učenja (fizički, fiziološki...) <p>4. Mišljenje</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam mišljenja - vrste mišljenja (konkretno, apstraktno, realističko, imaginativno) - tok misaonog procesa - faktori rješavanja problema <p>INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI I STVARALAŠTVO</p> <p>1. Intelektualne sposobnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam i struktura intelektualnih sposobnosti - mjerenje inteligencije (skale i kategorizacije) - individualne razlike 	<p>Maternji jezik i književnost:</p> <p>analiza lika iz nekog romana sa nekom od specifičnih formi mišljenja (imaginativno, apstraktno...), ilustracija različitih formi izražavanja kroz upoređivanje poetskih sadržaja, analiza nekog književnog djela uz praćenje faza stvaralačkog procesa, Crnjanski, Krleža – "Mikelandelo", primjeri iz literature sa sadržajem vezanim za intenzivna i raznovrsna emocionalna stanja (Tolstoj, Dostojevski...), izbor tema koje se odnose na sukob unutar ličnosti (Tolstoj "Ana Karenjina", Dostojevski "Zločin i kazna").</p> <p>Likovna umjetnost:</p> <p>faze stvaralaštva u likovnoj umjetnosti, analiza umjetničkog djela uz korišćenje pojmova, izražavanje osjećanja kroz crtež.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvije sposobnost za prepoznavanje emocija, - koristi dobijenu informaciju u svakodnevnom životu sa ciljem boljeg razumijevanja sopstvene emocionalnosti i emocionalnosti drugih, - integriše novo znanje sa već postojećim, - jača toleranciju za sopstvena i tuđa emocionalna stanja, - razlikuje vrste strahova. 		<p>2. Stvaralaštvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam stvaralaštva i stvaralačkog mišljenja - faktori stvaralaštva - faze stvaralačkog procesa (preparacija, inkubacija, iluminacija, verifikacija) - karakteristike stvaralačkog dostignuća (fluentnost, originalnost, fleksibilnost) <p>III DINAMIČKI PROCESI</p> <p>1. Emocije</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnovni pojmovi (osjećanja, afektivni ton, afekti, raspoloženja, sentimentali) - unutrašnje organske promjene pri emocijama - shvatanje o prirodi emocija - razvoj emocija kod djece - moralna i estetska osjećanja - međulična naklonost i nenaklonost - značaj emocija za mentalno zdravlje - psihička trauma - stres - anksioznost - psihosomatska oboljenja - seksualnost, brak, porodica, partnerstvo 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
		<p>2. Motivacija</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam motiva (potreba, nagon, želja, težnja, namjera) - organski motivi - seksualni motivi - roditeljski motiv - homeostazni motiv - motiv intelektualnog rada - prijatnost kao pokretač aktivnosti - lični motivi - motivi postignuća - društveni motivi - agresivnost - sticanje motiva i funkcionalna autonomija motiva - hijerarhija motiva - moralna svijest kao pokretač aktivnosti <p>3. Frustracije i konflikti</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojam frustracije i konflikta - vrste konflikta - reakcija na frustracije i konflikte (pozitivne posljedice, realističko reagovanje) - mehanizmi odbrane (identifikacija, projekcija, potiskivanje, reakciona formacija, regresija, sublimacija, negiranje ili odricanje) 	

Tema: Ličnost (30 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna psihički život čovjeka, - razumije uticaj raznih faktora koji utiču na ličnost, - sintetiše prethodno stečeno znanje sa novim, - sintetiše saznanje o funkcionisanju ličnosti, - razvije smisao da uoči problem i da ga analizira, - vrednuje i upoređuje različite uticaje na neku pojavu, - shvata smisao teorija ličnosti, - razvija sposobnost upoređivanja različitih teorija i sposobnost uviđanja razlika, - stiče neophodna znanja i informacije o aktuelnom periodu u svom životu, - stiče znanja o uticaju alkohola i droge na život čovjeka, - spoznaje opasnosti kojima su izloženi ukoliko postanu konzumenti alkohola i droge. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju, bilježe, reprodukuju, - prave razliku između crta ličnosti, - opisuju neke ličnosti iz života koje posjeduju neki od navedenih sindroma (tipologija ličnosti), - nabrajaju vrste temperamenta i pokušavaju da svrstaju sebe ili nekog od svojih prijatelja u neki od tipova temperamenta, - definišu karakter, - definišu svoj nacionalni karakter ili pišu kratak esej, - asociraju i daju argumente u diskusiji na zadatu temu, - navode međusobno suprotna shvatanja o uzrocima i izvorima ljudskog ponašanja, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim sadržajima iz oblasti motivacije (sukob motiva, realističko i nerealističko reagovanje...), - uočavaju značaj i karakteristike odluke kao psihičke pojave, - nalaze vezu između sazrijevanja i učenja, - razlikuju pojmove šta su agensi a šta nosioci socijalizacije. 	<ul style="list-style-type: none"> - psihologija ličnosti (karakteristike ljudskog ponašanja, zadatak psihologije ličnosti) - definicije ličnosti - problemi koje proučava psihologija ličnosti <p>1. Struktura ličnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - ličnost kao organizacija osobina - crte ličnosti - temperament - karakter i crte karaktera - sposobnosti kao crte ličnosti - tjelesne osobine kao faktori ličnosti - svijest o sebi - prikazivanje ličnosti - psihološki profil - tipovi i tipologija ličnosti <p>2. Dinamika ličnosti</p> <p>a) Uzroci i izvori ljudskog ponašanja (volja i odlučivanje)</p> <p>b) Razvoj ličnosti socijalizacija</p> <ul style="list-style-type: none"> - činioci socijalizacije (porodica, škola, vršnjaci, masovni mediji...) - izvori socijalizacije (kulturna, društveni sistem...) - integracija u društvenu zajednicu (pojedinaac kao dio društva, vezanost za grupu, lični i socijalni identitet) 	<p>Maternji jezik i književnost: analiza lika iz nekog romana sa akcentom na podatke sa kojim se psihološkim pojmovima dati lik opisuje, traganje za osnovnim crtama lika iz nekog romana, Selindžer: "Lovac u žitu" Bukovski: "Bludni sin" H.Hese: "Demijan" Haksl: "Vrata percepcije".</p> <p>Geografija: Cvijić – prikaz nacionalnih karakteristika Južnih Slovena.</p> <p>Sociologija: agensi socijalizacije, grupe i formiranje grupa, resocijalizacija ličnosti.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - preko naučno datih informacija obogaćuje svoj informativni okvir po pitanju oboljenja vezanih za psihu čovjeka, - stiče saznanje o načinima liječenja psihičkih poremećaja, - se upozna sa principima mentalne higijene. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pišu kratke eseje (npr. kako kultura utiče na formiranje ličnosti), - izvode dokaze i argumentuju ih u odnosu na to kako društveni sistem utiče na razvoj ličnosti, - diskutuju na temu – kada nacionalna vezanost prerasta u nacionalističku svijest, - interpretiraju kako se formira socijalni karakter, - provjeravaju validnost svojih stavova kroz diskusiju u grupi, - navode primjere kako adolescent ispoljava želju za isticanjem, - kroz lične primjere ilustruju kako vršnjaci utiču na formiranje ličnih stavova i vrijednosti, - kroz kratke eseje opisuju svoj odnos sa roditeljima, - diskutuju na temu "novi model življenja", - ocjenjuju psihološki značaj druženja u adolescenciji, - prave jasnu razliku između normalnog i poremećenog stanja svijesti, - diskutuju o sugestiji i hipnozi, - navode neki od popularnih načina tumačenja snova. 	<ul style="list-style-type: none"> - zrela ličnost (razvoj do zrelosti, relativnost u zrelosti...) - adolescencija - pojam adolescencije - mišljenje adolescenta - emocionalni život u adolescenciji - osjećanje sigurnosti, želja za isticanjem i socijalnim prihvatanjem, konformiranje zahtjevima socijalne grupe, lični identitet, moral i pogled na svijet, druženje i odnosi sa roditeljima <p>c) Teorije ličnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - teorije koje naglašavaju biološke osnove ličnosti (Frojnova psihoanalitička teorija ličnosti, bihejviorističko shvatanje ličnosti) - teorije koje ističu osebnost i izuzetnost čovjeka - (Olportova teorija ličnosti, Fromova socijalna teorija ličnosti, humanističke teorije ličnosti) 	<p>Filozofija: Kjerkegor – filozofija egzistencije E.From: "Krizna autoriteta" i "Imati ili biti".</p> <p>Istorija: značajni društveni sistemi i pokreti i njihov uticaj na formiranje ličnosti.</p> <p>Gradansko vaspitanje: međuetnička tolerancija.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrajaju vrste parapsiholoških pojava, - ilustruju na primjerima prilagođeno i neprilagođeno ponašanje, - koriste prethodno znanje o anksioznosti da objasne neprilagođeno ponašanje, - navode faze dejstva alkohola, - razmjenjuju iskustva o svojim saznanjima koja se tiču droge, - pišu kratke eseje o nekom koga poznaju a uzima drogu, - prave razliku između psihičkih teškoća i psihičkih poremećaja, - povezuju nove sadržaje sa prethodno usvojenim saznanjem. 	<p>3. Promjene i poremećaji duševnog života i ponašanja</p> <p>a) Izmijenjena stanja svijesti</p> <ul style="list-style-type: none"> - spavanje i san - hipnoza - droga i dejstvo droge - parapsihološke pojave <p>b) Poremećaji ponašanja neprilagođeno ponašanje (agresija, alijenacija, anomija)</p> <ul style="list-style-type: none"> - delinkvencija - alkoholizam - narkomanija <p>c) Poremećaji duševnog života</p> <ul style="list-style-type: none"> - normalno i nenormalno ponašanje (kriterijumi normalnosti, psihičke teškoće, poremećaji) - neuroze (karakteristike neurotskih stanja, vrste neuroza, uzroci neuroza) - psihoze (karakteristike psihotičnih poremećaja, vrste i oblici psihoze) - uzroci duševnih poremećaja - psihopatija <p>d) Sprečavanje i liječenje psihičkih poremećaja</p> <ul style="list-style-type: none"> - primarna i sekundarna prevencija - mentalno higijenski pristup i principi - resocijalizacija - liječenje duševnih poremećaja (fiziološko ili somatsko liječenje, psihoterapija) 	

Tema: Pojedinaac u društvenom okruženju (10 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvata suštinu komunikacije, - se upozna sa vrstama komunikacije, - shvati značaj neverbalne komunikacije i njene uloge u svakodnevnom životu, - se upozna sa fazama komunikacionog procesa, - vrednuje uticaj sredstava masovne komunikacije, - se upozna sa vrstama grupnog organizovanja i njihovim značajem i ulogama, - diferencira uticaj i značaj malih grupa na život pojedinca i društva, - sintetiše prethodna znanja, - razumije kako interesovanja i vrijednosti utiču na formiranje javnog mnjenja, - formira odnos prema predrasudama. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju, pamte, bilježe, - diferenciraju osnovne pojmove, - ilustruju osjećanja ili pokušavaju nešto da objasne uz pomoć znakova neverbalne komunikacije, - crtaju šemu komunikacionog procesa i analiziraju faze, - interpretiraju izvore nesporazuma i ilustruju ih na primjerima iz života, - simuliraju komunikacioni proces, - organizuju diskusiju na temu – uticaj sredstava masovne komunikacije na ljude i njihovo ponašanje, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim iskustvom i znanjem, - analiziraju grupu kao dinamički sistem, - crtaju šemu – ispitivanje sklonosti za takmičenje i primjenjuju ih na času, - diskutuju na temu raznih vrsta socijalnih pokreta (feministički, ekološki...) i daju svoj sud, - analiziraju vrste stavova i uviđaju razliku između personalnih i socijalnih stavova, - zajedno traže odgovor na pitanje koji faktori podstiču konformizam, - diskutuju na temu – etničke predrasude i njihovo loše dejstvo, - predlažu načine borbe protiv predrasuda. 	<p>1. Komunikacija</p> <p>a) Pojam komunikacije</p> <p>b) Vrste komunikacije i komunikacionih znakova</p> <ul style="list-style-type: none"> - neverbalna komunikacija - verbalna komunikacija <p>c) Komunikacioni proces</p> <ul style="list-style-type: none"> - socijalni činioci i jezik - izvori nesporazuma u komunikaciji - masovna komunikacija <p>2. Život u grupi</p> <p>a) Pojam grupe i grupnih procesa</p> <p>b) Formiranje grupa</p> <p>c) Odnosi u grupi</p> <p>3. Grupni procesi</p> <p>4. Ljudi u masi</p> <p>a) Skupine i socijalni procesi</p> <ul style="list-style-type: none"> - masovno ponašanje - masovne skupine - publika - mnoštvo - gomila <p>b) Socijalni pokreti</p> <p>5. Stavovi interesovanja i vrijednosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrste stavova i njihove odlike - konformizam - predrasude - interesovanja - priroda i vrste interesovanja - vrijednosti - propaganda - javno mnjenje 	<p>Istorija i/ili geografija: razni oblici neverbalne komunikacije u zavisnosti od podneblja ili rase.</p> <p>Gradansko vaspitanje: sve teme koje se odnose na jačanje tolerancije i bolje komunikacije unutar raznih grupa.</p>

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

a) Polazišta za nastavu

Pri izboru sadržaja programa, vođeno je računa, o činjenici da učenici/ce prvi put sistematski upoznaju osnovne psihološke pojmove i saznanja u psihologiji.

Nastava psihologije treba da podstakne samostalnost u mišljenju učenika/ce, njegovo/njeno bolje razumijevanje realnosti i bolje razumijevanje sebe u realnosti.

Učenike/ce treba podsticati i osposobljavati za kritičko mišljenje i prosuđivanje, nudeći im jasne naučne činjenice, ostavljajući im prostor za interpretaciju i lični stav.

Nastava psihologije treba da kod učenika/ca razvija radoznalost, toleranciju, kreativnost, komunikativne sposobnosti. Nastavnik/ca je u ostvarivanju ciljeva predmeta psihologije samostalan/a, ali i obavezan/a da pronađe najefikasniji način za njihovu realizaciju.

b) Izvođenje nastave

U metodskom smislu, sadržaje iz predmeta psihologije treba izlagati jasno i razumljivo, ali istovremeno i uzbudljivo i maštovito sa ciljem da učenik/ca u prvom kontaktu sa predmetom upozna i osjeti širinu i mogućnosti koje psihologija kao nauka pruža.

Nastavni program je otvoren, sa jasno predstavljenim operativnim ciljevima predmetima, aktivnostima i sadržajima. Ovako koncipiran program daje slobodu i nastavniku/ci i učeniku/ci da samostalno kreiraju i osmišljavaju načine realizacije.

c) Izbornost

Koncepcijom nastavnog plana predviđeno je da 15 % od ukupnog obima nastavnog sadržaja bude ostavljeno za samostalan izbor tema od strane nastavnika/ce i učenika/ca.

S obzirom da nema oblasti sa kojom ne možemo psihologiju dovesti u vezu, sam predmet nudi mnogo mogućnosti za izbornost sadržaja.

Tako na primjer, nastavna oblast koja se tiče razvoja psihičkog života, nudi mogućnost kao izbornog sadržaja filozofiju egzistencije (filozofija) ili egzistencijalizam u literaturi (književnost). Dalje, kod teorija ličnosti, postoji široka lepeza mogućnosti za izborne sadržaje koji se tiču savremenih shvatanja i tumačenja ličnosti, kao i novih pravaca u psihologiji.

Dio programa koji se odnosi na prevenciju i liječenje duševnih oboljenja može se obogatiti izbornim sadržajem koji se tiču raznih pravaca u psihoterapiji i savjetovanju.

U oblasti koja obrađuje ličnost, izbornost se ogleda u analizi nekih teorija ličnosti koje nijesu obuhvaćene obavezanim programom, npr. Jung, Adler, Rodžers, K. Hornaj i možda nešto od popularne literature (Skot Pek i dr.).

Oblast koja se tiče pojedinca u društvenom okruženju nudi sadržaje vezane za komunikaciju i život u društvu, tako da izbornost, u ovom slučaju, može da se odnosi na razne vrste psiholoških radionica u edukativnom i drugom smislu.

d) Nastavne metode

Oblici i metode nastavnog rada treba da podstaknu aktivno učešće učenika/ce, njegovu/njenu misaonost i motivaciju.

Osim metoda usmenog izlaganja, objašnjavanja i razgovora, nužno je da se nastava obogati i učini što interesantnijom. Način da se to ostvari leži u mogućnostima koje nudi diskusija, timski rad, rad u parovima, pisanje eseja, obrada izvornog teksta iz literature, analiza tekstova iz filozofije, književnosti, kao i analiza događaja iz svakodnevnog života (novinski članci, radio, TV, Internet). Aktivna nastava (igranje uloga, simulacija raznih situacija iz života, psihološke radionice) je izuzetno značajan i, po našem mišljenju, najadekvatniji način realizovanja postavljenih ciljeva.

Program je koncipiran tako da učenik/ca oko 70 % gradiva savlada na času, a 30 % kod kuće.

6. KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Povezivanje sadržaja psihologije sa srodnim sadržajima drugih nastavnih predmeta podrazumijeva saradnju i timski rad između samih nastavnika/ca i uvid u strukturu programskih sadržaja različitih predmeta. To se prije svega odnosi na nastavu filozofije, sociologije, logike, književnosti, građanskog vaspitanja, biologije. Isticanje korelacije učenicima/cama znatno koristi u formiranju odnosa prema samom predmetu psihologije zato što doprinosi sticanju slike o snažnoj vezi između psihologije i života uopšte.

7. STANDARDI ZNANJA

Minimum znanja koje bi učenik/ca trebalo da savlada iz predmeta psihologije podrazumijeva sposobnost učenika/ce da:

- definiše psihologiju kao nauku;
- opiše odnos između psihologije i drugih nauka;
- shvati razliku između pojedinih psiholoških disciplina;
- navede metode psihološkog istraživanja;
- ilustruje, na primjerima, razliku između tehnika psihološkog istraživanja;
- navede funkcije nervnog sistema i pravi razliku između centralnog nervnog sistema i perifernog nervnog sistema;
- opiše neurološke procese;
- navede karakteristike filogenetskog razvoja i uporedi ih sa karakteristikama ontogenetskog razvoja;
- reprodukuje osnove karakteristike nativizma i empirizma;
- opiše uticaj sredine i procijeni njen značaj za razvoj pojedinca;
- definiše osnovne pojmove – osjećaje i opažaje i ilustruje razliku među njima;
- opisuje smetnje u opažanju i navodi primjer kojim ilustruje značaj opažanja za čovjeka;
- definiše pojam učenja;
- nabraja osnovne oblike učenja;
- definiše pojam pamćenja;
- navodi kvalitetne promjene u sadržajima pamćenja;
- definiše pojam zaboravljanja;
- opisuje metode i načine uspješnog učenja;
- definiše pojam mišljenja;
- nabraja vrste mišljenja;
- opisuje tok misaonog procesa;
- definiše pojam intelektualne sposobnosti;
- nabraja načine mjerenja inteligencije;
- definiše pojam stvaralaštva;
- nabraja faze stvaralačkog mišljenja;
- iznosi karakteristike stvaralačkog dostignuća;
- definiše neki od osnovnih pojmova kod emocija;
- obrazlaže shvatanje o prirodi emocija;
- navodi primjere moralnih i estetskih osjećanja;
- svojim riječima opisuje traumu i stres;

- definiše pojam motiva;
- crta šemu motivacionog ciklusa i analizira je;
- nabraja vrste motiva;
- svojim riječima ilustruje neki od motiva;
- objašnjava i tumači hijerarhiju motiva;
- definiše pojam frustracije i konflikta;
- nabraja mehanizme odbrane;
- ilustruje, na primjeru, jedan od mehanizama odbrane po svom izboru;
- definiše pojam ličnosti;
- reprodukuje crte ličnosti;
- nabraja vrste temperamenta i navodi primjere za svaku vrstu ponaosob;
- opisuje činioce socijalizacije;
- navodi karakteristike zrele ličnosti;
- daje karakteristike emocionalnog života u adolescenciji;
- nabraja osnovne teorije ličnosti;
- bira jednu teoriju ličnosti i prezentira je svojim riječima;
- opisuje na koji način dolazi do izmijenjenih stanja svijesti;
- nabraja vrste poremećaja ponašanja i svojim riječima priča o jednom poremećaju;
- interpretira i uočava razliku između psihičkih teškoća i psihičkih poremećaja;
- navodi vrste poremećaja duševnog života i po svom izboru opisuje jedan od navedenih;
- navodi faze dejstva alkohola;
- opisuje štetne efekte uzimanja droge;
- definiše pojam komunikacije i navodi vrste komunikacije;
- crta šemu komunikacionog procesa i analizira faze;
- vrednuje značaj izvora nesporazuma u komunikaciji;
- analizira grupu kao dinamički sistem;
- nabraja vrste stavova;
- uz primjere, nabraja razlike između personalnih i socijalnih stavova.

8. PROVJERAVANJE I OCJENJIVANJE ZNANJA

Kod predmeta psihologija provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da bude u funkciji ostvarivanja ciljeva predmeta. To se može postići primjenom raznovrsnih oblika provjere znanja - usmenim, pismenim, primjenom testova i sa samostalnim radovima (referatima) što doprinosi objektivnom vrednovanju ukupnih aktivnosti učenika/ca i potpunijem sagledavanju njihovog napredovanja. Ocjena treba da stimuliše učenika/cu i da podstakne njegovo/njeno interesovanje za nastavni predmet, a ne da bude samo rigidna procjena znanja. Mislimo da bi značajno bilo da se koristi i princip samoocjenjivanja učenika/ca.

Takođe bi bilo dobro da nastavnik/ca bude svjestan/svjesna činjenica da je ocjenjivanje proces koji se ostvaruje u odnosu na postignuća drugih učenika/ca, a ne u odnosu na neki apsolutni standard. Time bi se poboljšala motivacija i razvilo veće interesovanje kod učenika/ca.

Provjeravanje i ocjenjivanje obuhvata sve nivoe znanja. Kod pismenog provjeravanja, nastavnik/ca upotrebljava različite tipove zadataka: izborni tip, zadatke povezivanja i dopunjavanja i zadatke kratkih odgovora. Ti tipovi zadataka su primjereni, prije svega, za provjeravanje i ocjenjivanje nižih nivoa znanja. Za provjeravanje znanja na nivoe analize, sinteze i vrednovanja, preporučuje se upotreba zadataka esejskog i interpretacijskog tipa. Neophodno je nagraditi sklonost učenika/ca ka formiranju kritičkog stava i prosuđivanja, kao i njegovu/njenu autentičnu interpretaciju nekog nastavnog sadržaja.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

Za realizaciju nastavnog programa i stimulisanje motivacije učenika/ca, poželjno je korišćenje materijalnih sredstava koja čine proces učenja interesantnijim, očiglednijim i samim tim podstiču kreativnost u razmišljanju, usvajanje znanja i formiranje ličnog stila u učenju. Pored tehničkih pomagala (računar, grafoskop, plakati) preporučuje se i korišćenje resursa kao što su:

- školska biblioteka,
- saradnja sa NVO sektorom koji se bave aktuelnim problemima (narkomanija, alkoholizam, nikonitizam, nasilje, trgovina ljudima, AIDS...).

9.1. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Osnovna literatura za đake

1. Rot, N., Radonjić, S.: *Psihologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2002)
2. Rot, N.: *Opšta psihologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1996)

Dodatna literatura za đake

1. Adler, A.: *Poznavanje čoveka*, Matica srpska, Novi Sad, (1989)
2. Evans, F.: *Graditelji psihologije*, Nolit, Beograd, (1988)
3. Erikson, E.: *Omladina, kriza, identifikacija*, NIP »Pobjeda«, Titograd, (1976)
4. From, E.: *Čovjek za sebe*, Naprijed, Zagreb, (1980)
5. From, E.: *Imati ili biti*, Naprijed, Zagreb, (1980)
6. Frojd, S.: *Uvod u psihoanalizu*, Matica srpska, Novi Sad, (1980)
7. Hornaj, K.: *Neurotična ličnost našeg doba*, Grafički zavod, Titograd, (1964)
8. Rodžers, K.: *Kako postati ličnost*, Nolit, Beograd, (1988)
9. Goleman, D.: *Emocionalna inteligencija*, Geopoetika, Beograd, (2002)
10. Pek, S.: *Put kojim se ređe ide*, Narodna knjiga, Alfa, Beograd, (1998)
11. Mandić, T.: *Komunikologija (psihologija komunikacije)*, Clio, Beograd, (2003)
12. Rejnvoter, Dz.: *Budite sebi psihoterapeut*, Velarta, Beograd, (2002)

Literatura za nastavnike/ce

1. Hol, K., Lindzi, G.: *Teorije ličnosti*, Nolit, Beograd, (1983)
2. Hrnjica, S.: *Zrelost ličnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1992)
3. Ivić, I.: *Čovjek kao animal symbolicum*, Nolit, Beograd, (1978)
4. Kreč, D., Kračfield, R., Balaki, E.: *Pojedinac u društvu*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1972)
5. Krstić, D.: *Psihološki rečnik*, IRO »Vuk Karadžić«, Beograd, (1978)
6. Kvaščev, R.: *Psihologija stvaralaštva*, BIGZ, Beograd, (1976)
7. Maslov, A.: *Motivacija i ličnost*, Nolit, Beograd, (1982)
8. Milivojević, Z.: *Psihoterapija i razumijevanje emocija*, Prometej, Novi Sad, (1993)
9. Pečjak, V.: *Psihologija saznavanja*, Svjetlost, Sarajevo, (1981)
10. Matić, V.: *Mentalna higijena*, Društvo psihologa Srbije, Beograd, (1978)
11. Ezenck, H.: *Upotreba i zloupotreba psihologije*, Naprijed, Zagreb, (1980)
12. Berger, J.: *Psihološki potporni sistem*, Centar za primijenjenu psihologiju, Beograd, (2002)
13. Berger, J.: *Treći roditelj (novi pravci grupne psihoterapije)*, Nolit, Beograd, (1980)
14. Zazo, R.: *Poreklo čovekove osećajnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1983)

10. PROFIL STRUČNE SPREME NASTAVNIKA/CA

Profesor/profesora psihologije može biti lice koje je u toku univerzitetskog obrazovanja steklo jedno od sljedećih zvanja:

- diplomirani psiholog;
- diplomirani školski psiholog – pedagog;
- profesor psihologije;
- diplomirani klinički psiholog
- diplomirani industrijski psiholog.

predmetni program

SOCIOLOGIJA

IV razred opšte gimnazije

---

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

SOCIOLOGIJA

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

SOCIOLOGIJA

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Sociologija je sastavni dio programa društvenih nauka u okviru nastavnog plana za gimnaziju i određena je kao obavezni predmet.

U okviru predmeta učenici/ce se upoznaju sa naučnim saznanjima o društvu i sa sociološkim objašnjenjem društvenih pojava. Predmet je usmjeren na osnovne sociološke pojmove, ideje, različite metodске postupke, teorijske pristupke i aktuelne probleme savremenog društva. Opštost, teorijski pristup i fundamentalno mjesto među naukama, upućuje sociologiju da društvo kao svoj predmet, objasni u totalitetu društvenih pojava i njihovih sadržaja.

Otvorenost programa, zasnovana na potrebi proučavanja osnovnih socioloških ideja i njihovoj utemeljenosti u društvenoj stvarnosti, treba da obuhvati kompleks fenomena koji u savremenom društvu imaju naročito značenje (politički, ekonomski, kulturni...) sa posebnim osvrtom na crnogorsko društvo. Dinamika društvenih promjena, kroz proces tranzicije, predstavlja novi kvalitet kako u razvoju pojedinaca, tako i društva kao cjeline. Oriјentacija društva prema međunarodnim integracijama, izgradnja građanskog modela, otvorenosti, vladavini prava i demokratiji, multikulturalnosti i multikonfesionalnosti su nove nacionalne vrijednosti koje u okviru programa i njegovog otvorenog dijela imaju važno mjesto.

Predmet sociologije omogućava učenicima/cama da otkriju različite aspekte društvenog života čovjeka, grupe i društva, i da već stečena znanja o društvenim pojavama povežu u jednu otvorenu cjelinu. Otvorenost programa podrazumijeva uključivanje onih tema koje su za učenike/ce posebne, zanimljive i aktuelne. Taj dio programa daje mogućnost oblikovanja i dopunjavanja onim temama koje su značajne za lokalnu sredinu, kao i za strateške orijentacije društva.

Proučavanje sociologije treba da bude "oslobađajući poduhvat".

Sociologija uči da se učenici/ce oslobode "zdravorazumskog" poimanja i objašnjenja društvene stvarnosti, i da se opredjeljuju za racionalno, na empirijskim dokazima utvrđeno objašnjenje društvenih pojava. Ta objašnjenja moraju se zasnivati na "sociološkoj imaginaciji", prije svega, da se "udaljimo od sopstvene svakodnevne rutine kako bismo na stvari gledali iz novog ugla"(R.Mils).

Nastavni program određen je svojim osnovnim karakteristikama:

- **obim** programa, iskazan je kroz nastavne cjeline (uvod; čovjek, kultura, društvo; struktura i elementi strukture; društvene grupe, institucije i područja; društvene promjene i razvoj), nastavne teme (uvod u sociologiju, metod, čovjek i društvo, društvene grupe...) i nagoviještene nastavne jedinice (određenje predmeta, aspekti metoda, društvena nejednakost...),
- **dubina** programa iskazana je poniranjem u strukturu sociologije kao nauke preko raščlanjivanja sadržaja i različitim pristupima u analitičkom objašnjenju tj. makro (pojam i elementi nauke, kultura, promjene) i mikro nivou kroz detaljno izučavanje pojedinih sadržaja (određenje čovjeka, društvene grupe, društvene moći...),
- **redosljed** programa zasnovan je na određenju predmetnih područja, tema i jedinica. Program je usmjeren na očekivane ishode, a ne na precizirane nastavne jedinice što mu daje dodatnu otvorenost. Program osim sadržaja definiše i standarde, tj. koja znanja, vještine i kompetencije mogu garantovati planirane ishode.

U obrazovno - vaspitnom procesu, sociologija ima poseban značaj u analizi crnogorskog društva pojmova i kategorija koji izražavaju njegovu esencijalnost i egzistencijalnost, čime apstraktni nivo proučavanja dobija svoju konkretizaciju i živost. Takva saznanja doprinose i razbijanju određenih predrasuda, stavova mnjenja i zdravorazumskog - logičkog objašnjenja.

U okviru datih tema, učenici/ce će dobiti znanje o društvenom životu crnogorskog društva kao i mogućnost da razumiju istorijske, političke, ekonomske i kulturne procese u prošlosti kao i stremljenja ka budućnosti. Argumentacija mora biti zasnovana na saznanjima o drugim društvima i kulturama, a posebno modeliranim i onim čija su kvalitativna svojstva i pozicije slična crnogorskom društvu (demokratska, građanska, otvorena, multi...).

b) Broj časova po godinama obrazovanja

U nastavnom planu za gimnaziju, planirano je da sociologija bude obavezni predmet u **četvrtom (4)** razredu. Nastava se realizuje sa **dva (2)** časa sedmično, odnosno, godišnjim fondom od **šezdeset četiri časa (64)**.

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sociologija kao predmet u okviru opšteobrazovnog programa kroz svoju specifičnost, preko pedagoške aktivnosti omogućuje učeniku/ci:

- usvajanje znanja o osnovnim sociološkim pojmovima i njihovu upotrebu pri razumijevanju i objašnjenju društvenih pojava;
- usvajanje znanja o osnovnim i metodološkim postupcima sociologije i njihovu upotrebu;
- razvija sposobnost za kritičko vrednovanje društvenih pojava u privatnom, radnom i društvenom okruženju;
- doprinosi cjelovitom razvoju ličnosti, razumijevanju samog sebe, pozitivnoj identifikaciji i razvoju odgovornosti;
- razumijevanju čovjeka kao stvaralačkog, djelatnog bića, čovjeka kao specifičnog totaliteta;
- razvijanje pozitivnog odnosa prema načelima demokratije, pluralizma pravde, ekologije, socijalne komunikacije, slobode, svijesti o kulturnim razlikama;
- razvijanju komunikativnih sposobnosti tolerancije i odgovornosti prema drugom, afirmaciju kulturnog argumentovanog dijaloga;
- sposobnost za razumijevanje različitih struktura, političkih, kulturnih, vjerskih, itd., vrijednosti sistema sopstvenog društva, društvenih podsistema i drugih;
- sposobnost za razumijevanje cjeline društvenog života koja nastaje kao rezultat procesa sublimiranja prirodnih, ekonomskih, kulturnih, socijalno-psiholoških i političkih faktora;
- sposobnost razumijevanja društvenog života, normativnih vrijednosnih sistema, lokalne, regionalne i nacionalne zajednice kroz istorijsku distancu;
- sposobnost integracije u socijalni život, radne, lokalne sredine, posebno za aktivni život u građanskom demokratskom društvu;
- sposobnost procjene i kritičkog vrednovanja političkih inicijativa, političkih odluka i akcija;
- izražen odnos prema društvenoj pravdi, prepoznavanju nejednakosti i zalaganje za aktivan odnos prema uzrocima;
- sposobnost povezivanja sociološkog znanja s drugim naučnim područjima;
- razvija sposobnost za otklanjanje društvenih predrasuda, dejstava mnjenja i zdravorazumskog objašnjenja sopstvenog društva i društvenih fenomena uopšte, oslobađanje od netrpeljivosti, isključivosti, nacionalističkih ideala, ksenofobije, rodne nejednakosti, lokalizma itd.;
- razvija sposobnost i spremnost za društveni aktivizam, i svoje stavove o praktičnim društvenim akcijama;
- da razvija sposobnost kritičkog vrednovanja, kretanje u modernom društvu pravno-političkim institucijama građanskog društva, ekonomiji, tehnologiji, kulturi, informisanju, masovnoj kulturi;
- razumijevanje evolucije kao procesa u kojem su spojena objašnjenja o istorijskom strukturiranju, univerzum prirode i ljudsko iskustvo;
- osposobljavanje za samostalan rad i permanentno obrazovanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ SOCIOLOGIJE ZA GIMNAZIJU

Sadržaji su podijeljeni na obavezne sadržaje i izborni program.

Obavezni sadržaji su:

1. Uvod u sociologiju

- određene predmeta sociologije
- metod sociološkog istraživanja
- svrha sociologije
- najvažniji teorijski pristupi

2. Čovjek, društvo, kultura

- čovjek kao totalitet
- društvo kao totalitet
- svojina
- struktura društva
- kultura - različita određenja
- norme i vrijednosti
- pluralizam kultura
- subkultura
- religija kao sastavnost kulture
- socijalizacija
- društvena interakcija i svakodnevni život
- devijantno ponašanje i društveni nadzor

3. Stratifikacija i društvene nejednakosti

- društvena nejednakost i socijalne razlike
- društvene nejednakosti i društvena slojevitost
- pojam i oblici društvene moći
- društvena pokretljivost

4. Rad, društvene grupe i institucije

- rad i privredni život
- tehnologija i tehnička moć
- teritorijalne grupe
- porodica
- nacija
- država

5. Društvena promjena i razvoj

- tradicionalno i moderno društvo
- oblici društvenih promjena
- ekologija-ekološka svijest-ekološke promjene

Programski sadržaji izbornih oblasti iz sociologije biće definisani nakon iskazanih potreba i želja škola i učenika/ca.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

IV razred – obavezni sadržaji

Tema: Određenje predmeta sociologije

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj i specifičnost sociologije kao nauke, - upozna posebnost (duh) sociološkog postupka pri određenju društvenih pojava u odnosu na druge humanističke nauke i druge oblike znanja, - upotrebljava jezik sociologije, - upozna različite pristupe u određenju pojma društva i društvenosti, - razlikuje osnovne sociološke probleme, pitanja, polja interesovanja, sociološke discipline, - razvija vještinu apstrahovanja, generalizacije i sociološke analize i sinteze, - shvati i uoči odnos sociologije i drugih oblika naučnog znanja. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju različite pristupe u poimanju društva, - analiziraju društvenu stvarnost uopšte i sopstvenog društva, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju sociološko poimanje društvenih pojava, društvenosti i odnos prema drugim oblicima naučnog znanja, - otkrivaju vezu sociologije i drugih predmetnih oblasti, - samostalno formulišu pitanja, - otkrivaju moguća polja interesovanja sociologije kao nauke, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju poziciju sociologije i poziv sociologa. 	<p>Određenje predmeta sociologije; sadržaj sociologije kao nauke; područje interesovanja; sociološke discipline; pojam društva i društvenosti; sociologija i drugi oblici naučnog znanja.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; dijalog, tekstualna metoda; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija, filozofija, psihologija: određenje predmeta.</p> <p>Maternji jezik i književnost: etimologija.</p> <p>Psihologija: psihološke discipline.</p>

Tema: Metod sociološkog istraživanja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa karakteristikama socioloških metoda, - razumije vezu između teorijskog objašnjenja i metodskih postupaka, - se pripremi za istraživački rad, - razvija vještine posmatranja, razgovora, klasifikacije, mjerenja, - razvije vještinu uočavanja prednosti i nedostataka različitih istraživačkih tehnika, - razvija vještinu interpretacije, ocijeni valjanosti postupaka 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju osnovne metodске aspekte i tehnike, - analiziraju osnovne metodске postupke, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju primjenljivost socioloških, metodskih postupaka, - uočavaju i interpretiraju značaj osnovnih pojmova, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - otkrivaju mogućnosti za primjenu socioloških istraživanja, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, nacрте plana istraživanja, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju interpretacije, pristupe i prednosti u metodološkom istraživanju. 	<p>Određenje metoda; određenje istraživačkog procesa; aspekti metoda; tehnike u istraživačkom procesu; statistički pojmovi, postupci i prikazi; principi naučnog saznanja u sociologiji.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; anketa; intervju; kvalitativni intervju; debata; pisani radovi učenika/ca; formiranje baze podataka; analiza klasifikovanih informacija; statistički prikaz; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).</p>	<p>Psihologija: tehnike za prikupljanje podataka.</p> <p>Maternji jezik i književnost: standardnost jezika.</p>

Tema: Svrha sociologije

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa osnovnim ciljevima sociologije kao nauke, - se upozna sa osnovnim praktičnim ciljevima sociologije, - razlikuje društvene probleme i pristupe u kontekstu društvenog razvoja, - vrednuje upotrebljivost sociološkog znanja u savremenom društvu i životu uopšte. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - analiziraju osnovne ciljeve sociologije, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju data mišljenja i objašnjenja, svrhe sociologije, - čitaju izvorni tekst, - otkrivaju praktični cilj sociologije, - iznose sopstveno zapažanje o ciljevima i mogućnostima praktične uloge sociologije, - samostalno formulišu pitanja, - verifikuju validnost sopstvenih stavova o upotrebljivosti sociološkog znanja u savremenom društvu i životu uopšte, - sintetišu date pluralističke pristupe u određenju cilja sociologije, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove i prikaze, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju različite pristupe i teoretske postavke u određenju cilja i zadatka sociologije. 	<p>Cilj sociologije kao osnovne društvene nauke; svrha sociologije ili čemu sociologija; praktični ciljevi sociologije.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; analiza sadržaja; dijalog – debata; samostalni rad na izvornim sadržajima; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).</p>	<p>Cilj drugih nauka: istorija, geografija, filozofija, umjetnost, psihologija...</p>

Tema: Najvažniji teorijski pristupi

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa osnovnim teorijskim pristupima, - razvija saznanja o osnovnim postavkama i različitim pristupima u objašnjenju društva nekad i sad, - uočava i uspostavlja kritički odnos prema jednostranom pristupu i greškama u objašnjenju društvene stvarnosti, - razvija sposobnosti za prosuđivanje i vrednovanje današnjih različitih pristupa u objašnjenju društva, - razvija analitički odnos prema teorijskim dilemama i alternativama, - sintetizuje različite pristupe u objašnjenju konkretnih problema. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, nabrajaju osnovne sociološke teorije, - ponavljaju osnovne karakteristike socioloških teorija, - identifikuju osnovne teoretske pristupe u sociologiji, - analiziraju teoretske postavke i zamisli, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju date zamisli socioloških teorija, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju razlike i autorsko poimanje društvenih problema u oblasti socioloških teorija, - samostalno formulišu pitanja, - sintetišu date pojmove, sadržaje i objašnjenja o sociološkim teorijama, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - kritički vrednuju različite pristupe i teoretske zamisli. 	<p>Osnovni teorijski pristupi; podjela socioloških teorija; storije sociološke teorije (naturalizam, psihološke teorije)... savremene sociološke dileme (strukturalizam i funkcionalizam...).</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; grupni rad; tekst metoda; pro et contra; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).</p>	<p>Istorija: nastanak ideologija.</p> <p>Psihologija: psihološke teorije, razvoj psihologije.</p> <p>Filozofija: prosvjetiteljstvo, pozitivizam, marksistička filozofija.</p>

Tema: Čovjek, društvo i kultura, čovjek-društvo

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije društvenu strukturu čovjeka kao svojevrsnog totaliteta (biološkog, psihološkog, kulturnog i društvenog u čovjeku), - se upozna sa različitim antropološkim poimanjima čovjeka, - se upozna sa različitim određenjima društva, - se upozna sa određenjem i oblicima determinizma i indeterminizma, - razumije društvenost kao ontološku karakteristiku čovjeka, - uočava determinističke veze: čovjek – priroda – društvo, - se upozna sa određenjem pojma svojine i njenim oblicima, - uočava pogrešnost pristupa i opasnosti koje mogu ugroziti kvalitete pojedinačnog postojanja (lične identifikacije). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju osnovne probleme, autore u oblasti sadržaja kulturne antropologije, - analiziraju osnovne antropološke, kulturološke i sociološke pojmove, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju osnovne antropološke i sociološke postavke u određenju čovjeka i društva, - otkrivaju mogućnost novih interpretacija, - iznose sopstvena zapažanja o čovjeku i društvu, - samostalno formulišu pitanja. 	<p>Razvijanje društvenog duha, tolerancije i solidarnosti razvijanje sposobnosti za uočavanje problema drugih; razvijanje i podizanje nivoa motivisanosti za rješavanje problema drugih (društva); razvijanje empatije i spremnosti na pomoć; razvijanje sposobnosti za stvaranje zdrave društvene klime; usmjerenost na razvoj i kritički stav prema tehnološkom razvoju; preuzimanje odgovornosti; eliminisanje društvenih predrasuda i stečenih odbrambenih mehanizama da je za društvene probleme kriv neko drugi; identifikacija sa grupom; tolerancija prema različitostima; prepoznavanje sopstvene uloge i položaja; harmonizacija uloga (uočavanje prioriteta); identifikacija grupne raznolikosti sredine; razvijanje vještina socijalizacijske adaptacije;</p>	<p>Čovjek kao totalitet; antropološko određenje; čovjek kao djelatno i stvaralačko biće; društvo – pojam i tipovi; pojam i oblici društvene pojave; priroda i društvo; determinizam: prirodni i društveni; svojina i njeni oblici; struktura društva; društveni odnos, uloga i društveni položaj; elementi društvene strukture: društvene grupe; vrste i funkcije društvenih grupa; društvena organizacija; društvena institucija; asocijacija i birokratija; društveni sistemi, ideje, sastav i povezanost.</p> <p>Metoda usmenog izlaganja; dijalog – debata; tekst – metoda; seminarski radovi učenika/ca; igranje uloga; performans; pro et contra; rad u parovima; tekst metoda; otvoreni razgovor; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Filozofija: filozofske discipline, polja i problemi filozofije, bivstvovanje – bivstvujuće, egzistencijalizam Sartr: Bivstvo i ništa, marksističko određenje čovjeka čovjek i zajednica dužnost i zadovoljstvo.</p> <p>Istorija: hrišćanstvo, teološka antropologija, građanske revolucije; društveni slojevi psihologija: čovjek kao psihičko biće – razvoj psihičkog života sredina – prirodna i društvena.</p> <p>Geografija: životna sredina.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočava veze i korelacije između ličnih i kolektivnih ciljeva i vrijednosti, - se upozna sa određenjem pojma društvene strukture, - se upozna sa određenjem društvene uloge, položaja i društvenih odnosa između njih, - razumije razlike među društvenim strukturama, - se upozna sa dimenzijama i elementima društvene strukture, - razumije teorijska objašnjenja stratifikacije modernog društva, - se upozna sa različitim oblicima društvenih grupa, - razumije veze između društvene grupe i društvenih uloga i položaja u sopstvenom društvu, - se upozna sa određenjem pojma organizacije, institucije i asocijacije, - razumije pojam društvenog sistema, - razvija sposobnost analitičkog tumačenja društva, prirode i čovjeka, - samostalno promišlja suštinu problema i veze: čovjek – društvo. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - planiraju i pišu kraće radove, prikaze i eseje, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju društvene odnose, društveni poredak i mjesto društvenih institucija i organizacija. 	<p>sposobnost postizanja kompromisa i traženja konsenzusa; snalaženje u hijerarhiji društvenih položaja; razumijevanje normativnog i vrijednosnog sistema institucija u društvenoj sredini; težnja ka (postizanje) vertikalnoj prohodnosti (napredovanju); moralni odnos prema negativnim pojavama (korupcija, mito, nepotizam...).</p>		

Tema: Kultura, norme, vrijednosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna različita određenja pojma kulture i razumije razloge različitosti, - upozna osnovne normativne i vrijednosne sisteme, - razlikuje normativno, vrijednosno u sociološkoj literaturi, - analizira društvene zapovijesti i preporuke utemeljene u sopstvenom društvu, - se upozna i razumije značenje simbola, - upozna simbolički karakter kulture, - upozna relaciju kultura potreba – kulturne potrebe. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju različite pristupe i određenja kulture, - identifikuju osnovne norme vrijednosti, simbole, zapovijesti i preporuke, - analiziraju osnovne pojmove vrijednosnih sistema, - otkrivaju uzročno posljedične odnose u okviru vrijednosti, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju datost normi, - istražuju, klasifikuju društvene norme po zadatom kriterijumu, - čitaju izvorni tekst, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, navode primjere iz neposrednog života, - razrješavaju vrijednosne dileme (etičko, pravno, religijsko, rodno), - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju pravno politički i institucionalni poredak. 	<p>Kultura – različito određenje; naučni pristup određenju kulture; normativni i vrijednosni sistemi; pojam simbola i simbolički karakter kulture; odnos norma – vrijednost; društvene zapovjednosti i preporuke; vrijednosni sistem i tradicija.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; pisani radovi; skandalon; formiranje baze podataka; kolaž tehnika; tekst metoda; igranje uloga; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: razvoj kulture u ...vijeku.</p> <p>Filozofija: etika – ethes – moral, ja, drugi, odgovornost etika, pravo, politika dobro i vrlina.</p> <p>Istorija umjetnosti: određenje kulture, bit umjetnosti.</p>

Tema: Pluralizam kultura

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna sadržaj i analizira kulturni pluralizam savremenih društava, - upozna relaciju kultura – civilizacija, - upozna uticaj heterogenosti (rodne, rasne, klasne, starosne, slojne itd.) na kulturnu raznolikost, - objasni kulturne razlike među društvima, grupama, - uoči kulturne razlike i analizira uzroke pluralnosti kulture u sopstvenom društvu, - upozna i analizira uzroke i karakteristike masovne kulture, - razumije osnove kiča i šunda u kulturi, - razumije i objasni specifičnost turizma kao kulturne ponude, djelatnosti i zabave, - upozna i razumije smisao kulturnog identiteta i kulturne raznovrsnosti. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju osnovne kulturne raznolikosti, sadržaj pojnova, oblike i tipove kulture, - analiziraju kulturnu ponudu, turizam kao djelatnost – zabavu – ponudu, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju osnovne kulturne raznolikosti, razlike među tipovima, surogate kulture... - otkrivaju posebnosti i uzročno posljedične odnose u sferi kulture, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju oblike, tipove i sadržaje kulture. 	<p>Spremnost i sposobnost uspostavljanja kulturnog dijaloga sa drugim kulturama; podizanje nivoa kulturne tolerancije; kritički stav prema medijima; razumijevanje duha vjerske i rasne tolerancije; uočavanje uzroka subkulturalnih pojava u sopstvenom društvu; razumijevanje rodne identifikacije i rodnih uloga.</p>	<p>Kulturna raznolikost; pojam i oblici kulture raznolikosti; društvene grupe i kultura; kultura i civilizacija; globalizacija i kultura; masovni mediji i nova kultura; masovna kultura; kič i šund; kulturna ponuda; turizam - društvena ponuda djelatnost – zabava.</p> <p>Metod usmenog izlaganja; pisani radovi; formiranje baze sopstvenih podataka; rad na literaturi; izrada plakata i poruke; analiza TV sadržaja; igranje uloga kritičara TV i medijskih sadržaja; Igranje uloga; pro et contra; debata; oblici nastavnog rada. (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija umjetnosti: kič i šund – surogati kulture i umjetnosti narodna kultura subkultura, avangarda, alternativa.</p> <p>Književnost: mediji – jezik, žargon, narodni jezik.</p> <p>Psihologija: motivacija – pojam potrebe.</p> <p>Geografija: turistički položaj Crne Gore i perspektive turizma u ekološkoj državi.</p>

Tema: Subkultura

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Sadržaj	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni i prepozna elemente i različite oblike subkulturnog, - objasni i prepozna kauzalni odnos između određenih grupa i subkulturnog modela, - razumije karakter urbane sredine i uzroke subkulture, - objasni i identifikuje subkulturu mladih, - objasni specifičnost umjetničkog djelovanja i umjetnost kao "stil" života. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju subkulturu, ciljne grupe, elemente subkulture, - analiziraju osnovne pojmove, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju osnovne subkulturne pojmove, - otkrivaju uzročno posljedične odnose u oblasti subkulture, mogućnosti analize, istraživanja i klasifikovanja subkulturnih pojava iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - kritički vrednuju subkulturu i subkulturne pojave. 	<p>Pojam subkulture; struktura i subkultura; interesne – ciljne grupe i subkulture; elementi i subkulture; subkultura i urbano; mladi i subkultura; umjetnost i subkultura.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; okrugli sto; gost na času; slobodni razgovor; medijski nastup; samostalno istraživanje; volonterski rad; organizovanje: humanitarne akcije, eko akcije; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Maternji jezik i književnost: žargon, sleng, umjetnost: moderna umjetnost.</p> <p>Psihologija: društvene neuroze i psihoze, kultura i ličnost, konformizam, emocije, stvaralaštva.</p>

Tema: Religija

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna osnovne komponente i funkcije religije, - upozna i identifikuje osnovne oblike religije svijesti, - upozna društvene i kulturne funkcije religije, - uoči sličnosti i razliku između magije i religije, - razumije društvene uslove opstanka religije, - upozna i razumije suštinu ateizma, sekularizma, - razumije i objasni vjerski pluralizam, toleranciju i dijalog, - razumije i uoči razliku između religije i vjere, - razlikuje i identifikuje vjerske grupe i institucije, - upozna suštinu i osnovu vjerskih prava i sloboda, - upozna multikonfesionalnu strukturu Crne Gore i Srbije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju komponente, funkcije i tipove religije, - analiziraju kulturne i društvene funkcije religije, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju suštinu vjerskog pluralizma, tolerancije i dijaloga, - otkrivaju suštinu vjerskih sloboda, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, prethodnim znanjem i iskustvom, - pišu kraće radove, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju kulturne i društvene funkcije religije. 	<p>Podizanje nivoa vjerske trpeljivosti i tolerancije; prihvatanje drugih i drugačijih; poštovanje i razvoj religijskog dijaloga i suživota; identifikacija manifestnih oblika religije u sopstvenom društvu; pravilna glorifikacija religijskih vrijednosti kao kulturne posebnosti; podizanje nivoa religijskog obrazovanja kao područja kulture i kulturnog nivoa; uočavanje razlike između religijskog i vjerskog; uočavanje negativnih uticaja religijskih ustanova i grupa na društvo; kritički odnos prema pravno- političkim sudovima i pristupima religijskom i vjerskom.</p>	<p>Komponente i funkcije; tipovi religije; društveni uslovi opstanka religije; kulturne i društvene funkcije religije; magija; ateizacija ekumenizam, sekularizacija; vjerski pluralizam, tolerancija i dijalog; vjera; vjerske organizacije i institucije; vjerske slobode i prava.</p> <p>Metod usmenog izlaganja; dijalog; debata; ispitivanje javnog mnjenja u mjerenju vrijednosnih stavova; statistički metod; tekst metoda; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Građansko obrazovanje: religija i vjerske slobode.</p> <p>Istorija: hrišćanstvo, islam.</p>

Tema: Socijalizacija

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odredi pojam i razumije vrste i funkcije socijalizacije, - upozna i razumije faktore socijalizacije, - razumije i objasni uzroke devijacije neprilagođenosti i identifikuje elemente prisile u procesu socijalizacije, - razumije probleme lokalnog, regionalnog, nacionalnog i njihovu ulogu u procesu socijalizacije, - razumije društvenu interakciju i svakodnevni život, - razumije suštinu rodne jednakosti, - razumije religijsku socijalizaciju; ideju ličnosti kao ideju slobode; ideju sudbine kao pokoravanje usudu. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju vrste socijalizacije, njene subjekte, - analiziraju uzroke devijacije, neprilagođenosti i prisile u procesu socijalizacije, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju značaj porodice u formiranju ličnosti, - otkrivaju uzročno posljedične odnose, društvenu interakciju i rodnu socijalizaciju, osnove religijske socijalizacije, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju društvene uslove socijalizacije, socijalizaciju i individualne slobode. 	<p>Uočavanje značaja porodice u formiranju ličnosti; rad na harmonizaciji odnosa u porodici (ozdravljenju sistema); rad na "ozdravljenju" odnosa u razredu, sredini; podizanje nivoa individualnosti; prihvatanje kritike i razvijanje samokontrole i samokritičnosti; kritički odnos prema prisili u procesu socijalizacije otklanjanja uzroka predrasuda lažnog autoriteta; otklanjanje predrasuda o polnoj, rasnoj, nacionalnoj inferiornosti; rad na sopstvenoj nadgradnji; preuzimanje odgovornosti i kritički odnos prema konformizmu; razumijevanje tuđeg iskustva i posebnosti; uočavanje pozitivnog i negativnog (tolerancija i spremnost na pomoć); sposobnost za strpljivo i razumno rješavanje međusobnih i konflikata u društvu.</p>	<p>Vrste i određenja; subjekti socijalizacije; socijalizacija i individualna sloboda; faktori socijalizacije; društvena neprilagođenost i prisilna socijalizacija; društvena interakcija i svakodnevni život; rodna socijalizacija i rodna nejednakost; religijska socijalizacija; sloboda – izbor ličnosti.</p> <p>Metod usmenog izlaganja; pisani radovi; performansi; rad u grupama; pro et contra; debata; tekst metoda; igranje uloga; analiza medijskog sadržaja i programa; analiza kulturnih sadržaja u sredini; gost na času; radionice; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Psihologija: pojam i elementi socijalizacije, ličnost, društvena sredina i ličnost, kultura i ličnost, socijalna uloga, socijalna grupa, vrijednosti i moral, ljudi u masi, međuljudski odnosi i komunikacije.</p>

Tema: Devijantno ponašanje i društveni nadzor

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa osnovnim oblicima devijantnog ponašanja, - razumije uzrok i posljedicu devijantnosti, - se upozna sa teoretskim objašnjenjem devijantnosti, - objasni različite funkcije devijantnog ponašanja, - objasni kriminal, prestupničko ponašanje i društveni ambijent, - objasni i razumije posljedice kriminalnog djelovanja u odnosu na pol (rodno uslovljeno nasilje), - razumije poziciju žrtve, krizu identiteta ("kriza muškosti"), - upozna oblike devijantnosti u modernom društvu, - razumije smisao i funkciju društvenog nadzora, - razumije smisao i funkciju preventivnog djelovanja sankcije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju oblike i uzroke devijantnog ponašanja, - analiziraju osnovne pojmove – uzročno posljedične veze u oblasti devijantnosti, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju posljedice kriminalno, rodno uslovljenog nasilja, poziciju žrtve; uočavaju smisao i funkciju društvenog nadzora, - otkrivaju mogućnost analize, istraživanja i klasifikovanja uzroka i oblika društvene nejednakosti, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju devijantnosti u modernom društvu, funkcije društvenog nadzora i preventivnog djelovanja – sankcija. 	<p>Pojam devijacije; uzroci i funkcije devijantnog ponašanja; oblici devijantnosti; društveni nadzor – sankcije.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; radionica; otvoreni razgovor sa ekspertima iz različitih oblasti; statistički metod; formiranje grupe; ("grupa za pomoć"); oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Psihologija: društvene psihoze i neuroze, uzroci devijantnosti, preventivnost, stavovi predrasude i glasine, motivacija.</p>

Tema: Stratifikacija i društvene nejednakosti, društvena nejednakost i socijalne razlike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa određenjem društvene nejednakosti, - razumije nejednakost društvenih položaja, - se upozna sa teorijskim pristupima i objašnjenjima društvene nejednakosti, - upozna teološki pojam jednakosti, - se upozna sa značajem društvene podjele rada, - razumije veze između raspodjele svojine i društvene moći i društvene nejednakosti i da se upozna sa modelima vertikalne strukture društva uopšte i sopstvenog društva, - se upozna sa uzrocima i posljedicama pauperizacije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju uzroke i oblike društvenih nejednakosti, uočavaju socijalne razlike, - analiziraju nejednakosti društvenih položaja i teoretske pristupe i objašnjenja društvene nejednakosti; modele vertikalne strukture društva, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju značaj društvene podjele rada, vezu između raspodjele svojine i društvene moći kao uzroka nejednakosti, - otkrivaju uzroke i posljedice društvenog siromaštva, mogućnosti vertikalne i horizontalne pokretljivosti. 	<p>Pojam i uzroci društvene nejednakosti; vrste nejednakosti društvenih položaja; teorijska objašnjenja društvenih nejednakosti; teološki pojam jednakosti; društvena podjela rada i nejednakost; ljudi i resursi; raspodjela svojine; raspodjela moći; teorijski pristupi i modeli vertikalne strukture; socijalne razlike – socijalna distanca; pauperizacija.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; rad u parovima; seminarski rad; grafički radovi; sučeljavanje stavova i ideja: pro et contra; debata; otvoreni razgovor; tekst metoda; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: društveni slojevi, društvene nejednakosti, klase, staleži.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju društvene nejednakosti i socijalne razlike u sopstvenom društvu i društvu uopšte. 			

Tema: Društvene nejednakosti i pokretljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna uzroke društvene nejednakosti, - razumije društvenu slojevitost kao posljedicu društvene nejednakosti, - razumije i analizira uzroke nejednakosti (bogatstvo, moć, ugled, status, znanje, manipulacija), - razumije vezu između strukturnih razlika i ideologije kao opravdanja, - upozna, identifikuje, analizira osnovne oblike slojevitosti, - uoči značajne sociološke razlike između različitih oblika slojevitosti, - upozna, analizira i identifikuje slojnu isključivost, - upozna uporedne rezultate istraži, razvije sposobnost interpretacije klasnog i slojnog upošte i u sopstvenom društvu. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju uzroke društvene nejednakosti (bogatstvo, moć, ugled, status, znanje i manipulacija), - analiziraju vezu između strukturalnih razlika i ideologije kao opravdanja, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju osnovne oblike slojevitosti, socijalne razlike između njih, uporedne rezultate istraživanja, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode primjere iz neposrednog života. 	<p>Pojam i uzroci društvene nejednakosti; društvena slojevitost; oblici društvene slojevitosti; kasta, stalež, sloj; klasa; rod i stratifikacija; slojna isključivost – društvena isključivost; pojam i oblici mobilnosti; otvorena i zatvorena društva; društveni značaj mobilnosti.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; rad u grupama; seminarski rad; grafički radovi; pro et contra; debata; otvoreni razgovor; tekst metoda; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: društveni slojevi, klasa, kasta, sloj, društvene promjene.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna, opazi i analizira rodnu stratifikaciju, - razumije društvenu pokretljivost, individualnu i grupnu, - razumije i upoređuje kvalitativna svojstva otvorenih i zatvorenih društava, - razlikuje društvenu mobilnost grupe, društva i sebe. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, prethodnim znanjem i iskustvom, - pišu kraće radove, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju kvalitativna svojstva otvorenih i zatvorenih društava, - prognoziraju društvenu mobilnost sebe, grupe i društva. 			

Tema: Društvena moć

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje pojmove vlast i moć, - razumije osobine nosioca društvene moći, - upoređuje i razumije manifestne oblike društvene moći, - vrednuje različite oblike društvene moći, - uočava i analizira moć, znanje i informaciju, - definiše manipulaciju i oblike ispoljavanja (i nedemokratskih vidova moći). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju izvore i oblike društvene moći, osobine nosioca društvene moći, izvore društvene moći u sopstvenoj sredini i društvu, - analiziraju manifestne oblike društvene moći, razliku između pojma vlast i moć, oblike manipulacije i njenog ispoljavanja, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju moć znanja i informacije, vezu moći i odlučivanja, ulogu političkih grupa, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, 	<p>Pojam društvene moći; izvori društvene moći; svojina i društvena moć; moć i odlučivanje; politički sistem i društvena moć; političke grupe i politička odluka.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; skandalon; debata; simulacija; istraživački projekat; grafički prikaz; tekst metoda; oblici nastavnog rada (grupni, individualni i frontalni).</p>	<p>Istorija: društveno raslojavanje i društvena nejednakost, nastanak države i privatne svojine, tehnološke revolucije.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - kritički vrednuju osnovne vrijednosti društva, oblike manipulacije, «nove vrijednosti», vezu društvene moći, položaja i kvaliteta života. 			

Tema: Rad, društvene grupe i institucije, rad i privredni život

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
Učenik/ca treba da: <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa određenjima rada, - razumije antropološko i kulturno određenje rada, - uočava značaj društvene podjele rada, - analizira karakteristike rada, radnih uslova u različitim vremenskim distancama. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju karakteristike rada, profesionalnog rada, zanimanja, tradicionalnog rada. 	Pojam i karakteristike rada; čovjek kao radno i tehničko biće; antropološko i kulturno određenje rada; rad i identitet; teološko poimanje rada; rad i društveno djelovanje; dihotomija: fizički – umni rad; značaj i funkcija društvene podjele rada; podjela rada i društvena struktura; profesionalni rad; nezaposlenost; žene i rad; industrijski konflikt i sindikat; nejednakosti u oblasti rada.	Metoda usmenog izlaganja; dijalog; rad na tekstu; statistički metod; anketa; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).	Gradansko obrazovanje: rad i vrijednosti, rad i radna sredina, radna sredina. Istorija: društvena podjela rada. Psihologija: profesionalna orijentacija.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočava značaj profesionalne orijentacije, - analizira motivisanost, - uočava razlike između rada i društvenog djelovanja, - analizira i uočava karakteristike profesionalnog rada, - identifikuje uzroke nezaposlenosti i diskriminacije u oblasti rada, - dijagnosticira uzroke industrijskog konflikta, - uočava ulogu i način djelovanja sindikata, - uočava mogućnosti i realne uslove za profesionalnu promociju žene, - uočava i predviđa mogućnosti za radno angažovanje žena u prestižnim profesijama 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju motivisanost, značaj društvene podjele rada i različite pristupe u tumačenju rada, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju značaj društvene podjele rada, karakter i značaj profesionalne orijentacije, značaj jednakog vrednovanja rada muškarca i žene, - otkrivaju uzroke industrijskog konflikta, uzroke nezaposlenosti i diskriminacije u procesu rada, uočavaju ulogu sindikata, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, - kritički vrednuju poziciju čovjeka u procesu rada, rad kao bjekstvo od samootuđenja, rodnu toleranciju u sferi rada 			

Tema: Tehnologija i tehnička moć

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna i razumije različita određenja tehnike i tehnologije, - uočava karakteristike i kvalitativna svojstva različitih tehnoloških nivoa razvoja društva, - analizira značaj tehnološke moći, - uočava vezu tehnološke moći i društvenog kretanja, - uočava posljedice upotrebe različitih tehnologija, - analizira i uočava uticaj tehničkog determinizma na čovjeka i društvo, - dijagnosticira posljedice tehnološkog razvoja na radnu sredinu, - uočava i analizira uzroke ekološkog zagađenja i posljedice "priljave tehnologije". 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju karakteristike i kvalitativna svojstva različitih nivoa razvoja društva, - analiziraju posljedice upotrebe različitih tehnologija, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju vezu tehnološke moći i društvenog kretanja, posljedice tehnološkog razvoja na radnu sredinu; posljedice «priljave» tehnologije, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - kritički vrednuju karakteristike profesionalnog rada, diskriminacije u oblasti rada, hijerarhiju društvenih odnosa na osnovu rada. 	<p>Pojam tehnologije i tehnike; tehnološki nivoi razvoja društva; tehnička moć i društveno kretanje; uslovi radne sredine; društvene posljedice upotrebe različitih tehnologija; tehnološki razvoj i ekološka kriza; tehnički determinizam.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; dijalog; debata; pisani radovi; grafički radovi; statistički metod; internet informacija; tekst metoda; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).</p>	<p>Istorija: tehničke revolucije pronalasci i napredak tehnike.</p> <p>Biologija: uzroci zagađenja životne sredine.</p>

Tema: Teritorijalne grupe

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje i analizira različite tipove prostornih grupa, - razlikuje i identifikuje prostorne grupe na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i globalnom nivou, - identifikuje karakter društvenih odnosa u okviru naselja, - analizira i objašnjava proces deagrarijacije, - analizira i objašnjava proces urbanizacije i urbane kulture, - razumije smisao uređenja prostora, prostornog razvoja, - analizira značaj ekološke strategije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju prostorne grupe na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i globalnom nivou, - analiziraju i objašnjavaju proces urbanizacije i urbane kulture, deagrarijaciju i značaj ekološke strategije crnogorskog društva, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju karakter društvenih odnosa u okviru naselja, smisao uređenja prostora, prostorni razvoj, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i pismene interpretacije, - kritički vrednuju pozitivne i negativne posljedice industrijalizacije, reorganizaciju i oživljavanje sela, ekološku strategiju svog društva i društva uopšte. 	<p>Vrste prostornih grupa; određenje naselja; funkcije naselja; naselje i društveni faktori; naselje i društveni odnosi; urbanizacija; urbana kultura; deagrarijacija; uređenje prostora; ekološka strategija.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; debata; diskusija; pro et contra; statistički metod; seminarski rad; rad na tekstu; projektni rad; čas u prirodnom ambijentu; oblici nastavnog rada (grupni, frontalni i individualni).</p>	<p>Geografija: tipovi i karakteristike naselja, stanovništvo i naselja.</p> <p>Istorija: nastanak naselja, grad i država, industrijsko društvo.</p> <p>Gradansko obrazovanje: pojam građanin (političko i teritorijalno), osnov urbane kulture.</p>

Tema: Porodica

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira sociološki pristup određenju porodice, - upozna istorijske oblike porodice, - uoči značaj braka i srodstva, - uoči razlike između porodice i domaćinstva, - upozna i analizira osnovne funkcije porodice, - analizira kvalitativna svojstva savremene i tradicionalne porodice, - uoči devijantne oblike ponašanja u porodici: zloupotreba djece, incest, - upozna i analizira alternative porodice i braka. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju istorijske modalitete porodice, društvene faktore koji utiču na funkcije porodice, značaj braka i srodstva u sopstvenom društvu i društvu uopšte, - analiziraju kvalitativna svojstva savremene i tradicionalne porodice, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju razlike između porodice i domaćinstva, devijantne oblike ponašanja u porodici, zloupotrebu djece, nasilje u porodici itd. 	<p>Hominizacija odnosa u porodici; formiranje pravilnog odnosa prema zvaničnom braku i konkubinatu; prevazilaženje konflikta u porodici; izbjegavanje i rješavanje međugeneracijskog konflikta u porodici; njegovanje simbling odnosa (brat – sestra) u porodici; upoznavanje sa uzrocima i posljedicama “bijeke kuge”; upoznavanje i stvaranje pravilnog odnosa prema vrijednostima tradicionalne i savremene porodice; upoznavanje sa društvenim mogućnostima i akcijama u “oživljavanju” reproduktivne funkcije porodice; izgradnja odnosa prema homoseksualnoj porodici;</p>	<p>Porodica kao društvena zajednica; istorijski modaliteti porodice; institucije porodice; vjerski smisao porodice i braka; porodica – porodična zajednica – domaćinstvo; funkcije porodice; savremena i tradicionalna porodica; uticaj društvenih faktora na tip, karakter i funkcije porodice; “mračne strane porodice”; alternativa braka i porodice: kohabitacija, komuna, homoseksualni brak i porodica.</p>	<p>Gradansko obrazovanje: porodica.</p> <p>Psihologija: faktori socijalizacije devijantni oblici ponašanja ličnosti grupe.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Socijalizacijski ciljevi	Sadržaj / Oblik nastave / učenja	Korelacija
	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - otkrivaju pravilne stavove prema instituciji srodstva (tradicionalnog i duhovnog), prema homoseksualnoj porodici, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove i prikaze, - kritički vrednuju i analiziraju alternative porodice i braka, tendencije u izgradnji. 	<p>izgradnja pravilnog stava prema instituciji srodstva i tradicionalnog (duhovnog) srodstva; razumijevanje i pozitivan odnos prema tendenciji izgradnje fleksibilne porodice; upoznavanje sa djelatnostima NVO sektora u pronalaženju nasilja u porodici.</p>		

Tema: Nacija

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa osnovnim oblicima i istorijskom evolucijom etničkih grupa, - se upozna sa elementima i karakteristikama etničkih grupa, - razumije i analizira proces asimilacije, - se upozna sa savremenim etničkim grupama, - se upozna sa teoretskim i istorijskim okolnostima koje su uticale na određenje nacije, - usvoji poimanje nacije kao istorijske, političke i kulturne kategorije, - se upozna sa uslovima za nacionalnu samopotvrdu, - se upozna i razumije nacije kao zajednice građana, - razumije etničke pripadnosti, 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju oblike i elemente etničkih grupa, asimilaciju, elemente nacije, - analiziraju teoretske i istorijske okolnosti u određenju nacije, društvene antagonizme i predrasude, ulogu građanina, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju naciju kao političku, istorijsku i kulturnu kategoriju, - otkrivaju osnovne karakteristike multietničkog društva, etničke odnose u prošlosti i danas u crnogorskom društvu, 	<p>Pojam i odlike etničkih grupa; podjela i karakteristike; istorijska evolucija etničkih grupa; elementi etničke grupe; asimilacija; savremene etničke grupe; nacija – pojam i istorijsko ishodište; različiti pristupi određenju nacije; nacija – sloboda – samodovoljnost; nacija kao zajednica građana; narod – nacija; nacionalna identifikacija; predrasude, diskriminacija, etnički antagonizam, vjera – nacija (psihološka veza); etnička dihotomija; multietničko društvo; etnički odnosi u crnogorskom društvu.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; dijalog; debata; otvoreni razgovor; sučeljavanje stavova; statistički metod; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni); seminarski rad; tekstualna metoda; projektni rad; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: nacija i nacionalna svijest, nacionalne revolucije, Crna Gora u XIX i XX vijeku, Crna Gora u doba Petra I.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočava i analizira društvene antagonizme i predrasude vezane za naciju, psihološku vezu: vjera – nacija, - uočava osnovne karakteristike multietničkog društva, - razumije i analizira etničke odnose u prošlosti i danas u crnogorskom društvu, - razumije etnička stremljenja i orijentaciju crnogorskog društva. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, pismene interpretacije i prikaze, - pismeno rješavaju zadatke, - kritički vrednuju etnička stremljenja, multietničnost, etničke odnose u prošlosti i danas u crnogorskom društvu. 			

Tema: Država

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa određenjem države kao političke institucije, - analizira različite tipove državnih vlasti, - upoznaje karakteristike savremene države - analiza kvalitativnih svojstava, - razumije suštinu i funkcionisanje savremene države, - se upozna sa osnovnim sferama modernog društva i ulogom NVO-a, - analizira modernu i postmodernu državu, - analizira izvor političke moći, legalnost i legitimnost vlasti, - se upozna sa određenjem pojma građanin; građanin – demokratija, - se upozna sa komparativnim iskustvima drugih država (tranzitnih i otvorenih društava). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju teoretske pristupe u objašnjenju države, elemente i forme državne vlasti, - analiziraju izvore političke moći, legalnost i legitimnost vlasti, pojam suverenosti, nacionalnu i nadnacionalnu, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, - uočavaju i interpretiraju mjesto građanina u procesu demokratije, iskustva drugih društava o učešću različitih slojeva u političkom odlučivanju, mjesto žene u politici, u sopstvenom društvu i društvu uopšte, - otkrivaju mogućnost pokretljivosti: rodne, nacionalne, etničke, građanske. 	<p>Pojam, elementi i forme državne vlasti; teorijski pristupi u objašnjenju države; građanska pravna država; konstitucionalizam; NVO sektor – civilna društva; država kao javni servis; država “blagostanja”; “minimalna” država; unija; politička moć i legitimnost; legalitet i legitimitet; građanin; političke grupe: partije i pokreti; političke organizacije; žene i politika; suverenitet danas.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; kvalitativni intervju; otvoreni razgovor; debata; seminarski rad; statistički metod; rad na literaturi; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: uzroci nastanka države, pravna država.</p> <p>Građansko obrazovanje: političke grupe, politička moć, pravo, pluralizam.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa komparativnim iskustvima drugih društava o učešću različitih slojeva u političkom odlučivanju; žene u politici, - analizira i objašnjava pojam suverenosti u uslovima globalizacije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - sintetišu date sadržaje, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, - kritički vrednuju demokratska pravila igre, demokratiju kao proces, različite pristupe u određenju cilja i funkcije države. 			

Tema: Društvena promjena i razvoj

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se upozna sa karakteristikama tradicionalnog, modernog i postmodernog društva, - se upozna sa objašnjenjima društvene promjene, - razumije proces tranzicije, - uočava razliku između liberalizacije i demokratizacije, - analizira revoluciju kao način društvene promjene, - uočava i analizira nacionalne, regionalne i globalne promjene, - uočava i analizira promjene i krize društva, - uočava i razlikuje teološko objašnjenje prirode. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datog sadržaja, - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - pamte, ponavljaju i nabrajaju date sadržaje, - identifikuju karakteristike tradicionalnog, modernog i postmodernog društva, suštinu društvene promjene, tranziciju kao promjenu, - analiziraju revoluciju kao način društvene promjene, ekološku orijentaciju akcije i pristupe u strategiji Crne Gore, ključne probleme modernih društava i njihove moguće razvojne perspektive, - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - čitaju izvorni tekst, 	<p>Dihotomija: tradicionalno – moderno društvo; postmoderno društvo; "kraj istorije"; teorijske dileme u objašnjenju društvene promjene; tranzicija kao promjena; liberalizacija i demokratizacija; akteri i strategija promjene; pojam i karakter revolucije; nacionalne, regionalne i globalne promjene; ekološka kriza kao i sociološko pitanje društveno iskušenje; priroda – religije; futurologija i društvo.</p>	<p>Metod usmenog izlaganja; projektni rad; seminarski rad; pro et contra; kolaž tehnika; debata; rad u grupama; čas u prirodnom ambijentu; rad u eko sekciji; rad na tekstu; izrada plakata; izrada poruka; oblici nastavnog rada (frontalni, grupni i individualni).</p>	<p>Istorija: revolucija, revolucija u SAD-u, revolucija u Francuskoj, revolucija u SSSR-u, tehnička revolucija, slom socijalizma.</p> <p>Ekologija/Biologija: pojam ekologije, zagađenje životne sredine, globalno zagađenje.</p> <p>Geografija: opšte geografsko ekonomske odlike savremenog svijeta, politička karta savremenog svijeta.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi-sadržaji	Oblik nastave / učenja	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije ekološku orijentaciju, akciju i pristup kao strategiju Crne Gore, - analizira ključne probleme modernih društava i njihove moguće razvojne perspektive. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočavaju i interpretiraju nacionalne, regionalne i globalne promjene, promjenu i krize, odnos teološkog i prirode, - iznose sopstveno zapažanje, - samostalno formulišu pitanja, - navode neposredne primjere iz života, - verifikuju validnost sopstvenih stavova, - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih oblasti, - pišu kraće radove, prikaze i eseje, - kritički vrednuju proces i posljedice globalizacije, odnos prema tradiciji i progresu, značaj životne sredine, suštinu transformacije društvenog ambijenta. 			

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastavnik/ca u ostvarivanju ciljeva predmeta, uz obavezni sadržaj, uočava zainteresovanost učenika/ca za obradu posebnih tema iz nastavnog programa koji je namijenjen za izborni dio. Nastavne teme su određene prema osnovnim ciljevima predmeta.

Odnos obaveznih sadržaja u odnosu na izborne je 46 časova naspram 18 časova (ili 25%). Preporuka: otvoreni dio progama koji je povezan sa aktuelnim temama iz društvenog života dat je u okviru poglavlja 2 i 4 nastavnog programa. U ovom dijelu treba posvetiti pažnju temama predloženim od strane učenika/ca (ispitati na početku nastavne godine ili poslije realizacije obaveznih tema) čime će se obezbijediti autonomnost učenika/ce i nastavnika/ce.

Pri obradi svih tema posebnu pažnju treba usmjeriti na objašnjenje i usvajanje znanja o crnogorskom društvu kroz komparativni pristup sa modernim, demokratskim i razvijenim društvima, a posebno sa društvima u tranziciji.

U nastavnom programu se potencira povezanost znanja o društvu, koje učenici/ce već imaju iz drugih oblasti, sa sociološkim idejama i metodskim pristupima, pri čemu se potencira aktuelnost znanja i iskazuje karakter sociologije da pomogne u racionalnom objašnjenju i poimanju društvenih pojava. Zato u nastavnim aktivnostima treba potencirati stalnu vezu između apstraktne i empirijske strane objašnjenja, a što posebno treba da koristi u objašnjenju sopstvenog društva. Sociološki pojmovnik je moguće proširiti i obrazložiti sekundarnim izvorima (statistički godišnjak, istraživanje agencija...), interpretacijama članaka iz sredstava informisanja, periodike, odlomcima iz stručne literature, istraživačkih radova itd. Time se proučavanje socioloških problema približava pitanjima koja su bliska svakodnevnom životu i iskušenjima učenika/ca, a ujedno podstiče se samostalnost, timski rad, tj. zainteresovanost učenika/ca da samostalno tragaju za informacijama i znanjima, a da preko njih na sociološki način razumiju i objasne društvene aspekte sopstvenog društva.

Posebno je potrebno naglasiti različitost teorijskih objašnjenja u sociologiji, razlike posebno isticati pri objašnjavanju pojedinih tema i socioloških problema. Različitost teorijskih pristupa bitno utiče i na izbor različitih nastavnih postupaka, kao i na formiranje različitih predstava o praktičnom značaju socioloških saznanja. Obrada zadatih tema mora biti usmjerena tako da učenici/ce spoznaju međusobnu povezanost društvenih pojava upošte i u konkretnom slučaju.

Takav pristup omogućava povezivanje socioloških saznanja sa saznanjima iz drugih predmetnih oblasti i osposobljava učenike/ce za interferenciju sociološkog znanja sa objašnjenjima u drugim područjima nauke.

Proučavanje sociologije zahtijeva izbor didaktičkih metoda koje omogućavaju da učenik/ca u najvećoj mjeri bude aktivan/a (debata, igranje uloga, učenja putem otkrića, analiza udžbeničkog teksta, pro et contra, pretraživanje baze podataka, istraživanje u medijateci, formiranje i korišćenje lične datoteke, grafički prikaz, gost na času, uloga kritičara TV i drugih medijskih sadržaja, izrada plakata i poruka, izrada mini projekta, izrada i analiza eseja...), što omogućava visoki stepen samostalnosti i inicijativnosti učenika/ca. Izbor mora biti u službi očekivanog, da se učenici/ce osposobe da dosljedno upotrebljavaju sociološku terminologiju i jasno izražavaju i primjenjuju sociološko znanje, da podstakne aktivno učešće učenika/ca u nastavi i omogući ostvarenje ciljeva predmeta i programskih sadržaja.

6. KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Značaj korelacije među predmetima posebno je izražen u lakšem razumijevanju međusobno povezanih nastavnih predmeta i u različitim naučnim pristupima u objašnjavanju iste pojave.

Povezivanje sadržaja sociologije i drugih predmetnih oblasti, upućuje nastavnike/ce na timski rad i uvid u nastavne sadržaje kako na horizontalnom, tako i na vertikalnom nivou nastavnog plana.

Pri određenju ciljeva i sadržaja nastavnog programa, nastavnik/ca isticanjem korelacije učenicima/cama znatno olakšava razumijevanje međusobne povezanosti sociološkog znanja i znanja iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, filozofije, psihologije, geografije, istorije umjetnosti, ekologije, informatike, građanskog obrazovanja, matematike... Na taj način znanje se efikasno usvaja, trajno zadržava – dobija svoju funkcionalnost.

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

Od učenika/ca se očekuje da:

- steknu sposobnost da znaju, razumiju i obrazlože osnovne sociološke pojmove i ideje, teorijske i metodološke pristupe i postupke iz osnovnog - obaveznog dijela programa, kao i one koji su uključeni u otvoreni dio;
- pravilno upotrebljavaju, identifikuju i prepoznaju osnovne pojmove u teoretskom pristupu i svakodnevnoj praksi;
- razumiju i sociološki interpretiraju izvorni sadržaj, iformaciju, govor, poruku;
- samostalno koriste literaturu i informacije, formiraju svoju ili učestvuju u formiranju baze podataka grupe;
- samostalno primjenjuju metodski postupak, napišu esej, seminarski rad u okviru obavezne ili izborne teme.

Napomena: U okviru rasporeda radnog vremena (40 – časovna radna nedjelja, 8 – časovno radno vrijeme), prosječno uspješnom/oj učeniku/ci (ocjena – dobar 3), potreban je **jedan čas** aktivnog učenja van nastave, tj. kući, za savladavanje planiranih sadržaja predmeta.

*Napomena: Ispitni katalog za prosječno znanje obuhvata svaki sadržajni ciklus (tematsku cjelinu).

1. Uvod u sociologiju

Učenici/ce treba da znaju da:

- definišu sociologiju kao nauku;
- uoče specifičnosti sociologije i drugih društvenih nauka;
- odrede osnovne elemente sociologije kao nauke;
- odrede cilj i zadatak sociologije;
- nabroje preteče sociologije;
- prave razliku između predistorije i istorije sociologije;
- nabroje elemente sociološkog metoda;
- nabroje tehnike sociološkog metoda;
- objasne tehničku osnovu dva metoda postupka;
- odrede pojam sociološke teorije;
- nabroje i uoče razliku između starijih i savremenih socioloških teorija.

2. Čovjek, društvo, kultura

Učenici/ce treba da znaju:

- jedno suštinsko određenje čovjeka i da ga objasne (po izboru učenika/ce);
- da odrede pojam društva;
- određenje i elemente društvene pojave;
- suštinu pojma i oblike determinizma;
- određenje pojma svojine i da nabroje njene oblike;
- da objasne pojam društvene strukture;
- uoče razliku između društvene uloge i društvenog položaja;
- da odrede pojam, elemente i vrste društvenih grupa;
- razliku između društvene institucije i organizacije;
- jednu od definicija kulture i da je objasne (po izboru učenika/ce);
- da objasne pojam simbola;
- da uoče razliku između tradicije i progresu;
- da uoče razliku između pojma kulture i civilizacije;
- da nabroje društvene uslove za nastanak masovne kulture;
- da nabroje karakteristike masovne kulture;
- da objasne fenomene kiča i šunda;
- da objasne pojam subkulture;

- da uoče razliku između pojmova subkultura – kultura – kontrakultura;
- da definišu pojam religije;
- da analiziraju tipove religioznosti primitivnih zajednica;
- da nabroje tipove i glavne komponente monoteističkih religija;
- da uoče razliku između magije i religije;
- da uoče razliku između vjere i religije;
- da objasne pojam socijalizacije;
- da nabroje subjekte socijalizacije;
- da objasne pojam devijantnosti;
- da nabroje oblike devijantnog ponašanja;
- da objasne oblike i uticaj sankcija na eliminaciju (društveno prevazilaženje) devijantnog ponašanja.

3. Stratifikacija i društvene nejednakosti

Učenici/ce treba da znaju da:

- objasne pojam i uzroke društvene nejednakosti;
- nabroje vrste društvenih nejednakosti;
- uoče paralelu društvena nejednakost – jednakost;
- objasne relaciju društvena podjela rada – nejednakost;
- objasne pojam vertikalne strukture društva;
- nabroje uzroke socijalnih razlika;
- objasne pojam društvene pokretljivosti;
- nabroje i razlikuju oblike društvene slojevitosti (kasta, stalež, klasa, sloj ...);
- objasne pojam otvorenog i zatvorenog društva;
- definišu pojam društvene moći;
- nabroje izvore društvene moći;
- objasne vezu između društvene moći, političke grupe i odlučivanja.

4. Rad, društvene grupe i institucije

Učenici/ce treba da znaju da:

- definišu rad i nabroje karakteristike rada;
- objasne neku od teorijskih određenja rada (po izboru učenika/ca);
- uoče razliku između rada, društvenog djelovanja, zanimanja i profesije;
- nabroje osnovne oblike društvene podjele rada (objasniti neku od podjela po slobodnom izboru);
- objasne uzroke nejednakosti oblasti rada;

- nabroje društvene grupe vezane za sferu rada, profesije, zanimanja, ekonomsko-socijalnih prava;
- objasne pojam tehnike i tehnologije;
- uoče razliku između tehnoloških nivoa;
- objasne uticaj tehničkog determinizma;
- naprave posljedice upotrebe različitih tehnologija (objasne neke od posljedica po slobodnom izboru);
- nabroje vrste prostornih grupa;
- definišu pojam nasilja;
- definišu pojam urbanizacije i deagrarizacije;
- definišu porodicu kao primarnu ljudsku zajednicu;
- nabroje funkcije i tipove porodice;
- uoče razliku između harmonične («zdrave» porodice) i disharmonične porodice;
- prave razliku između braka i porodice;
- nabroje oblike braka i srodstva;
- definišu pojam i navedu karakteristike etničkih grupa;
- nabroje karakteristike nacije i objasne jedno određenje (po slobodnom izboru);
- definišu pojam asimilacije i nacionalne identifikacije;
- uoče razliku između naroda i nacije;
- nabroje neke od osobnosti crnogorske nacije;
- definišu i nabroje elemente države;
- nabroje forme državne vlasti;
- objasne neku od teorija države (po slobodnom izboru);
- definišu pojam građanin, politička partija, organizacija, pokret;
- definišu pojam suvereniteta.

5. Društvena promjena i razvoj

Učenici/ce treba da znaju da:

- uoče paralelu između tradicionalnog i modernog društva;
- navedu karakteristike postmodernog društva;
- definišu pojam društvene promjene, tranzicije, demokratizacije i liberalizacije;
- navedu i objasne neku od teorija društvene promjene (po slobodnom izboru);
- objasne pojam ekologije;
- objasne uzroke i oblike ekoloških problema i načine prevazilaženja;
- objasne suštinu pojma ekološka država (na primjeru Crne Gore).

8. NAČINI PROVJERE ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje mora biti u funkciji osnovnih ciljeva predmeta, a obuhvata stepen usvojenosti znanja, razumijevanje sadržaja programa, provjeru analitičkog i sintetičkog rasuđivanja, primjenu usvojenog i aktivan odnos prema znanju. Cilj aktivnog pristupa u nastavi jeste razvoj ličnosti, individualnosti učenika/ce, njegovo/njeno zadovoljstvo predmetnim aktivnostima, napredak u poređenju sa početnim stanjem, motivisanost i zainteresovanost za rad, aktivnosti, razvoj ličnosti.

Provjeravanje i ocjenjivanje mora biti u skladu sa informativnim, formativnim i ciljevima socijalizacije. Provjera mora biti raznolika i u funkciji usvajanja novih znanja zatim kako učenik/ca uči, razumije i upotrebljava novo znanje.

Provjeravanje i ocjenjivnje pored opštih načina i oblika (usmeno ili pismeno), mora sadržavati i posebne - specifične oblike koji postaju "obavezni", zbog specifičnosti samog predmeta sociologije (seminarski radovi, grafički prikazi, izvještaji istraživanja, izrada eseja, testovi, statistički prikazi...). Prilikom vrednovanja i ocjenjivanja mora se voditi računa o osnovnim pravilima vrednovanja i ocjenjivanja: svestranosti, kontinuiranosti, objektivnosti, individualizaciji, javnosti i uvidu u kriterijume ocjenjivanja. Ocjena mora da ima stimulativni karakter i podsticaj za dalje interesovanje učenika/ca za nastavni predmet.

Pri ocjenjivanju se poštuje poznavanje, razumjevanje i mogućnost aplikacije novih znanja. Proces vrednovanja i ocjenjivanja mora da obuhvati naučnu - predmetnu pismenost, sposobnost analize, interpretacije kao i primjenu naučnih znanja.

Učenik/ca treba da pokaže:

- poznavanje socioloških pojmova u obimu određenom predmetnim katalogom;
- poznavanje teorijskih osnova sociologije, socioloških ideja i pojmova;
- poznavanje sociološkog metoda, metodskih postupaka;
- mogućnost upotrebe usvojenih znanja u novim slučajevima i sociološko objašnjenje nove situacije.

Učenik/ca na polju analize i interpretacije treba da pokaže:

- mogućnost analize kraćih socioloških tekstova, govora, klasifikovanih informacija;
- mogućnost za upotrebu socioloških pojmova i osnovnih metoda pri objašnjavanju društvenih pojava;
- mogućnost povezivanja sociološkog znanja sa drugim društvenim i prirodnim naukama;
- mogućnost jasne upotrebe socioloških ideja.

Za učenike/ce koji/e pokazuju izuzetnu sposobnost (nadareni/e učenici/ce) posebno treba definisati kroz način realizacije, uslove za napredovanje i način provjeravanja i ocjenjivanja.

Učenici/ce tog nivoa treba da pokažu i:

- individualno savladavanje građiva,
- samostalno korišćenje udžbenika i literature,
- mogućnost samostalnog ili grupnog pripremanja i izvođenja projekta.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

9.1. Materijalni uslovi, standardi i normativi za nastavu sociologije u gimnazijama

Za realizaciju nastavnog programa i aktiviranje učenika/ca, neophodno je korišćenje materijalnih sredstava koja olakšavaju proces, podižu motivaciju i interesovanje i omogućavaju primjenu različitih metodskih postupaka. U nastavi je neophodno korišćenje računara i dodatne opreme (diskete, video disk, CD, školski softver), dijafilmova, nastavnih filmova itd. Pored tehničkih pomagala neophodno je i moguće koristiti i resurse kao što su:

- školska (ili seminarska) biblioteka (mediateka sa obaveznim udžbenicima, enciklopedijama, stručnom literaturom, periodikom),
- lokalni potencijali (biblioteke, arhivi, muzeji),
- preduzeća, organizacije i institucije,
- sportski objekti i društva,
- naučno-istraživačke ustanove,
- isotrijska mjesta, lokaliteti i spomenici,
- lokalni kadrovi (istraživači, umjetnici, ljudi raznih profila, roditelji).

9.2. Okvirni spisak literature i drugih izvora

1. Udžbenici

Postojeći udžbenik sociologije ne odgovara zahtjevima predloženog programa, ili barem u potpunosti ne odgovara, i predmetna komisija stoga predlaže da do izrade novog udžbenika kao moguće rješenje bude korišćen:

Entoni Gidens, Sociologija, CID, Podgorica, 1998.

2. Literatura za profesore

- M. Haralampus, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb, 1989.
- V. Milić, Sociološki metod, Nolit, Beograd, 1974.
- Đ. Šušnjić, Metodologija – kritika nauke, Čigoja štampa, Beograd 2002.
- M. Veber, Privreda i društvo, Prosveta, Beograd, 1976
- R. Mils, Sociološka imaginacija, Savremena škola, Beograd, 1964.
- Sociološke hrestomatije (1-5), Nolit, Beograd, 1989.
- Bosanac, Mandić, Petković, Rječnik sociologije i socijalne psihologije, Informator, Zagreb, 1977.

- K. Poper, Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji, BIGZ, Beograd, 1989.
- Lj. Tadić, Nauka o politici, Rad, Beograd, 1988.
- B. Tadić, Sociologija politike, Unireks, Podgorica, 1996.
- V. Stanovčić, Vlast i sloboda, Čigoja štampa, Beograd, 2003.
- M. Eljadje, Istorija verovanja i religijskih ideja(1-3), Prosveta, Beograd, 1991.
- E. Moren, Duh vremena, Kultura, Beograd, 1967.
- V. Pavićević, Sociologija religije, BIGZ, Beograd, 1980.
- S. Vujović, Urbana sociologija, Beograd, 1987.
- M. Ilić, Sociologija kulture, Beograd.
- A. Hauzer, Sociologija umjetnosti(1-2), Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- Društvene promjene i svakodnevni život: Srbija početkom devedesetih, ISI FF, Beograd, 1995.
- Razaranje društva, ISI FF, Soroš, Beograd, 1995.
- S. Vukićević, Crna Gora na prelazu milenijuma, Centralna narodna biblioteka Đurđe Crnojević, Cetinje 2003.
- Srbija krajem milenija, ISI FF, Beograd (2002.)
- M. Ranković, Sociologija i futurologija(1-2), ISI FF, Beograd(1995,1998).
- E. Gidens, Posljedice modernosti, Filip Višnjić, Beograd, 1998.
- D. Đorđević, Sociologija forever, Niš, 1996.

Literatura za profesore/profesorice mora da obuhvata stručnu literaturu za posebno predloženi izborni sadržaj, kao i neopходnu metodičku literaturu. U skladu sa otvorenošću programa nastavnici/ce mogu dopuniti literaturu ili preporučiti druge izvore u odnosu na predložene radi upoznavanja sa novim saznanjima interesima učenika/ca, škole, sredine.

3. Periodika

U nastavi se koriste svi časopisi, revije, godišnjaci, pregledi koji mogu biti upotrebljeni u okviru datih sadržaja. Preporuka:

- Sociologija
- Sociološki pregled
- Luča
- Godišnjak CANU za društvene nauke

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA

Nastavu sociologije treba da izvode lica koja su u toku univerzitetskog obrazovanja stekla jedno od sljedećih zvanja:

1. profesor sociologije
2. diplomirani sociolog
3. profesor filozofije i sociologije

Za realizaciju i efikasno sprovođenje nastavnog programa neophodna je dodatna stručna i metodološka edukacija nastavnika/ca. Edukacija bi trebala da bude izvedena u okviru udruženja sociologa i matične katedre na Filozofskom fakultetu.

предметни програм

ФИЛОЗОФИЈА

IV разред опште гимназије

---

1. НАЗИВ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА ФИЛОЗОФИЈА

НАЗИВ ПРЕДМЕТНОГ ПРОГРАМА ФИЛОЗОФИЈА

2. ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕДМЕТНОГ ПРОГРАМА

1.1 Шта је филозофија

Питање шта је филозофија и само је филозофско. Филозофија је у својој суштини начин упитности, она садржи отвореност према проблему и нема одговора који не упућује на ново питање.

Од самих почетака европска филозофија проблематизује питања о темељима свијета, људског сазнања и дјеловања. С једне стране, филозофија нема неки чврсто утврђен предмет који би припадао само њој, чиме се разликује од других наука; стога, она полази од претходно датог знања свакодневног свијета, религије и свих наука и умјетности. С тим у вези је и чињеница да су се током историје мишљења, из филозофије издвојиле многе науке, али тако да и даље унутар њих опстају филозофски проблеми. С друге стране, филозофија је међутим временом од себе саме изградила сопствену предметност, која је незаобилазна не само као дио опште образованости већ и као дио саме стварности, понајприје духовне. Отуда филозофија претендује да претпоставке свих знања синтетизује и генерализује до једног свеобухватног и утемељујућег Знања, које као такво постаје предмет филозофске рефлексije.

Саопштавање филозофских садржаја у настави јесте пракса саме филозофије. Да би представљала увођење у филозофски начин мишљења, настава филозофије, као и филозофија сама, мора бити трагање за смислом, она би требало да буде дијалогски напор развијања самосталног и критичког мишљења ученика/це, а не само давање готових одговора. Смисао наставе филозофије, дакле, није само у томе да ученик/ца стекне доксографско знање, већ да настава филозофије ученика/цу уведе у мисаони однос према свијету и подстакне развој његових/њених умних способности.

1.2. Број часова

У наставном плану за гимназије планирано је да филозофија буде заступљена у 4. разреду са 2 часа седмично, односно 66 часова годишње.

3. ОПШТИ ЦИЉЕВИ ПРЕДМЕТНОГ ПРОГРАМА

Настава филозофије треба да:

- ученике/це уводи у токове филозофског мишљења;
- промишља и повезује различита искуства (науке, умјетности, религије);
- омогућује духовну оријентацију у савременом свијету;
- подстиче и развија критичко мишљење и просуђивање о темељним питањима свијета, природе и човјековог сазнања и дјеловања;
- подстиче духовну самосталност и отвореност за друга становишта;
- оспособљава за изградњу сопственог мишљења;
- развија способност за отклањање предрасуда и усмјерава према толерантном и рационално-аргументованом дијалогу;
- развија комуникативне способности и конституише одговорност за Другог (за личност и заједницу);
- омогући примјену основних филозофских појмова на човјека, друштво, природу и укупну духовност;
- доприноси цјеловитом развоју личности;
- развија способности за самоиспитивање и интеграцију у заједницу.

4. САДРЖАЈ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ ПРЕДМЕТНОГ ПРОГРАМА

4.1 Садржај

1. ШТА ЈЕ ФИЛОЗОФИЈА? (10 часова)
(Чему филозофија, увођење у филозофију)
2. ШТА ЈЕСТЕ ОНО »ПРВО«? (14 часова)
(Питање о бивствовању, проблем исходишта свијета и онтолошког примата)
3. ШТА МОГУ ЗНАТИ? (14 часова)
(Како је могуће сазнање, гносеологија)
4. ШТА ТРЕБА ДА ЧИНИМ(О)? (14 часова)
(Практичка филозофија, етика, антропологија и аксиологија)
5. ИЗБОРНА ТЕМА (14 часова)

Тема: ШТА ЈЕ ФИЛОЗОФИЈА? (10 часова)

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зна да одреди и образложи појам филозофије; - разумије специфичност филозофских питања; - разликује основне филозофске проблеме, проблемска поља и филозофске дисциплине; - употребљава језик филозофије; - схвата однос филозофије и њене историје; - вреднује перспективност и употребљивост филозофије у модерном свијету и животу. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - слушају излагање датог филозофског садржаја (филозофски појмови, питања, дисциплине); - биљеже битне садржаје (основна структура излагања); - репродукују дате садржаје; - уче како се формулишу питања; - износе сопствена мишљења о датом питању; - активно слушају саговорника; - аргументовано потврђују или оспоравају дато мишљење; - диференцирају основне појмове; - објашњавају дате појмове; - објашњавају разлику између термина и појама; - употребљавају филозофске термине. 	<p>Филозофска упитност; име и појам филозофије; извор филозофирања (чуђење, сумња, смисао); основна поља и проблеми филозофског истраживања; филозофске дисциплине; основни филозофски појмови (језик филозофије); филозофија и други облици знања и дјеловања; филозофија и њена историја; перспективе филозофије у модерном свијету.</p>	<p>Метода усменог излагања, метода разговора, дијалог, дискусија и расправа, интерактивно (кооперативно) учење, рад на тексту (специфичност читања филозофског текста), облици наставног рада (фронтални, групни, индивидуални).</p>	<p>Логика: (приликом одредби мишљења и дјеловања; знања, сазнања, разумијевања).</p> <p>Социологија: (идентификовање односа између филозофије и науке).</p> <p>Историја: (код упознавања са историјом филозофије).</p>

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - објашњавају разлику између садржаја и обима појма; - уочавају етимолошко и есенцијално значење појмова; - проналазе примјере у реалном животу; - примјењују усвојене појмове на конкретне ситуације; - читају изворни текст (уочавају битне елементе датог текста, издвајају нејасне и непознате ријечи, анализирају основне појмове); - повезују нове садржаје са претходним знањем и искуством; - повезују нове садржаје са сродним садржајима из других наставних предмета; - самостално формулишу питања; - изводе закључке о перспективности филозофије у модерном свијету. 			

Тема: ШТА ЈЕСТЕ ОНО »ПРВО«? (14 часова)

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зна да образложи особеност онтологије; - схвата метафизичку потребу у филозофији; - разликује темељне онтолошке категорије; - разумије проблеме онтологије и метафизике; - спознаје и разликује основна становишта класичне и модерне метафизике; - разумије критику метафизике; - препознаје и образлаже Парменидово и Хераклитово развијање питања о бивствовању и кретању; - разумије Платонову теорију идеја и Аристотелову метафизику; - разумије кључне парадигме средњовјековља. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - слушају излагање датог филозофског садржаја (филозофске теорије, појмови, проблеми; ауторска рјешења); - биљеже битне садржаје (основна структура излагања); - упознавају типичне филозофије и њихове теорије; - понављају дате садржаје; - конструишу филозофске проблеме и питања; - проналазе питања из хоризонта различитих филозофских оријентација; - диференцирају кључна онтолошка питања преко основних филозофских аутора; - упоређују основна становишта класичне и модерне метафизике; - објашњавају шире проблемске контексте; - синтетишу дате садржајне цјелине. 	<p>а) Појмови: онтологија, метафизика; бивствовање, бивствујуће; »једно«- мноштво; суштина – појава; објективизам – субјективизам; класична и модерна метафизика; критика метафизике.</p> <p>б) Аутори: Парменид – Хераклит (постављање питања о бивству); Платон – Аристотел (теорија идеја, метафизика); Плотин – Аквински (проблем »Једно«, Божије постојање); Декарт – Спиноза – Лајбниц (субјекат, супституција); Кант (критика метафизике); Хегел (апсолутни идеализам); Ниче (волунтаризам);</p>	<p>Метода усменог излагања (теоријско предавање, описивање, објашњавање, приповиједање); метода разговора; дијалог; дискусија и расправа; скандалон; постављање проблема и њихово рјешавање; интерактивно (кооперативно) учење; рад на тексту (специфичност читања и интерпретације филозофских текстова); метода писаних радова (реферати, анализе, огледи, прикази, домаћи задаци); облици наставног рада (фронтални, групни, индивидуални).</p>	<p>Историја религије: (Августин – Аквински).</p> <p>Математика: (Декартово и Лајбниново учење).</p> <p>Умјетност: (релација Ниче – Вагнер).</p> <p>Матерњи језик и књижевност: (књижевност романтизма, представници егзистенцијализма – Ками, Сартр).</p>

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разумије конституисање појма субјекта и супстанције од Декарта до Хегела; - анализира Кантову критику метафизике; - вреднује постхегеловску деконструкцију метафизике; - разликује и критички просуђује модерне онтолошке концепте. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наводе конкретне примјере; - изводе закључке на основу конкретних ситуација из реалног живота; - аргументовано дискутују о датом проблему; - креирају толерантан и заснован дијалог; - читају изворни текст (анализирају основне појмове, интерпретирају филозофске проблеме); - уочавају односе између појмова и филозофских теорија; - провјеравају валидност својих ставова; - износе сопствена запажања, асоцијације, разумијевања; - повезују нове садржаје са претходним знањем и искуством; - повезују нове садржаје са сродним садржајима из других наставних предмета; - пишу краће есеје о задатом проблему; - писмено рјешавају задатке; - анализирају погрешне одговоре; - самостално формулишу питања; - валоризују критику метафизике у савременом свијету. 	<p>Кјеркегор (филозофија егзистенције); Хајдегер (фундаментална онтологија); Сартр (бивство и ништа).</p> <p>в) Проблемски склопови: проблем космоса и кретања; Платонова теорија идеја; Аристотелова метафизика; Једно и еманација; метафизика субјекта; апсолутни идеализам; критика метафизике; филозофија егзистенције; фундаментална онтологија и егзистенцијална аналитика ту бивствовања; бивство и ништа.</p>		

Тема: ШТА МОГУ ЗНАТИ? (14 часова)

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - упознаје и разумије структурне теорије и појмове сазнања; - развија способност за јасно и диференцирано мишљење; - развија способност логичке анализе проблема; - употребљава основне појмове у процесу истраживања; - развија способност за коришћење научне методологије; - развија способност примјене усвојених знања на сазнања из других предмета; - развија способност за самостално коришћење изворне литературе. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - слушају излагање о основним појмовима сазнања, садржају и обиму њиховог важења; - биљеже релевантне садржаје (основна структура излагања); - упознавају типичне филозофе и њихове сазнајне теорије; - понављају дате садржаје; - вјежбају логичко закључивање; - анализирају основна питања сазнања; - читају изворни текст; - уочавају смисао значења основних појмова; - препознавају сазнајне проблеме у науци и пракси; - уочавају односе између појмова и филозофских теорија; - примјењују гносеолошке појмове на конкретне примјере; - аргументовано дискутују о датом проблему; - повезују нове садржаје са претходним знањем и искуством; - повезују нове садржаје са сродним садржајима из других наставних предмета; - самостално формулишу питања; - писмено рјешавају задатке; - провјеравају тачност одговора; - анализирају погрешне одговоре. 	<p>а) Појмови: мњење, знање, наука; сумња, истина; искуство, разум и ум; непосредно и посредно сазнање; емпиризам и рационализам; a priori i a posteriori; објективно и субјективно; релативно и апсолутно; индукција, дедукција и друге методе сазнања.</p> <p>б) Аутори: Протагора (релативност сазнања); Платон – Аристотел (систем знања); Декарт, Спиноза, Лајбниц (рационалистички концепт сазнања); Бекон, Хобс, Лок, Баркли, Хјум (емпиристички концепт сазнања); Кант (критика сазнања).</p> <p>в) Проблемски склопови: основни структурни елементи сазнања – однос међу њима; спознајне методе и методске технике; основни проблеми сазнања; основне теорије сазнања; субјект и објект сазнања.</p>	<p>Метода усменог излагања (разни облици), метода разговора, дијалог, скандалон, дискусија и расправа, рад на тексту (специфичност читања и интерпретације филозофских текстова), метода писаних радова (разни облици), постављање проблема и њихово рјешавање, интерактивно (кооперативно) учење, облици наставног рада (фронтални, групни, индивидуални).</p>	<p>Логика: (извори, могућности и врсте сазнања; однос мишљења и језика; теорије истине; учење о елементима мишљења; методологија истраживања).</p> <p>Психологија: (улога знања и искуства у мишљењу); методологија природних и друштвених наука.</p>

Тема: ШТА ТРЕБА ДА ЧИНИМ(О)? (14 часова)

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - упознаје и утемељује филозофску антропологију, етику и аксиологију; - развија смисао за уочавање проблема и њихову анализу; - правилно употребљава етичке и антрополошке појмове; - упоређује теоријске моделе и праксу; - анализира етичке, политичке и антрополошке проблеме на конкретним примјерима; - разрјешава етичке дилеме из непосредног живота; - развија способност интердисциплинарног повезивања знања; - развија способност за самостално коришћење изворне литературе; 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - слушају излагање о основним етичким и антрополошким појмовима; - биљеже релевантне садржаје (основна структура излагања); - понављају дате садржаје; - идентификују репрезентативне филозофске проблеме и ауторе у области антропологије и етике; - анализирају основне етичке и антрополошке појмове; - аргументовано потврђују или оспоравају дато мишљење; - читају изворни текст; - уочавају и интерпретирају основне етичке и антрополошке проблеме; - откривају могућности нових интерпретација; - износе сопствена запажања и асоцијације. 	<p>а) Појмови: човјек и заједница; етика и морал; добро и врлина; личност, слобода, одговорност; дужност и задовољство; вриједност и вредновање.</p> <p>б) Аутори: Аристотел (етика и политика); Мил (срећа и задовољство); Кант (дужност); Ниче (критика морала); Сартр (слобода); Левинас (одговорност – Други).</p> <p>в) Проблемски склопови: човјек и његово дјеловање; однос вриједности и стварности; етика – ethos морал; различите теорије морала; аутономија и хетерономија; Ја, Други, одговорност; етика, право, политика.</p>	<p>Метода усменог излагања (разних облици), метода разговора, дијалог, дискусија и расправа, скандалон, постављање проблема и њихово рјешавање, рад на тексту (анализа и интерпретација из ворних текстова), интерактивно (кооперативно) учење, метода писаних радова (разни облици), облици наставног рада (фронтални, групни, индивидуални).</p>	<p>Психологија: (емоционални живот; развој и социјализација личности; особа у социјалној интеракцији).</p> <p>Социологија: култура и друштво; друштвене институције и организације; облици друштвене свијести).</p> <p>Матерњи језик и књижевност: (примјери са етичком садржином).</p> <p>Историја религије: (хришћанска етика, будизам, ислам).</p>

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - развија културу читања, усменог и писменог изражавања; - предвиђа могуће етичке и политичке ситуације. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - самостално формулишу питања; - одређују поље важења и примјене датог проблема; - наводе примјере из непосредног живота; - разрјешавају етичке дилеме; - верификују валидност сопствених ставова; - повезују нове садржаје са претходним знањем и искуством, као и са сродним садржајима из других наставних предмета; - пишу краће есеје о задатом проблему; - писмено интерпретирају прочитане филозофске текстове; - писмено рјешавају задатке; - критички вреднују правно-политички поредак и институције цивилног друштва. 			

ИЗБОРНА ТЕМА (14 часова)

Предлог изборних тема:

- a) једна од филозофских епоха: античка филозофија, византијска, схоластика, средњовјековна, нововјековна, савремена филозофија;
- b) једна од филозофских дисциплина: филозофија религије, филозофска антропологија, естетика, филозофија политике, филозофија историје, историја филозофије;
- v) један од праваца савремене филозофије: егзистенцијализам, позитивизам, структурализам, феноменологија, херменеутичка филозофија, критичка теорија друштва, постмодерна филозофија.

Наводимо примјер за једну изборну тему:

Тема: ИЗБОРНА ТЕМА – АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА (14 часова)

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
Ученик/ца: <ul style="list-style-type: none"> - се упознаје са прегледом античке филозофије; - разумије главне проблеме античке филозофије; - разумије учење појединих филозофа; - правилно употребљава темељне појмове; - развија способност за анализу проблема; 	Ученици/це: <ul style="list-style-type: none"> - слушају излагање датог филозофског садржаја; - биљеже битне садржаје (основна структура излагања); - упознавају типичне филозофе и њихове теорије; - понављају дате садржаје; - конструишу филозофске проблеме и питања; - објашњавају шире проблемске контексте; 	Предсократовска мисао; софисти; Сократ; Платон; Аристотел; хеленистичка филозофија.	Метода усменог излагања (разни облици), метода разговора, дијалог, дискусија, анализа текстова, метода писаних радова (разни облици), постављање проблема и њихово рјешавање, интерактивно учење, облици наставног рада (фронтални, групни, индивидуални).	Математика: (Питагора - класификација бројева; проблем несамјерљивости; Талес – геометријске фигуре; ликови - облици).

ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ	АКТИВНОСТИ	САДРЖАЈИ	МЕТОДЕ/ОБЛИЦИ НАСТАВЕ/УЧЕЊА	КОРЕЛАЦИЈА
<p>Ученик/ца:</p> <ul style="list-style-type: none"> - познаје објашњења одговора које су предлагали тадашњи филозофи; - самостално промишља о одређеној теми. 	<p>Ученици/це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наводе конкретне примјере; - аргументовано дискутују о датом проблему; - читају изворни текст; - анализирају основне појмове; - интерпретирају филозофске проблеме; - износе сопствена мишљења о датом проблему; - повезују нове садржаје са претходним знањем и искуством, као и са сродним садржајима из других наставних предмета; - пишу краће есеје о задатом проблему. 			

Напомена: Предложени програм је у складу са четрдесеточасовним оптерећењем ученика.

Образложење: Уколико се настава са 2 часа седмично изводи квалитетно, ученицима/цама је, за просјечно савладавање планираних садржаја, довољан још 1 час активног учења код куће.

5. ДИДАКТИЧКЕ ПРЕПОРУКЕ

1. *Полазишта за наставу*

Наставник/ца је у остваривању циљева предмета самосталан/на и истовремено дужан/на да на што ефикаснији начин допринесе њиховој реализацији. Настава филозофије треба да подстиче самосталност мишљења ученика/це, могућност разумијевања темеља стварности, сазнања и људског дјеловања. Филозофска рефлексивност подстиче и омогућава саморазумијевање и оријентацију у свијету, што се у великој мјери постиже повезивањем наставе са животом, претходним знањима и искуством самих ученика/ца. Ученике/це треба оспособљавати за критичко мишљење и просуђивање; упућивати их да разумију проблеме савремености и преузму одговорност за властито дјеловање.

У филозофији не постоји неки свежаћећи и непромјенљиви канон питања и одговора. Али, постоји систематичност (то није нужно и систем) и дисциплинованост филозофских знања и филозофских питања. Из студирања филозофских проблема у историји и савремености, јасно је да нас саме и свијет разумијевамо увијек из једне традиције утиснуте у наше мишљење, коју стога морамо и чувати и критички рефлектовати. Тако су историјска и систематска димензија филозофије увијек испреплетане, па и настава филозофије мора уважити уједно и историјски и проблемско-систематски аспект.

2. *Способности које филозофија подстиче и развија*

Филозофија тражи и развија проблемску свијест, духовну самосталност, отвореност за друга становишта и мисаоне поставке и спремност на размишљање и дијалог без предрасуда.

Она потенцира мисаону и језичку јасност, тј. способност да се јасно и диференцирано мисли кроз појмовну анализу и синтезу, размишљање без предрасуда и одмјерену аргументацију.

Она упућује на разумијевање текста, тј. развија способност за интерпретацију (разумијевање и тумачење), способност за анализу и синтезу што омогућује формулисање сопственог мишљења и његову аргументацију. При том, посебан значај припада појмовно јасном формулисању мисли и њихових значења.

Филозофија постиже самосталност, тј. интересовање да се на темељу сопствених питања аутономно трага за информацијама и знањима, користићи се изворном литературом и другим инструментима сазнања.

Она развија способност изражавања, тј. концентрисаног праћења предавања са апстрактним мисаоним током и истовремено схватање комплексних веза и критичко просуђивање. Такође је важна способност владања културом усменог и писменог изражавања.

3. Извођење наставе

3.1. Изборност

Уопште, у методском смислу, наставу филозофије треба излагати: јасно, разумљиво и економично. Професор/ица може имати интерпретативно становиште, али треба да води рачуна о приступачности, постепености, прегледности и подстицајности својих излагања за самостално учениково/цино промишљање. За ту сврху најбоље је комбиновати историјски приказ слиједа мишљења са излагањем проблемских синопсиса у разумијевању појединих теорија и области. Тако се може очекивати да нас филозофија не само учи неком спољашњем знању, већ да нас на унутрашњи начин оспособљава за изградњу властитог става и сопственог мишљења.

Наставни програм је отворен и дат је оријентационо без детаљне операционализације. Програм је структурисан кроз следеће комплексе: Шта је филозофија? Шта јесте оно »прво«? Шта могу знати? Шта треба да чиним(о)? и Изборна тема.

Увод у филозофију треба почети упознавањем ученика/ца са: појмом филозофије, изворима филозофирања, основним пољима филозофског истраживања, кључним филозофским питањима, филозофском систематиком уопште, као и односом филозофије према другим облицима знања и дјеловања.

У овом поглављу, ученици/це треба да схвате природу филозофије као посебног става према свијету, из чега произилазе вриједност и значење основних садржаја у филозофској теорији.

У обрађивању комплекса везаних за проблематику онтологије, сазнања и етике, наставни програм предвиђа три начина реализације (појмовни, ауторски и проблемски). Наставник/ца има могућност да проналази властити методски поступак. Наставник/ца се, такође, може одређити за оне проблеме, ауторе и појмове, које сматра суштинским за разумијевање одређене теме.

Отвореност програма за аутономију наставника/ца и ученика/ца нарочито је наглашена у избору теме по слободном избору у зависности од интересовања ученика/ца.

У обрађивању тема везаних за античку филозофију и рану патристику потребно је инсистирати на филозофској терминологији, проблему почетка филозофије – на који начин се филозофија рађа, корпусу грчке филозофије, новоплатонизму и рецепцији хеленске филозофије у хришћанству, односно спору хеленизма и хришћанства.

Што се тиче средњовјековне филозофије, нарочито се треба задржати на проблему универзалија – централном проблему западне схоластике, као и на основним моментима византијске духовности.

У обради нововјековне филозофије треба нагласити значај Декартовог »коперниканског обрта« и модерног препорода науке. Такође је потребно елаборирати и критички просудити основне идеје ренесансе, рационализма, емпиризма,

просветитељства, француског материјализма. Посебну пажњу треба посветити разумијевању њемачке класичне филозофије, нарочито Кантове и Хегелове теоријске позиције које плодно довршавају једну епоху у мишљењу. У овом контексту ваља разумјети и постхегеловске филозофске теорије које критички развијају проблеме праксе, историје, слободе и човјека.

У обради савремене филозофије треба свеобухватно приказати темељна филозофска струјања кроз учење њихових најзначајнијих представника. У овом сегменту треба што више користити изворне текстове савремених филозофа, проблематизовати их и обрађивати кроз дијалог и филозофску расправу у којој ће ученици/це научити да се у властитом промишљању користе филозофским текстом и теоријском аргументацијом.

3.2. Наставне методе и облици наставног рада

Наставник/ца при избору наставних метода и облика наставног рада треба да се определијели за оне које ће што ефикасније подстицати активно учење ученика/ца и истовремено омогућити остваривање циљева предмета и реализацију програмских садржаја. То се може цјелисходно остварити адекватним избором и умјешном примјеном различитих метода и методских поступака који се комбинују у зависности од планираног типа и циља часа, облика рада и природе програмских садржаја.

Избор и примјена наставних метода спадају у подручје наставничког/циног стваралаштва. Ученике/це треба мотивисати на мисаону активност у току самог часа и на учење с разумијевањем. То свакако подразумијева индивидуализовани приступ ученицима/цама, упознавање њиховог претходног знања, интересовања и способности.

Поред значаја које методе усменог излагања и разговора имају у настави филозофије, указујемо и на значај дискусије као облика филозофског дијалога, скандалона, примјену изворног текста и методу писаних радова. Примјена метода активног учења представља такође један од најефикаснијих начина који подстиче учење с разумијевањем, мисаоно активирање, развијање културе комуникације и интелектуално осамостаљивање ученика/ца.

Код избора облика наставног рада (фронтални, групни, индивидуални) треба имати у виду да ниједан од њих не може бити једини и да се у оквиру реализације једне наставне јединице сви облици могу синхронизовано комбиновати. Најбољи резултати се постижу њиховом корелацијом, која произилази из захтјева за корелацијом наставног процеса.

За успјешније и обухватније реализовање програма, потребно је организовати и више облика рада: филозофске секције, трибине, расправе, у којима би ученици/це кроз равноправан и слободан дијалог могли испољити интерес и самосталност за мисаону елаборацију и истраживање одређене филозофске проблематике.

6. КОРЕЛАЦИЈА МЕЂУ ПРЕДМЕТИМА

Повезивање садржаја филозофије са сродним садржајима других наставних предмета подразумева сарадњу и тимски рад између самих наставника/ца и увид у структуру програмских садржаја различитих предмета. То се прије свега односи на наставу књижевности, историје, социологије, психологије, логике, историје религија, математике, физике итд.

Истицање корелације ученицима/цама знатно олакшава разумијевање међусобне повезаности различитих наставних предмета, доприноси ефикаснијем усвајању нових знања и њиховом трајнијем задржавању.

7. СТАНДАРДИ ЗНАЊА (ИСПИТНИ КАТАЛОГ)

Овим стандардима прописују се различити нивои знања¹ које треба усвојити с обзиром на таксономске степене у свакој тематској цјелини посебно.

1. ШТА ЈЕ ФИЛОЗОФИЈА?

Ученик/ца зна да:

- а) наброји основна одређења филозофије;
- а) препозна филозофска питања;
- а) разликује основне филозофске дисциплине;
- а) наброји филозофске епохе у развоју филозофског мишљења;
- б) објасни значење основних поља и проблема филозофског истраживања;
- б) разумије извор филозофског мишљења (чуђење, сумња, смисао);
- б) правилно употребљава основне филозофске категорије (теорија, праксис, poesis, мудрост, сазнање, свијет, свијест, знање, итд.);
- в) објасни однос филозофије и других облика знања и дјеловања;
- в) схвати перспективност и употребљивост филозофије у модерном свијету и животу.

¹ Ознаке (а, б, в) односе се на стандарде за:

- а) миминални ниво знања,
- б) средњи ниво знања (укључујући а),
- в) највиши ниво знања (подразумијева а и б).

2. ШТА ЈЕСТЕ ОНО «ПРВО»?

Ученик/ца зна да:

- а) одреди појам онтологије;
- а) наброји основне онтолошке појмове (бивствовање - бивствујуће; једно - мноштво; суштина - појава);
- а) препозна релевантне филозофе за онтологију (Хераклит, Платон, Аристотел, Декарт, Кант, Хегел, Ниче, Хајдегер);
- б) објасни значење основних онтолошких појмова;
- б) разумије основне онтолошке идеје (космос, кретање, Једно);
- б) образложи проблемске склопове (Платонова теорија идеја, Аристотелова метафизика, апсолутни идеализам, критика метафизике);
- в) да се служи изворним текстом и да интерпретира један сегмент изворног текста;
- в) аргументовано разговара о задатом онтолошком проблему;
- в) самостално презентује један модерни онтолошки концепт;
- в) напише краћи есеј о задатом проблему.

3. ШТА МОГУ ЗНАТИ?

Ученик/ца зна да:

- а) дефинише појам гносеологије;
- а) наброји основне гносеолошке појмове: знање, истина, наука, метода;
- а) препозна филозофе релевантне за гносеологију (Платон, Аристотел, Декарт, Лок, Кант);
- а) разликује: мњење – знање, разум – чулност, непосредно – посредно сазнање;
- а) идентификује основне структурне елементе сазнања;
- б) објасни значење основних гносеолошких појмова;
- б) образложи однос између основних структурних елемената сазнања;
- б) разликује методе спознаје и методске технике;
- в) примијени гносеолошке појмове на конкретне примјере;
- в) интерпретира један сегмент изворног текста (по избору);
- в) примијени гносеолошка знања на властито искуство.

4. ШТА ТРЕБА ДА ЧИНИМ(О)?

Ученик/ца зна да:

- а) наведе основна значења практичке филозофије (етике, антропологије и аксиологије);
- а) наброји темељне појмове практичке филозофије (човјек, заједница, личност, морал, добро, слобода, одговорност, вриједност);
- а) препозна филозофе релевантне за етику, антропологију и аксиологију (Аристотел, Мил, Кант, Левинас);
- б) објасни значење основних појмова практичке филозофије;
- б) диференцира проблемска поља морала, права, политике, умјетности;
- б) образложи једну етичку теорију (по избору);
- б) наведе примјере из непосредног живота;
- в) критички просуди етичке примјере из сопственог живота;
- в) интерпретира један сегмент изворног текста (по избору);
- в) верификује валидност сопствених ставова;
- в) вреднује правно-политички поредак и институције цивилног друштва;
- в) напише краћи есеј о задатом проблему.

5. ИЗБОРНА ТЕМА

Ученик/ца зна да:

- а) идентификује филозофску епоху, дисциплину или један од праваца савремене филозофије;
- а) наброји основне појмове из изборног садржаја;
- а) препозна релевантне филозофе за изборни садржај;
- б) објасни значења основних појмова из изборног садржаја;
- б) правилно употребљава појмове из изборног садржаја;
- в) интерпретира један текст (по избору) из изборног садржаја;
- б) самостално напише есеј, приказ или реферат о изборној теми;
- в) износи сопствено мишљење о датом проблему.

8. ПРОВЈЕРАВАЊЕ ЗНАЊА И ОЦЈЕЊИВАЊЕ

Провјеравање знања и оцјењивање ученика/ца је један од најсуптилнијих и најкомплекснијих задатака у настави филозофије. Да би био у функцији остваривања циљева предмета, процес вредновања треба да обухвати не само провјеру степена усвојености знања и размијевања програмских садржаја, већ и провјеру способности ученика/ца за аналитичко и синтетичко расуђивање и примјену наученог. То се успјешно може остварити континуираном примјеном разноврсних облика провјере знања (усменим, писменим и провјеравањем примјеном тестова), што доприноси објективнијем вредновању укупних активности ученика/ца и потпунијем сагледавању њиховог напредовања.

Наставник/ца је одговоран/на за оцјењивање и ту је његова/њена одговорност недјелјива. Оцјена треба да стимулише ученика/цу и подстакне његово/њено интересовање за наставни предмет. Провјера знања треба да буде у функцији долажења до нових сазнања, да ученике/це подстиче на самовредновање што се постиже образлагањем оцјене и упознавањем ученика/ца са критеријумима оцјењивања.

У процесу верификације и оцјењивања степена овладаности проблемима, треба узети у обзир, како ниво знања и познавања литературе, тако и учешће у дискусији и постављању проблема. Полазна основна вредновања може бити анализа и интерпретација изворних текстова, писање есеја, огледа, приказа или реферата о одређеној теми или проблему. Нарочито ваља цијенити склоност за заузимање критичког става и изградњу властитог интерпретативног становишта.

9. РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ

9.1. Литература

1. Уџбеници

Ниједан постојећи уџбеник не задовољава захтјеве предложеног програма, иако се постојећи могу користити за поједине области.

2. Хрестоматије изворних текстова

- ***Filozofska hrestomatija*** 1-9, MATICA HRVATSKA, Zagreb, 1978.
- *Наговор на филозофију* (хрестоматија I и II), приредио Видак Марковић, Ученичка задруга гимназије „Светозар Марковић“, Ниш, 1996. и 1997.

3. Литература за професоре

a) стручна литература

- Windelband: *Povijest filozofije I i II*, Naprijed, Zagreb, 1978.
- Hegel: *Istorija filozofije* (1, 2, 3), BIGZ Beograd, 1975.
- Koplston: *Istorija filozofije I (Grčka i Rim) i II (Srednjovjekovna)*, 1991; III (*Kasni srednji vek i renesansna filozofija*), 1994; IV (*Od Dekarta do Lajbnica*), 1995; BIGZ, Beograd
- Koplston: *Filozofija u Rusiji*, BIGZ, Beograd 1992.
- Татакис: *Историја византијске филозофије*, Друштво филозофа и социолога Црне Горе, Никшић, 1996.

b) методичка литература

- Marinković J.: *Metodika nastave filozofije*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
- Gvozdrenović S.: *Metodika nastave filozofije*, Univerzitet Crne Gore, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 1999.

10. ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА/ЦА

Наставу филозофије у гимназији може изводити лице које је у току универзитетског образовања стекло једно од сљедећих звања:

- професор филозофије,
- дипломирани филозоф,
- професор филозофије и социологије.

Да би се планирани програмски садржаји успјешно реализовали, неопходно је континуирано стручно-методичко усавршавање наставника/ца.

Predmetni program **ISTORIJA** za opštu gimnaziju izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Đorđe Borozan**, predsjednik

Radovan Popović, član

Milada Kasumović, član

Goran Marković, član

Dragan Miranović, član

Zdravko Pejović, član

Sait Šabotić, član

Željko Drinčić, član

Predmetni program **PSIHOLOGIJA** za opštu gimnaziju izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

mr **Milorad Simunović**, predsjednik

Mira Soldo, član

Danijela Rakočević Medojević, član

Predmetni program **SOCIOLOGIJA** za opštu gimnaziju izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Ratko Božović**, predsjednik

mr **Branka Tanasijević**, član

Momir Dragičević, član

Predmetni program **FILOZOFIJA** za opštu gimnaziju izradila je Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Savo Laušević**, predsjednik

prof. dr **Slavka Gvozdrenović**, član

Smilja Vukićević, član

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

373.5.016:94 (497.16)

373.5.016:159.9 (497.16)

373.5.016:316 (497.16)

373.5.016:101 (497.16)

PREDMETNI programi : istorija I, II, III i IV
razred opšte gimnazije : psihologija II razred
opšte gimnazije : sociologija IV razred opšte
gimnazije : filozofija IV razred opšte gimnazije
/ [urednik Dragan Bogojević] . – Podgorica : Zavod
za školstvo, 2005 (Cetinje : IVPE) . – 140 str.
; 17 x 24 cm

Tiraž 200.

ISBN 86-85553-14-8

a) Историја – Гимназије – наставни план и програм
- Црна Гора b) Психологија – Гимназије – Наставни
план и програм – Црна Гора c) Социологија –
Гимназије – наставни план и програм – Црна Гора d)
Филозофија – Гимназије – Наставни план и програм –
Црна Гора
COBISS.CG-ID 9516816

